

Παράρτημα Α'

Ο ΜΟΝΙΣΜΟΣ ΤΟΥ ΣΚΟΤΟΥΣ

KAI

Ο ΔΥΓΣΜΟΣ ΠΕΡΑΤΟΣ - ΑΠΕΙΡΟΥ

Ο ΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΟΣ ΔΥΪΣΜΟΣ ἐξεβλάστησε ἀπὸ ἔνα βίωμα διπολικότητος κοσμολογικῆς (συστατικῆς τοῦ Κόσμου) καὶ κοσμογονικῆς (αἰτιώδους παραγωγῆς τῆς πραγματικότητος) μεταξὺ Φωτεινῆς Μορφῆς καὶ Ἀπειρίας τοῦ Σκότους, μεταξὺ ἐκθαμβοῦντος Κάλλους καὶ καταφοδούσης Δυνάμεως, μεταξὺ ἀρχετυπικῆς Ἀρμονίας εὐτάκτου καὶ γενεσιοναργοῦ Γονιμότητος ἀτασθάλου. Ἡ διπολικότης αὐτὴ ἐξεφράσθη θρησκευτικά, ποιητικὰ καὶ λαϊκὰ ὡς σύζευξις Ἀρρενος καὶ Θήλεος, φιλοσοφικὰ δὲ ὡς ἐναντιότης Πέρατος καὶ Ἀπείρου.[1]

Στὸ βίωμα τῆς διπολικότητος ὑπέκειτο βαθύτερο βίωμα, τὸ ὅποιο ἀρχικὰ ἐγέννησε καὶ ἔθρεψε τὴν ἀνάπτυξιν ἐκείνου, ἐν συνεχείᾳ δέ, ὅταν ἡ τελευταία ἐξεδήλωσε σχετικὴ αὐτονομία, ἐξελίχθη παράλληλα, ἐπαναπορριφῆσαν τελικὰ τὴν ὅλη διάρθρωσι τοῦ Δυΐσμου ἀφομοιοῦν αὐτὴν πρὸς τὶς οἰκεῖες τροπικότητες. Πρόκειται γιὰ τὸ βίωμα τοῦ ἀρχέγονου Σκότους ὡς φοβερῆς καὶ παντοδύναμης *Μήτρας* τοῦ παντός.

Τὸ προαιώνιο Σκότος καὶ ἡ ἀπέραντος Σιγὴ τῶν πρωταρχῶν, ἡ θεοκοσμικὴ "Αβυσσος τοῦ Χάους καὶ ἡ ἀθέσφατος παγγενέτειρα Νὺξ ἐδιώθη καὶ συνελήφθη ἐξ ἀρχῆς ὡς θεμέλιο καὶ ρίζα τῆς ὑπάρξεως, ὡς αἰτιώδης καὶ χρονικὴ ἀρχὴ κάθε ὄντότητος, ὡς ἡ *Μεγάλη Μήτηρ* τῆς κοσμικῆς ὑποστάσεως. Ἡ ἐνεργὰ βιουμένη αὐτὴ σύλληψις ὥδη γησε στὴν θρησκευτικὴ καὶ θεωρητικὴ διαμόρφωσι τοῦ *Μονισμοῦ* τοῦ Σκότους, τῆς ἀναγνωρίσεως μᾶς μόνης, πρώτιστης, δνοφερῆς Ἀρχῆς.

Ἡ διαπιστουμένη διπολικότης τῆς κοσμικῆς συστάσεως συνδυάζεται πρὸς τὴν μονιστικὴ ἀντίληψι τῆς ἀρχῆς: τὸ Φῶς ἐκπορεύεται ἀπὸ τὸ Σκότος, ἡ τάξις καθίσταται ἀπὸ τὴν Ἀταξία, τὸ ἀνείδεον μορφοποιοῦται κατὰ ἐσωτερικὲς διεργασίες, ἡ ἀρμονία τοῦ πέρα-

τος ἀναλαμβάνεται ἀπὸ τὴν γόνιμο Ἀπειρία, τὸ Κάλλος τοῦ Ἀνθους γεννᾶται, ἀναπτύσσεται, τρέφεται καὶ τελειοῦται ἀπὸ τὴν ζοφερὴ δύναμι τῶν οἰξῶν, ἡ ὅποια τὸ προορίζει γιὰ σπέρμα νέας οἰξῆς καὶ νέας βλαστήσεως καὶ νέου ἄνθους. Τὸ πανίσχυρο Μητρυῖκὸ ἀρχέτυπο συγκεραννύει τὸν Μονισμὸ τοῦ Σκότους μὲ τὸν φυσικὸ διπολισμὸ τοῦ ὄντος. Τὸ Δίπολο παράγεται ἀπὸ τὸ Μονόπολο. Τὴν σύζευξι ἀρρενος καὶ θήλεος προκαταλαμβάνει ὁ τόκος τοῦ Ἀρρενος ἀπὸ τὸ Θῆλυ. Ἡ γέννησις προηγεῖται τῆς συνουσίας στὴν ὄντολογικὴ διαδοχὴ τῆς πραγματικότητος. Ἡ συζυγικὴ σχέσις εἶναι ὑστερώτερη καὶ ρηχότερη τῆς υἱομητορικῆς. Ἡ διάρθρωσις τοῦ Μονισμοῦ τοῦ Σκότους ἔξηγεται τὴν γένεσι καὶ φύσι τοῦ πρώτου Δυϊσμοῦ.

Ο Δυϊσμὸς ἀνάγει τὸν ἔξηρτημένο πόλο τῆς κοσμικῆς συλλειτουργούσης ἀντιθέσεως εἰς ἀνεξάρτητο ἀρχὴ καὶ μάλιστα ὡς πρώτη τῇ τάξει ἀρχὴ. Κατὰ τὴν ἔξέλιξι του ἡ πρωτοκαθεδρία τοῦ Πέρατος τονίζεται συνεχῶς περισσότερο, μὲ συμπαρομαρτοῦντα τὸν ὑποβιβασμὸ (ὑποστασιακὸ ἢ ἀξιολογικὸ) τῆς ἀρχῆς τῆς Ἀπειρίας.^[2] Οταν ἡ τάσις αὐτὴ φθάσῃ τὴν ἔσχατήν της συνέπεια, καὶ φανῇ ὡς ἐὰν πρόκειται νὰ συμβῇ πλήρης ἀντιστροφὴ τῆς ἀρχικῆς καταστάσεως ἀπὸ τὸν Μονισμὸν τοῦ Σκότους εἰς τὸν Μονισμὸν τοῦ Φωτός· ὅταν ἡ Ἀπειρία συμπιεσθῇ πρὸς τὰ κάτω τῆς ὄντολογικῆς διαβαθμίσεως τῆς πραγματικότητος ὡς ὑποκειμένη ὕλη τοῦ αἰσθητοῦ Κόσμου καὶ θεωρηθῇ ὡς διαμέσως παραγομένη ἐκ τῆς μοναδικῆς πρώτης περατοειδοῦς Ἀρχῆς· τότε ἀκριβῶς ὁ γονιμοποιὸς Ζόφος ἐπανεμφανίζεται ὑπὲρ τὴν πρώτην Ἀρχήν, ὁ πατρικὸς βυθὸς τῶν Χαλδαϊκῶν Λογίων, οἱ Γνωστικοὶ ἀρρητοὶ Βυθοί, τὸ ἐπέκεινα τοῦ ὄντος καὶ τοῦ ἐνὸς ὑπερούσιον καὶ κρείττον τοῦ ἐνὸς Μηδὲν τοῦ Ἀθηναϊκοῦ Νεοπλατωνισμοῦ.

* * *

Τὴν γένεσι τοῦ Ἑλληνικοῦ Δυϊσμοῦ ἀπὸ τὸ πνεῦμα τοῦ Μονισμοῦ τοῦ Σκότους καταφαίνει καὶ τὸ ὅτι τὴν δυναμικὴ ἀρχὴ τοῦ πρώτου Πυθαγορισμοῦ ἀποτελεῖ ἡ Δευτέρα Ἀρχή. Εἶναι καίριας σημασίας ὅτι ἡ κινητικότης κατὰ τὸ πρωταρχικὸ ἐλληνικὸ βίωμα ὑπάγεται εἰς τὴν ἀρχὴ τῆς Ἀπειρίας καὶ ὅχι τοῦ Πέρατος. Ἀνήκει εἰς αὐτὸ

ποὺ ἐπιδέχεται τάξι καὶ ὅχι σὲ αὐτὸ ποὺ τὴν ἐπιβάλλει, στὸ δεκτικό, παθητικὸ καὶ ὁρίζόμενο, ὅχι στὸ δραστικό, ἐνεργητικὸ καὶ ὁρίζον. Τὸ νόημα τῆς ἐπισημάνσεως αὐτῆς βαθαίνει ἐὰν ἀναλογισθοῦμε ὅτι ἡ ψυχὴ εἶναι ἐπίσης ἀρχὴ κινητικότητος καὶ ὡς ἐκ τούτου ἐντάσσεται στὴν συστοιχία τοῦ Ἀπείρου, τοῦ ἀμόρφου καὶ ἀν-ειδοῦς καὶ ἀν-ιδέου. (Μερικὲς παρατηρήσεις ἐπ' αὐτοῦ ν. στὴν ἐργασία μου *Origin and Nature etc.* p. 138 καὶ nn. 95-98). Ἡ διαφορὰ ἀπὸ τὴν μεσανατολικὴ Σημιτικὴ ἀντίληψι, ἵδιως τὴν Βιβλική, εἶναι ἀποκαλυπτική. Ἐκεῖ εἶναι τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ καὶ μία λειτουργία τῆς πρώτης Ἀρχῆς ποὺ κινεῖ, δρᾶ καὶ δημιουργεῖ ἀπὸ μία ἀδρανὴ χαοτικὴ ὕλη (δεύτερη ἀρχὴ) τὸν συντεταγμένο Κόσμο. Ἔτσι στὴν Γένεσι (I. 2) προϋπάρχει μία ἀδιαμόρφωτος γῆ, μέσα εἰς ἓνα ὑγρὸ σκότος ἀδύσσον, ἐπὶ τοῦ ὅποιου ἐπλανᾶτο τὸ πνεῦμα τοῦ Θεοῦ: ἡ δὲ γῆ ἦν ἀόρατος καὶ ἀκατασκεύαστος, καὶ σκότος ἐπάνω τῆς ἀδύσσον· καὶ πνεῦμα Θεοῦ ἐπεφέρετο ἐπάνω τοῦ ὕδατος. Ἡ ἐδραϊκὴ λέξις ποὺ οἱ ἔδοιμήκοντα ἀποδίδουν διὰ τοῦ «ἐπεφέρετο» σημαίνει κυριολεκτικὰ φτερουγίζω, πετῶ, ἵπταμαι, μετεωρίζομαι, ἐπικρέμαμαι, κινοῦμαι πέρα-ἔδωθε:[3] μία τρεμώδη, παλμώδη, νευρώδη, συνεχῆ κινητικότητα, ἐδῶ τὴν ταρακτικότητα καὶ ἐπίπνοια μιᾶς δυναμικῆς ἀρχῆς ἔναντι τῆς ἀδρανοῦς στατικότητος τῆς χαώδους ἀδύσσον. Εἶναι αὐτὴ ἡ γονιμοποίησις τοῦ ἀδρανοῦς σκότους ἀπὸ τὴν ἀρχὴ τῆς ζωῆς ποὺ θέτει σὲ κίνησι τὴ δημιουργικὴ διαδικασία. Διὰ αὐτὸ καὶ ἡ πρώτη δημιουργικὴ ἔκφανσις εἶναι ἡ ὑπόστασις τοῦ Φωτός.

Τὴν ἐμπειρία τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης (τὴν ἀναφερομένη στὸν λεγόμενο Ἱερατικὸ Κώδικα ὃπου τοποθετεῖται ἡ ἀρχὴ τῆς Γενέσεως) ἀντικατοπτρίζει ἡ Φοινικικὴ Μυθολογία. Ἡ Κοσμογονία τοῦ Σαγχονιάθονος (ὅπως τὴν ἀπέδωσε εἰς τὰ Ἑλληνικὰ ὁ Φίλων ὁ Βύζλιος) θέτει δύο πρῶτες ἀρχές, α) πνοή σκοτεινοῦ ἀέρος, ωιτὴ ζοφεροῦ πνεύματος, καὶ β) ἔρεδος χαώδους καὶ θολερῆς ὑγρότητος. Ἄμφοτερες ὑπῆρχαν προαιωνίως. Ἡ λογικομυθικὴ σκέψις γνωρίζει τὴν ἀδυναμία ἐξηγήσεως μιᾶς ἀρχῆς μέσα στὴν αἰωνιότητα: τὶ μπορεῖ νὰ συμβῇ ἐντὸς τῆς αἰωνιότητος ὥστε νὰ ἀρχίσῃ ὁ τιδήποτε, νὰ λάβῃ ἀρχὴ κάποια πραγματικότης ὄντολογική; Πῶς μπορεῖ νὰ ἀρχίσῃ ἡ ροή τοῦ χρόνου μέσα στὴν αἰωνιότητα; Καὶ γιατὶ καὶ πῶς τότε καὶ ὅχι τότε; Πῶς δὲ μποροῦν νὰ διακριθοῦν στιγμὲς (νῦν) ἐντὸς τῆς αἰωνιότητος καθ' ἔσυτες καὶ ἐν σχέ-

σει πρὸς ἄλληλες; Δὲν ὑφίσταται ἐκεῖ διαφορὰ μεταξὺ ἐνὸς καὶ ἄλλου σημείου, καὶ ὅλα συγχωνεύονται εἰς ἓν ἀεὶ παρόν. Ἡ ἀρχὴ κατὰ τὴν φοινικικὴ θεολογία συμβαίνει, ἡ ἀπειρία ωρίγνυται καὶ λαμβάνει πέρας καὶ ὅρο καὶ ὅριο, ὅταν ἡ πνευματικὴ ἀρχή, ἡ πνοή τοῦ ἀέρος, ἡ πρώτη ἀρχὴ τοῦ ἀρχέγονου Δυϊσμοῦ, δρέγεται τὴν ἴδιαν τῆς ἀρχῆν, ἐπιθυμεῖ νὰ ἔχῃ ἀρχή, ἀν καὶ εἶναι ἄναρχος. Ἡ ὅρεξις αὐτὴ τοῦ Πνεύματος ὑποστασιοποιεῖται ως "Ἐρως ἢ Πόθος"^[4]. Ἡ δοντολογικὴ πραγμάτωσις αὐτοῦ τοῦ Πόθου δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ εἶναι ἄλλη ἀπὸ τὴν συμπλοκὴ τῆς Πρώτης μὲ τὴν Δεύτερη Ἀρχή, διότι τίποτε ἄλλο δὲν ὑπάρχει οὔτε στὴν αἰώνιότητα οὔτε ἀκόμη στὸν «νεοσύστατο» Χρόνο. Ἡ σύζευξις αὐστηρῶς εἰπεῖν δὲν εἶναι τοῦ Πνεύματος καθ' ἑαυτοῦ μὲ τὸ Χάος (δηλαδὴ τῶν δύο ἀνωτάτων ἀρχῶν καθ' ἑαυτῶν μεταξύ των)· αὐτὴ δὲν ἔχει ἀποχρῶντα λόγο νὰ συμβῇ τώρα ἡ πρὸν ἡ μετά, καὶ ἄρα δὲν ἔχει ἀποχρῶσα αἰτία νὰ συμβῇ ἐν γένει καὶ καθόλου. Ἡ σύγκρασις καὶ συμπλοκὴ εἶναι μεταξὺ τοῦ Πόθου (τοῦ ὑποστασιοποιημένου "Ἐρωτος τῆς πρώτης ἀρχῆς νὰ ἀποκτήσῃ πέρας καὶ ἀρχή, ἥτοι ταυτότητα καὶ προσδιορισμό) καὶ τοῦ Χάους, ἡ μᾶλλον τοῦ Πνεύματος ἐν Πόθῳ (ἢ τοῦ Ποθοῦντος Πνεύματος ἢ τοῦ Πόθου τοῦ Πνεύματος) καὶ τοῦ Χάους. Ἡ λογικομυθικὴ σκέψις βιωματικὰ ἀφαιρεῖται ἀπὸ τέτοιες ἐννοιολογικὲς διακρίσεις ὅπως αὐτὲς ποὺ ἐκφράζονται στὴν τριπλῆ διάζευξι ἀνωτέρω. Στὴν Θεολογία τῆς Σιδῶνος κατὰ τὸν Εὔδημο ἀνακαλύπτεται ἐντούτοις οὐσιώδης ἀπήχησις τοῦ ὑποκειμένου προβληματισμοῦ. Ἡ διαφοροποίησις ἔξηγεῖ καὶ τὸ γιατὶ τὸ Πνεῦμα καθ' ἑαυτὸ δὲν γνωρίζει τίποτε γιὰ τὸ ἀποτέλεσμα τῆς ὁρέξεως του νὰ ἔχῃ ἀρχὴ καὶ περιγραφή. Τὸ ἀποτέλεσμα εἶναι ἡ δημιουργία τοῦ Κόσμου. Ἡ συμπλοκὴ ποὺ θέτει σὲ κίνησι τὴν διαδικασία σχηματισμοῦ τοῦ Κόσμου εἶναι μεταξύ τοῦ Πνεύματος ως Πόθου καὶ τοῦ Ἐρέθους. Ἀπὸ τὴν σύζευξι παράγεται τὸ σπέρμα πάστης κτίσεως (*Mώτ*), ἡ ἀρχέγονη ἰλύς, γόνιμος σῆψις ὑγρότητος, (προερχόμενη ἐκ τῆς μίξεως τῶν δύο ἀρχῶν ὅπως στὴν συνουσία, τὰ γενετήσια ὑγρὰ τῶν ὅποιων, ἡ ὁργανικὴ σῆψις, δημιουργεῖ τὸ ἔμβρυον τῆς ὑπάρξεως), ἡ καταβολὴ τῆς τοῦ παντὸς σπορᾶς καὶ γενέσεως.^[5] Ἡ σπερματικὴ αὐτὴ ἰλύς ἀνεπλάσθη εἰς τὸ κοσμογονικὸν Ὡόν. - "Ἐτοι ἐρμηνεύεται ἀβίαστα τὸ δυσχερέστατο χωρίο ἀπὸ τὸν Φίλωνα ὅπως τὸ διασώζει ὁ Εὐσέβιος, *Εὐαγγελικὴ Προπαρασκευή*, I, 10, 1-2 (FGH 790 F2): τὴν τῶν ὅλων ἀρχὴν ὑποτίθε-

ται (sc. ὁ Σαγχονιάθων) ἀέρα ζοφώδη καὶ πνευματώδη ἢ πνοὴν ἀέρος ζοφώδους καὶ χάος θολερὸν ἐρεβῶδες· ταῦτα δὲ εἶναι ἄπειρα καὶ διὰ πολὺν αἰῶνα μὴ ἔχειν πέρας. Ὁτε δέ, φησιν, ἡράσθη τὸ πνεῦμα τῶν ἴδιων ἀρχῶν, καὶ ἐγένετο σύγκρασις, ἡ πλοκὴ ἐκείνη ἐκλήθη Πόθος· αὗτη δὲ ἀρχὴ κτίσεως ἀπάντων· αὐτὸ δὲ (sc. τὸ Πνεῦμα = Πνοή) οὐκ ἐγίνωσκε τὴν αὐτοῦ^[6] κτίσιν· καὶ ἐκ τῆς αὐτοῦ συμπλοκῆς, τοῦ Πνεύματος, ἐγένετο Μώτ. τοῦτο τινές φασιν ἵλιν, οἱ δὲ ὑδατώδους μίξεως σῆψιν. Καὶ ἐκ ταύτης ἐγένετο πᾶσα σπορὰ κτίσεως καὶ γένεσις τῶν δλων... καὶ ἀνεπλάσθη (sc. μώτ) ὅμοίως φοῦ σχῆματι. etc.

Ἡ κατὰ τὸν περιπατητικὸν Εὔδημο Σιδώνιος θεολογία παρουσιάζει καταφανῆ ὅμοιότητα. Ὅπαρχουν τρεῖς πρῶτες ἀρχές, Χρόνος, Πόθος καὶ Ὁμίχλη. Ἡ μεῖξις τῶν δύο τελευταίων γεννᾷ Αὔρα καὶ Ἀέρα, ἐκ τῆς μείξεως τῶν ὅποιων προέρχεται ὁ Ὠτος ἢ Μῶτος. [Ἡ μαρτυρία τοῦ Εὐδήμου σώζεται στὸν Δαμάσκιο, Ἀπορίαι καὶ λύσεις περὶ πρώτων ἀρχῶν 125c (I p. 323. 1 sqq. Ruelle)].^[7] Ἡ Ὁμίχλη ἀντιστοιχεῖ στὸ Χάος θολερὸν ἐρεβῶδες τοῦ Σαγχονιάθονος. Ἡ Αὔρα καὶ ὁ Ἀήρ μαζὶ ἀναλογοῦν στὸ ζοφώδη καὶ πνευματώδη ἀέρα ἢ (=) εἰς τὴν Πνοή ἀέρος ζοφώδους. Ἡ διαφορὰ ἔγκειται εἰς τὸ ὅτι ἔχει ἀντιστραφῆ μερικῶς ἢ διαδοχή: ἡ πνοή ἀέρος εἶναι γέννημα καὶ ὅχι σύζυγος τῆς πρώτης συζεύξεως. (Ἡ παρουσία στὴν πρώτη θέσι τοῦ Χρόνου ἀπαιτεῖ χωριστὴ ἀνάλυσι, καὶ τὴν ἐμπλοκὴ τοῦ μείζονος θέματος τῆς Ζουρβανιστικῆς Ἰρανογενοῦς Θεολογίας).^[8]

Ἡ τρίτη παρουσίασις τῆς Φοινικικῆς μυθολογίας ως πρὸς τὶς πρῶτες ἀρχὲς ποὺ διαθέτομε (κατὰ Μῶχον, μετεφράσθη στὰ Ἑλληνικὰ ἀπὸ τὸν Λαῖτο κατὰ τοὺς Ἑλληνιστικοὺς χρόνους, cf. FrGrH 784) ἐμφανίζει ἐπίσης χαρακτηριστικές ὅμοιότητες. Δύο πρῶται ἀρχαὶ προϋποτίθενται, ὁ Αἰθήρ καὶ ὁ Ἀήρ, ἐξ' ᾧν γεννᾶται ὁ Οὐλωμός, ἀπὸ τὸν ὅποιο μὲ αὐτογονιμοποίησι προέρχεται πρῶτος ὁ Χουσωρὸς ἀνοιγεὺς καὶ μετὰ τὸ Κοσμογονικὸν Ὡόν. Πρὸ τοῦ Οὐλωμοῦ τίθενται καὶ οἱ Ἀνεμοί, ἀλλὰ ὁ Δαμάσκιος (πιθανώτατα ἐπειδὴ διασπὰ τὴν ὁμαλότητα τῶν συνοικεώσεων στὶς ὅποιες συνεχῶς ἐπιδίδεται μεταξὺ τῶν περιγραφομένων κοσμογονιῶν καὶ τοῦ δικοῦ του συστήματος παραγωγῆς τῆς πραγματικότητος ἀπὸ πρῶτες ἀρχές), δὲν καθιστᾶ σαφὲς ποία ἀκριβῶς εἶναι ἡ διαδοχή. Πάντως Αἰθήρ, Ἀήρ καὶ Ἀνεμοί ἀντιστοιχοῦν πρὸς τὴν πνευματικὴ (πνέ-

ουσα) πρώτη ἀρχὴ ποὺ διεπιστώθη ἀνωτέρω, ἐνῷ δὲ Οὐλωμὸς εἶναι ἡ ἑλληνικὴ ἀπόδοσις τοῦ σημιτικοῦ lm ἀπειρον (cf. e. g. *Die Schoepfungsmythen* ed. M. Eliade, p. 182). Χουσωρὸς δὲ ἀνοιγεύς, ἀπαντᾶ ὡς Kothar-wa-Chassis στὰ Οὐγαριτικὰ κείμενα καὶ σημαίνει, δὲ Ἰσχυρός, δὲ Ἀνοιγεύς, cf. *Die Schoepfungsmythen*, loc. cit. (Cf. δὲ Χρυσώρ στὴν φιλώνειο μεταγραφὴ τοῦ Σαγχουνιάθωνος, Εὔσέβιος, *Προπαρασκευὴ Εὐαγγελική*, I 10, 11, ὅπου ταυτίζεται μὲ τὸν Ἡφαίστο, τὸν Δυνατὸν Κατασκευαστὴν καὶ Τεχνίτην, καὶ ἔτσι ἐκφράζει τὸ κατασκευαστικὸν ὑπόδειγμα τῆς δημιουργίας τοῦ Κόσμου, ἀφοῦ δὲ Χουσωρὸς ἀνοίγει τὸ κοσμικὸν ὕψον καὶ σχηματίζει Οὐρανὸν καὶ Γῆ).

Ἡ κατὰ τὸν Ἐλλάνικον καὶ Ἱερώνυμον Ὁρφικὴ Κοσμογονία (Kern, *Orphicorum Fragmenta*, Fr. 54) παρουσιάζει ἐνδιαφέρουσες χαρακτηριστικὲς ἀναλογίες πρὸς τὰ παραδεδομένα Φοινικικά. (Ὁ Ἱερώνυμος ἔγραψε «Φοινικικὴ Ἀρχαιολογία», Ἰώσηπος, Ἰουδαϊκὴ Ἀρχαιολογία I, 94, καὶ Kern op. cit. p. 130).[9]

* * *

Ἡ πνοὴ τοῦ Πνεύματος ὡς κινητική, ζωτική, δραστικὴ ἀρχὴ καὶ τὸ ἐρεβος τῆς ἀβύσσου ὡς δὲ ἀναγκαῖος συμπληρωματικὸς ἀντιπόλος,[10] ὡς προϋπόθεσις τῆς δημιουργίας ἐτέρου τινὸς ἀπὸ τὴν πρώτη ἀρχὴ, ἐπαναδιατυπώνονται ὡς πρῶτες ἀρχὲς (καὶ μὲ τὴν πιθανὴν χρησιμοποίησι ἑλληνιστικῶν φιλοσοφικῶν ἐπεξεργασιῶν οἵες οἱ Στωϊκὲς κυρίως) καὶ εἰς ὥρισμένα δυϊστικῆς δομῆς Γνωστικὰ Συστήματα, ὅπως τῶν Νικολαϊτῶν, τῶν Ὁφιτῶν καὶ τῶν Σηθιανῶν. Τὸ πρῶτο εἶναι καθαρὰ δυϊστικὸν (Ἐπιφάνιος, *Κατὰ Αἴρεσεων*, XXV, 5, 80A-C, vol. II p. 35-6 Dindorf. Philastrius *Haer.* 33, Tertullianus, *Adversus Haereses* 1. Cf. Bousset, *Hauptprobleme der Gnosis*, p. 103). Προϋπῆρχε ὡς δευτέρα ἀρχὴ τὸ Ἐρεβος (σκότος καὶ βυθὸς καὶ ὕδωρ) καὶ ὡς πρώτη τὸ πνεῦμα τὸ δόποιο καὶ ἐπέφερε ἔναν ἀρχικὸν καὶ ἀρχετυπικὸν διορισμό, μία ἀρχέγονη διάκρισι ἐντὸς τοῦ Χάους, τὴν πρωτογῆ ἴσως (ὅπως μαρτυρεῖ δὲ Philastrius), ἥ μᾶλλον τὸν Οὐρανὸν κατὰ τὰ τῆς Γενέσεως, ἥ ἀκόμη τὴν διάκρισι εἰς Βυθὸν ἄνω καὶ ὕδωρ κάτω, συνέπεια τοῦ δόποιον ἦταν τὸ πνεῦμα νὰ καταλάβῃ τὴν ἄνω χώρα. Τὸν διαχωρισμὸν δὲν ἔστερξε τὸ Χάος οὔτε τὴν ἀπειλὴ μελλούσης περαιτέρω διακρίσεως τῆς ὑπάρξεως κατὰ

ώρισμένους προσδιορισμούς καὶ περιγράμματα^[11], ἔχαλέπηνε λοιπὸν καὶ ὡργίσθη, τελικὰ δὲ ἡγέρθη πρὸς τὸ ἄνωθεν ἐπιπολούμενο πνεῦμα, περιεπλάκη πρὸς αὐτὸν καὶ ἐγέννησε τὴν κοσμικὴν Μήτρα, πηγὴν πάσης κτίσεως. (Ἡ Μήτρα πάλι ἐκίσσησε ἐν τῷ πνεύματι (cf. Γένεσις 30. 38) καὶ προέβαλε τὴν σειρὰν τῶν Αἰώνων - ὅπότε καὶ ἐδημιουργήθη τὸ Φῶς -, ἀπὸ τὸν τελευταῖο τῶν δποίων, τὸν Αἰσχρὸν Αἰῶνα καὶ τὴν Μήτρα ἐγεννήθησαν θεοί, δαίμονες, ἄγγελοι καὶ τὰ Ἐπτὰ οὐράνια Πνεύματα τῶν πλανητῶν): ...λέγοντες δτι σκότος ἦν καὶ βνθὸς καὶ ὕδωρ, τὸ δὲ πνεῦμα ἀνὰ μέσον τούτων διορισμὸν ἐποιήσατο αὐτῶν, τὸ δὲ σκότος ἦν χαλεπαῖνον τε καὶ ἐγκοτοῦν τῷ πνεύματι, ὅπερ σκότος ἀναδραμὸν περιεπλάκη τῷ πνεύματι. Καὶ ἐγέννησε, φασί, τινα μήτραν καλούμενην, ἥτις γεννθεῖσα ἐνεκίσσησεν ἐν αὐτῷ τῷ πνεύματι. Ἐκ δὲ τῆς μήτρας προεβλήθησάν τινες τέσσαρες αἰῶνες etc. (Ἐπιφάνιος loc. cit.).

Τὸ μεταγενέστερο καὶ πλέον ἐπεξεργασμένο σύστημα τῶν Ὁφιτῶν συστοιχεῖ ἀρμοζόντως. Ἡ πρώτη ἀρχὴ διακρίνεται εἰς τρεῖς ὑποστάσεις, ἐκ τῶν δποίων ἡ τρίτη εἶναι ἡ πνέουσα δύναμις (πνεῦμα) ἐπιφερομένη ἐπὶ τῶν κάτω στοιχείων, Ὅδατος, Σκότους, Ἀβύσσου καὶ Χάους. Εἰρηναῖος, Ἐλεγχος καὶ Ἀνατροπὴ τῆς Ψευδωνύμου Γνώσεως, I, 28, 1 I, p. 226-7 Harvey. Ὁ πατὴρ (πρώτη ὑπόστασις τῆς πρώτης ἀρχῆς καλούμενος Ἀνθρωπος) καὶ ὁ Υἱός (ἡ ἔννοια τῆς πρώτης ὑποστάσεως = ἡ δευτέρα Ὅπόστασις τῆς πρώτης ἀρχῆς καλούμενος Δεύτερος Ἀνθρωπος) ἐρῶνται τοῦ Πνεύματος (τὸ δποῖον εἶναι θῆλυ καὶ ἡ τρίτη ὑπόστασις τῆς πρώτης ἀρχῆς). Γεννᾶται ἐκ τοῦ Πνεύματος ὁ Τρίτος Ἀρρην καὶ ὁ δεύτερος Υἱός, ὁ Χριστός, ὁ δποῖος ἀναρπάζεται μετὰ τῆς Μητρὸς τῶν Ζώντων (τοῦ Ἀγίου Πνεύματος). Ταυτοχρόνως λόγῳ τῆς ὑπεραναβλυζούσης Φωτοχυσίας τῶν δύο πρώτων Ὅπόστασεων, τὴν δποίαν δὲν δύναται νὰ περιλάβῃ πλήρως τὸ θῆλυ Πνεῦμα γονιμοποιούμενον ἐξ αὐτῆς, ἀναβλύζει ἐξ αὐτοῦ (ώς δευτέρα τρόπον τινὰ καχεκτικώτερη γέννησις) ὑγρὸν φῶς, τόκος Εὐώνυμος καλούμενος Προύνικος καὶ Σοφία καὶ Ἀρρενόθηλυς, καὶ εἶναι αὐτὸς ὁ Εὐώνυμος ὁ δποῖος βαρυνόμενος βυθίζεται εἰς τὴν ἄβυσσον τῆς σκοτεινῆς ὑγρότητος κάτω, τὴν κινεῖ ἀκίνητον οὖσαν, ἀποκτῶν ὑλικὸν σῶμα, καὶ ἀνερχόμενος ἐκ νέου πρὸς τὴν φυσικὴν του θέσιν ἄνω σχηματίζει πρῶτον

τὸν Οὐρανό, ποὺ θέτει τὴν βάσι τῆς δημιουργίας τοῦ Κόσμου: et descendantem (sc. τὸν Εὐώνυμον) simpliciter in aquas, cum essent immobiles, et movisse quoque eas, petulanter agentem usque ad abyssos (ibid. p. 228). Γιὰ τὶς λεπτομέρειες τὶς συστάσεως τοῦ Κόσμου μετὰ τὴν ἀποκρυστάλλωσιν τοῦ πρώτου Οὐρανοῦ ὑπὸ τοῦ Εὐωνύμου (= τῆς ἀρχενοθήλεως Προουνίκου) καλουμένου Ἱαλδαβαώθ (= ὁ Θεὸς τῶν Ἰουδαίων), v. τὶς ἐπόμενες παραγράφους τοῦ Εἰρηναίου καὶ Ἐπιφάνιος op. cit. A, XXVII, 3-4). Τὸ ὑπόδειγμα εἶναι τὸ ἴδιο στὶς βασικὲς του γραμμὲς μὲ τὸ προηγούμενο Νικολαϊτικό, ἀν καὶ πολυπλοκώτερο τούτου, οὐσιώδης δὲ διαφορὰ εἶναι ὅτι στὸ Ὁφιτικὸ σύστημα ἡ πρώτη ἀρχὴ δὲν συμπλέκεται κατ' εὐθεῖαν ἀλλὰ διὰ παραγώγου μόνον καὶ ἀποτελέσματος κάποιας ἀνεπαρκείας καὶ ἐλαττωματικότητος (ἐδῶ τῆς σχετικῆς ὑστερήσεως τοῦ θήλεος Πνεύματος νὰ χωρήσῃ τὸ πλήρωμα τῶν ἀρχενικῶν ὑποστάσεων τῆς πρώτης ἀρχῆς). Ὁ Ἐπιφάνιος καθιστᾶ τὸ γεγονός σαφὲς (loc. cit. §3 p. 264 Dindorf): τοῦτον δὲ (sc. τὸν Ἱαλδαβαώθ = ἔσχατον Οὐρανόν) προδεβλῆσθαι κατὰ ἀδράνειαν καὶ ἄγνοιαν τῆς ἴδιας μητρός, τοντέστι τῆς ἄνω Προουνίκου. ταύτην γάρ φασι τὴν Προύνικον κατεληλυθέναι εἰς τὰ ὕδατα καὶ μιγθῆναι αὐτοῖς etc.

Στὸ Σηθιανικὸ σύστημα (γιὰ τὴν Κοσμογονία του ἴδιαίτερα καταπιστικὸς εἶναι ὁ Ἰππόλυτος, Ἐλεγχος κατὰ πασῶν τῶν Αἰρέσεων, Ε, 19-21. Ὁ Ἐπιφάνιος, Πανάριον κατὰ Αἰρέσεων Α, 29, 1-10, ἐπικεντρώνει τὴν προσοχὴν του στὴν ἔξηγησι τῆς Σηθιανικῆς Ἐρμηνείας Παλαιᾶς καὶ Καινῆς Διαθήκης), συναντοῦμε μία ἀκόμη παραλλαγὴ διαρθρώσεως τοῦ ἀρχικοῦ βιώματος συνιστῶσα ἔνα περαιτέρω δῆμα πρὸς τὴν κατεύθυνσι ἀσυνγησίας τῶν δύο πρώτων ἀρχῶν. Ἡ σχετικῶς ὑφειμένη θέσις καὶ δύναμις τῆς τρίτης ὑποστάσεως τῆς πρώτης ἀρχῆς (τοῦ πνεύματος δηλαδή) κατὰ τὸ Ὁφιτικὸ σύστημα μετατρέπεται ἐδῶ σὲ χωριστὴ οὐσιότητα, τρίτη ἀρχὴ μεταξὺ τῶν δύο, τοῦ Φωτὸς καὶ τοῦ Σκότου. Τὸ Σκότος εἶναι Ὑδωρ φοβερόν. «Τὸ φῶς πέφυκε καθάπερ ἀκτίς ἥλιου ἄνωθεν ἐλλάμπειν εἰς τὸ ὑποκείμενον σκότος, ἀνάπταλιν δὲ ἡ τοῦ Πνεύματος εὐώδια μέσην ἔχονσα τάξιν ἐκτείνεται καὶ φέρεται πανταχῆ, ὡς ἐπὶ τῶν ἐν πυρὶ θυμιαμάτων τὴν εὐώδίαν πανταχῆ φερομένων ἐπεγγώκαμεν.» (Ιππόλυτος, loc. cit., 19 §4). Κατέσπαρται λοιπὸν φῶς (ὡς ἀκτίς) καὶ πνεῦμα (ὡς εὐώδια) στὸ

φοβερό ύδωρ, καὶ ἀπὸ αὐτὴν ἀνάκρασι παράγεται τὸ σύνολο τοῦ Κόσμου ὡς ἐνιαῖο ὅλον καὶ ὡς πληθὺς τῶν μερικῶν εἰδῶν καὶ ὑπάρξεων. Τὸ σκότος γιὰ νὰ διατηρήσῃ τὴν ταυτότητά του συνέσεως καὶ ἐπιγνώσεως χρειάζεται τὸ Φῶς, ὅπως ἡ κόρη τοῦ ὁφθαλμοῦ ὑδατώδης καὶ σκοτεινὴ καθ' ἑαυτὴν οὕσα ἐπιλάμπεται ἀπὸ τὴν ἀνταύγεια ἐνὸς ἔνδον φωτὸς ποὺ τῆς παρέχει τὴν ἐπιτηδειότητα νὰ βλέπῃ. Τὸ σκότος ἐπομένως παντὶ τρόπῳ ἐπιχειρεῖ νὰ συγκρατήσῃ ἐντός του τὴν ἀκτῖνα τοῦ φωτὸς καὶ τὴν συμπαρεκτεινομένην μὲ αὐτὴν εὐωδία τοῦ πνεύματος καὶ ἀντιθέτως τὸ φῶς μὲ τὸ πνεῦμα ὁρέγονται νὰ ἐπιστρέψουν στὴν καθαρότητα τῆς οὐσίας των ἀμείκτου πρὸς τὸ σκότος. «Τὸ δὲ σκότος ἀσύνετον οὐκ ἔστιν, ἀλλὰ φρόνιμον παντελῶς, καὶ οἶδεν ὅτι, ἀν ἀπαρθῆ τὸ φῶς ἀπὸ τοῦ σκότους, μένει τὸ σκότος ἔρημον, ἀφανές, ἀλαμπές, ἀδύναμον, ἄπρακτον, ἀσθενές. διὸ πάσῃ φρονήσει καὶ συνέσει βιάζεται κατέχειν εἰς ἑαυτὸν λαμπηδόνα καὶ <τὸν> σπινθῆρα τοῦ φωτὸς μετὰ τῆς τοῦ πνεύματος εὐωδίας. Καὶ τούτων ἔστιν ἵδεῖν τῆς φύσεως εἰκόνα κατὰ πρόσωπον ἀνθρώπου, κόρην ὁφθαλμοῦ, σκοτεινὴν ἐκ τῶν ὑποκειμένων ὑδάτων, πεφωτισμένην πνεύματι. Ὡς οὖν ἀντιποιεῖται τὸ σκότος τῆς λαμπηδόνος, ἵνα ἔχῃ τὸν σπινθῆρα δουλεύοντα καὶ βλέπη, οὗτως ἀντιποιεῖται τὸ φῶς καὶ τὸ πνεῦμα τῆς δυνάμεως τῆς ἑαυτῶν· καὶ σπεύδουσιν ἄραι καὶ ἀνακομίσασθαι πρὸς ἑαυτὰ τὰς μεμιγμένας αὐτῶν δυνάμεις εἰς τὸ ὑποκείμενον ὕδωρ σκοτεινὸν καὶ φοβερόν» (§§6-7).

Καθ' ἑαυτὲς οἱ τρεῖς ἀρχὲς καὶ οἱ ἀπειρες ἐκάστης δυνάμεις εὔρισκόμενες ἡρεμοῦν (ὅπως τὰ στοιχεῖα στὴν ὅλοσχερῇ ἐπικράτησιν τοῦ Νείκους κατ' Ἐμπεδοκλῆ). Ο πλησιασμὸς ὅμως καὶ συμπαρουσία των προκαλεῖ, ἀκριβῶς λόγῳ συνυπαρχουσῶν ἀνομοιοτήτων, δρᾶσι καὶ ἀντίδρασι, κινητικότητα καὶ ἐνέργεια, ἐπιφέρει δὲ τέλος καὶ ἀποτέλεσμα τῆς ἐπισυμβάσης διεργασίας ἀπὸ τὴν συνδρομὴν τῶν συνελθουσῶν δυνάμεων, ὅπως ἡ πληγὴ δύο ἀντιφερομένων σωμάτων καταλείπει ἴδιως στὸ παθητικώτερο ἵχνος καὶ ἐναπόμαξι σφραγίδος τοῦ τύπου τῆς συγκρούσεως κατὰ τὸν χαρακτῆρα τῶν συγκρουσθέντων: «...ἐπειδὴν μένωσι κατ' αὐτὰς (sc. αἱ δυνάμεις τῶν τριῶν ἀρχῶν), ἡ συχάζουσι πᾶσαι· ἐὰν δὲ πλησιάσῃ δύναμις δυνάμει, ἡ ἀνομοιότης τῆς παραθέσεως ἐργάζεται κίνησίν τινα καὶ ἐνέργειαν ἀπὸ τῆς κινήσεως μεμορφωμένην κατὰ τὴν συνδρομὴν

τῆς παραθέσεως τῶν συνελθούσων δυνάμεων. γίνεται γὰρ τῶν δυνάμεων ἡ συνδρομὴ οἷονεί τις τύπος σφραγῖδος κατὰ συνδρομὴν ἀπὸ πληγῆς παραπλησίως πρὸς τὸν ἔκτυποῦντα τὰς ἀναφερομένας οὐσίας etc.» (§§8-10). Ἡ μεγάλη συνδρομὴ τῶν ἀρχῶν ὅλικὰ δημιουργεῖ τὴν Μεγάλη Σφραγῖδα, τὸν Κόσμο ὡς γιγαντιαία Μήτρα κυριολεκτικὰ ἐν τῷ σχήματι ζωϊκῆς μήτρας. Τὴν Μεγάλη Συνδρομὴ τῶν Ἀρχῶν ἀκολουθεῖ ἀναγκαῖα ἡ συνδρομὴ τῶν ἀντιστοίχων δυνάμεών των ποὺ σχηματίζει τὴν ποικιλία τῶν εἰδῶν τῆς φυσικῆς ὑπάρξεως ἐντὸς τοῦ Κόσμου. «Ἐτσι ἐναπομένει κατεσπαρμένον καὶ διάχυτον ἐντὸς τοῦ φυσικοῦ Σύμπαντος ἀκτὶς φωτὸς καὶ εὔωδία πνεύματος ἄνωθεν.

Ο τρόπος συνδρομῆς τῶν ἀρχῶν ἔχει ὡς ἔξης: Τὴν διαδικασία ἀρχίζει ἡ ἀρχὴ τῆς Θυέλλης, λάβρος καὶ φοβερὸς "Ανεμος ὁρμῆς. Ο "Ανεμος ὅμως τώρα ποὺ συνταράζει τὸ ἀρχέγονο "Υδωρ τῆς Ἀδύσσου καὶ προκαλεῖ τοὺς κοσμικοὺς σχηματισμοὺς δὲν εἶναι τὸ Πνεῦμα ὡς πρώτη ἀρχὴ (Νικολαῖται), ἢ ὡς νοτερὸ ἀπαύγασμα ἐκ τῆς τρίτης ὑποστάσεως τῆς Πρώτης ἀρχῆς (Οφίται), οὕτε καν ὡς Δευτέρᾳ ἀρχῇ ἐν προκειμένῳ: ὁ σφοδρὸς καὶ θυελλώδης "Ανεμος ποὺ ἐγείρει τὸ "Υδωρ εἰς κυματισμὸν ἐγκύμονα, γονιμοποιούμενο ὑπὸ τοῦ φωτεινοῦ πνεύματος (αὔρας εὔωδίας ἀκτινοφόρου), εἶναι ὁ Πρωτόγονος τοῦ "Υδατος, τῆς Τρίτης ἀρχῆς ὁ πρώτιστος δυναμερὸς Τόκος. Ο Ιππόλυτος (§§13-15) διατηρεῖ ἀναμφίβολα γνήσιες καὶ δυνατὲς Σηθιανὲς περιγραφὲς τῶν πρωτοκοσμογονικῶν συμβάντων. Λόγω τῆς ἀντιπαραθέσεως ἐν συμπαρουσίᾳ τοῦ μετὰ φωτὸς πνεύματος, τῆς (ζωοποιοῦ) πνοῆς, ἀφ' ἐνὸς καὶ τοῦ φοβεροῦ "Υδατος ἀφ' ἑτέρου, ἢ πνοή τοῦ Πνεύματος κάνει τὸ ὕδωρ νὰ ὀργᾶ τρόπον τινὰ εἰς συνουσίαν καὶ αὐτὸς ὁ πόθος φυσᾶ ὡς λυσσώδης "Ανεμος καὶ διογκώνει τὸ "Υδωρ ἐπεγείρων αὐτὸ εἰς κυματισμὸν πάθους, «γέγονεν οὖν ἐκ τοῦ "Υδατος πρωτόγονος ἀρχὴ "Ανεμος σφοδρὸς καὶ λάβρος καὶ πάσης γενέσεως αἴτιος. Βρασμὸν γάρ τινα ἐμποιῶν τοῖς ὕδασιν ἀπὸ τῶν ὑδάτων διεγείρει κύματα· ἡ δὲ τῶν κυμάτων γένεσις, οἷονεί τις οὖσα ὁρμή <συμμείξεως, τὴν φύσιν ἐποίησεν>^[12] ἐγκύμονα γεγονέναι τοῦ ἀνθρώπου ἢ τοῦ νοῦ, ὅπόταν ὑπὸ τῆς τοῦ Πνεύματος ὁρμῆς ὀργήσασα ἐπείγηται. ἐπὰν δὲ τοῦτο τὸ ὑπὸ τοῦ ἀνέμου κύμα ἐκ τοῦ ὕδατος ἐγερθὲν καὶ ἐγκύμο-

να ἐργασάμενον τὴν φύσιν γέννημα θηλείας εἰλήφη ἐν ἑαυτῷ, κατέχει τὸ κατεσπαρμένον φῶς ἄνωθεν μετὰ τῆς τοῦ πνεύματος εὐώδίας, τουτέστι νοῦν μεταμορφωμένον ἐν τοῖς διαφόροις εἴδεσιν, ὃ ἐστὶ τέλειος Θεός, ἐξ ἀγεννήτου φωτὸς ἄνωθεν καὶ Πνεύματος κατενηνεγμένος εἰς ἀνθρωπίνην φύσιν ὥσπερ εἰς ναόν, φορᾷ φύσεως καὶ ἀνέμου κινήματι γεννηθεὶς ἐξ ὕδατος, συγκεκραμένος καὶ καταμεμιγμένος τοῖς σώμασιν, οίονεὶ ἄλας τῶν γενομένων ὑπάρχων καὶ φῶς τοῦ σκότους, ἀπὸ τῶν σωμάτων σπεύδων λυθῆναι καὶ μὴ δυνάμενος τὴν λύσιν εὑρεῖν καὶ τὴν διέξοδον ἑαυτοῦ.» Ὁ Ανεμος τοῦ Σκότους, ὃ Ἰσχυρὸς Πρωτόγονος τῶν Ὑδάτων εἶναι λοιπὸν ὁ Πατὴρ κάτωθεν, ὃ Κάτω Γεννήτωρ τοῦ Σύμπαντος φυσικοῦ καὶ τῶν ἐν αὐτῷ μερικῶν. Καὶ πρῶτα γεννᾷ Υἱὸν ἑαυτοῦ Νοῦν τέλειον, τὸν νοερὸν Οὐράνιον ἔσχατον "Ορον καὶ σφιγκτῆρα τοῦ Κόσμου, τὸν Νοῦν τοῦ Κόσμου. Ὁ Υἱὸς δὲν εἶναι ὅμοούσιος τῷ Πατρὶ: ὁ Νοῦς ἥχμαλωτίσθη ἐντὸς τοῦ ἐπεγερθέντος κύματος, καὶ αὐτὸς εἶναι κατὰ τοὺς Σηθιανοὺς τὸ πνεῦμα τὸ ἐπιφερόμενον ἐπάνω τοῦ Ὑδατος στὴν Γένεσι I, 2. Τὸ κείμενο στὸν Ἰππόλυτο 19 §§16-17 πρέπει νὰ διαβασθῇ ὡς ἔξῆς: πᾶσα οὖν φροντὶς καὶ ἐπιμέλεια τοῦ Φωτὸς ἄνωθέν (sc. τῆς πρώτης Ἀρχῆς) ἐστι, πᾶς καὶ τίνα τρόπον ἀπὸ τοῦ θανάτου τοῦ πονηροῦ καὶ σκοτεινοῦ σώματος ἀπολυθείη ὁ Νοῦς ἀπὸ τοῦ Πατρὸς τοῦ κάτωθεν, ὃ ἐστιν ὁ Ἀνεμος, ἐν βρόμῳ καὶ ταράχῃ ἐπεγείρας κύματα καὶ γεννήσας νοῦν τέλειον Υἱὸν ἑαυτοῦ, οὐκ ὅντα ἴδιον ἑαυτοῦ κατ' οὐσίαν (ἄνωθεν γὰρ ἦν ἀκτὶς ἀπὸ τοῦ τελείου φωτὸς ἐκείνου) ἐν τῷ σκοτεινῷ καὶ φοβερῷ καὶ πικρῷ καὶ μιαρῷ ὕδατι κεκρατημένον [sc. τὸν Νοῦν - ὅχι κεκρατημένος, ποὺ εἶναι ἐσφαλμένη «διόρθωσις» τοῦ ὀρθοῦ χειρογραφικοῦ δεδομένου], ὅπερ ἐστὶ πνεῦμα φωτεινὸν ἐπιφερόμενον ἐπάνω τοῦ ὕδατος.

Μὲ τὴν γένεσιν τοῦ Κόσμου ἐγκλωβίζεται ἐντὸς αὐτοῦ ἀπαύγασμα τοῦ Πρώτου Φωτὸς καὶ εὐώδία τοῦ Πνεύματος, δπότε οἱ πολλαπλὲς συνδρομὲς τῶν δυνάμεων τῶν ἀρχῶν αὐτῶν μὲ τὶς δυνάμεις τῆς τρίτης ἀρχῆς καὶ οὐσίας, τῶν ὑδάτων, δημιουργοῦν τὴν συνολικὴ κοσμικὴ φαντασμαγορία. "Ετι περαιτέρω, τὸ θέμα δὲν εἶναι μόνον νὰ ἐναπομαχθῇ ἴδιαίτερος τύπος σφραγίδος εἰς ὑλικὸν σχηματισμὸν ἐνὸς ἐπὶ μέρους ὅντος ἀλλὰ νὰ αἱχμαλωτισθῇ ἐντὸς του καθαρὸφωτεινὸν πνεῦμα, δηλαδὴ νοῦς, ὅπως καὶ στὸν κόσμο ἐν ὅλῳ. Τὸ φωτεινὸν

πνεῦμα δὲν διήκει ἀπλῶς ὡς ἀκτινοφόρος εὐωδία πάντα τὸν κόσμο διασπειρόμενο παντοῦ, ἀλλὰ συγκεντρώνεται καὶ εἰς τὴν πλήρη του ἴδιουσιότητα, συνιστῶν τὸν Ἀνθρωπο, τέλειο Θεό (v. 19 §15 supra).

‘Ο Νοῦς τοῦ Κόσμου, οἵ οὐράνιοι νόες καὶ ὁ ἀνθρώπινος Νοῦς εἶναι τὸ φωτοφόρο καὶ φωταγωγικὸ πνεῦμα, τέλειοι ἀθάνατοι θεοὶ ὡς κατέχοντες τὴν τέλεια καὶ ἀπόλυτο Γνῶσι. Νοῦς εἶναι παγκόσμιος καὶ τὸ φωτεινὸν Πνεῦμα τὸ ἐπιφερόμενον ἐπάνω τοῦ Ὅντατος (v. supra). Ἔκεῖνος γεννᾶται στὴν πρώτη φάσι τῆς δημιουργίας ἐκ τοῦ Ἀνέμου. Ἡ σύστασις τοῦ Κόσμου ἀποτελεῖ τὴν δημιουργία τῆς Κοσμικῆς Μήτρας, πρὸς τὴν ὅποιαν ἀπεικάζονται οἱ ζωϊκὲς ἐπὶ μέρους μῆτρες. (19 §11-12). Σὲ δεύτερη λοιπὸν φάσι ὁ Ἀνεμος, ὡς “Οφις (πιθανὸν ὁ Οὐροβόρος) Οφις ποὺ περιβάλλει τὸν Κόσμο, cf. e. g. Acta Thome, 32) εἰσέρχεται στὴν Κοσμικὴ Μήτρα τῆς Ἀκαθαρσίας καὶ ἔτσι γεννᾶται ὁ Ἀνθρωπος: ἡ Ἀκάθαρτος καὶ πολύπαθος (πολυποίμαν) Μήτρα δὲν ἀγαπᾷ οὔτε ἀναγνωρίζει καὶ δὲν δέχεται ἐντός της ἄλλο εἶδος πλὴν τὸ τοῦ ἀρχεγόνου Ὅφεως. Διὰ αὐτό, ὅταν ὁ τέλειος Λόγος τοῦ Φωτὸς ἀνωθεν βούλεται νὰ κατέλθῃ στὸν κόσμο γιὰ νὰ λυτρώσῃ ἀπὸ τὸν ἐναγκαλισμὸ τοῦ Σκότους τὸ ἀπαύγασμα τῆς λάμψεώς του καὶ τὴν πνευματικὴ πνοὴ ποὺ εὑρίσκονται ἐγκλωβισμένα ἐντὸς τῆς φύσεως ὁδυρώμενα καὶ ποθοῦντα τὴν ἐλευθέρωσίν των ἀπὸ τὰ δεσμὰ τῆς ἀκαθαρσίας καὶ ἀταξίας, ὁ Λόγος παραπλανᾶ τὴν Μήτρα τῆς Βλεδυρίας καὶ εἰσέρχεται ἐντὸς ὑπὸ τὴν ἀγαπημένην της μορφὴν τοῦ ἀτάσθαλου Ἀνέμου, τοῦ Πρωτογόνου Ὅφεως. Μετὰ τὰ μυσαρὰ μυστήρια τῆς Μήτρας ἀποκαθαίρεται Αὔτὸς καὶ ἡ ὁμοειδὴς πρὸς αὐτὸν ἀκολουθία τοῦ διακεχυμένου φωτὸς καὶ πνεύματος καὶ πάντες οἱ Νόες (τὰ ἐν γνώσει πνεύματα τῆς ἀληθείας) μὲ τὸ ποτήριο τοῦ ἀλλομένου ζῶντος ὕδατος, τὴν ἐγγύησι τῆς Σωτηρίας (19 §19-21).[13]

* * *

‘Ἡ συνάφεια τῶν ἀναλυθέντων συστημάτων καὶ θεωριῶν εἶναι ἔκδηλος. Χαρακτηριστικὸ τῶν φοινικιῶν θεολογιῶν ἦταν καὶ ἡ σημασία ποὺ ἀπεδίδετο εἰς τὸν ὄφι, ὅπως διεξοδικὰ ἐρμηνεύει ὁ Φίλων κατὰ Σαγχονιάθωνα (790 FrGrHF4 Εὐσέβιος, Προπαρασκευὴ Εὐαγγελικὴ, I, 10, 45-53). Τοῦτο συνδέεται κατ’ εὐθεῖαν μὲ

τὴν Ὀφιτικὴν Γνῶσιν, ὁ δὲ Φίλων ὁ ἕδιος ἀνάγει τὴν θεωρία τοῦ Φερεκύδους περὶ Ὀφιωνέως καὶ Ὀφιωνιδῶν εἰς Φοινικικὲς καταβολὲς καὶ ἀφορμὲς (Εὐσέβιος ὡρ. cit. I, 10, 50 = 7 B4DK). Ὡς πρὸς τὴν φιλοσοφικὴν θεολογίαν περὶ πρώτων ἀρχῶν τὸ κύριο στοιχεῖο αὐτῆς τῆς ὅμιλος τῶν ἀπόψεων εἶναι ἔνας ἀκραιφνής ἢ διαμεσολαβούμενος Δυϊσμὸς μεταξὺ δραστικῆς ἀρχῆς ζωογόνου κινητικότητος καὶ παθητικῆς ἀρχῆς δεκτικότητος, μεταξὺ ἐνεργοῦ πληρώματος καὶ ἀνενεργοῦ ἀπειρίας. Ἡ πρώτη ἀρχὴ ἐκλαμβάνεται ως πνοὴ γονιμοποιός, "Ανεμος ὁρμῆς, Πνεῦμα ζωῆς ἢ δευτέρα ως" Αβυσσος "Υδάτων," Ερεδος Χάους.^[14] Τὴν ζωογόνο δύναμι τῆς πνοῆς ἀέρος διαπεράσης τὸ ὄντων ἐκφράζει ὁ Φίλων Ἰουδαῖος, *Quaestiones et Solutiones in Genesin* IV, 5: ultima vero divinorum sortitus est aer, animans creaturas congregatas. Nam si aer non tangat moveatque aquam, emoritur ista; vivifica autem magis comperit non aliunde nisi aere in eam intermixto. Κατὰ τὴν Βαβυλώνιο Θεολογία στὴν ἀρχὴν ὑπῆρχε Σκότος Ἀβύσσου "Υδατος ἀπὸ τὸ ὄποιο ὁ Βῆλος (Bel = Κύριος) διεμόρφωσε τὴν σύνταξι τοῦ Κόσμου, τὴν Διακόσμησι τῆς ὑπάρξεως πρῶτον διὰ μιᾶς τομῆς τοῦ ὑγροῦ ζόφου εἰς Γῆ καὶ Οὐρανό. (Βηθοῦσος FGrH 680 F1 §6 = Fr. 12 Schnabel p. 254 sqq. Cf. Ἀβυδηνὸς FGrH 685 F1). Ο παλαιὸς Bel τῆς Akad εἶναι ὁ Σουμέριος Enlil, ἡ Πνοὴ τῆς ὑπάρξεως, μετεξειλιγμένος εἰς Κύριο τῶν Ἀτμοσφαιρικῶν φαινομένων, ἵδιως βιαίων, ἔξεχόντως ἀνέμου καὶ θυέλλης.

Ο Δυϊσμὸς ἀρχικὰ προβλέπει τὴν ἀμεση σύζευξι τῶν δύο πρώτων ἀρχῶν πρὸς Δημιουργία τῆς Διακοσμήσεως (cf. τὸν πέπλο τοῦ Ἱεροῦ Γάμου στὸν Φερεκύδη. Cf. A. L. Pierris, *Origin and Nature of Early Pythagorean Cosmogony*, n. 50). Συνδυαζόμενος μὲ εἶδος Μονισμοῦ, ἔναν Ἐνισμὸ δηλαδὴ ποὺ ἀνυψώνει τὴν σημασία καὶ τὴν ὄντολογικὴν στάθμη τῆς πρώτης ἀρχῆς ἀπὸ τὸν Κόσμο, ἀναπτύσσει ἔνα διαρθρωμένο σύστημα ἀπορροῶν ἀπὸ τὴν πρώτη ἀρχή, μιὰ ἴεραρχημένη διαφοροποίησι τοῦ Πληρώματος τῆς Υπάρξεως χωρὶς ἀναφορὰ καὶ συνεργεία τῆς Δευτέρας ἀρχῆς. Ἡ ὑπεισαγόμενη πολλαπλότης στὸν χῶρο τοῦ ἀπολύτου εἶναι δυσχερὲς πλέον νὰ ἔρμηνευθῇ, καὶ τελικὰ ὅδηγει στὴν ἐπίκλησι κάποιας δευτέρας ἀρχῆς διαφόρου τῆς Δευτέρας, ἀλλὰ ἀναλόγου. Ἡ συμπλοκὴ μὲ τὴν Δευτέρα ἀρχὴ εἶναι ἔργο τῷ τελευταίου Αἰῶνος (κατὰ

τὴν γνωστικὴν ὁρολογία), τῆς τελευταίας Ἀπορροῆς ἐκ τῆς ἀνωτάτης Ἀρχῆς τοῦ πρωτίστου Ἐνός. Αὐτὴ τὴν δομὴν ἐπιδεικνύει τὸ Ὁφιτικὸ Σύστημα κατὰ Εἰρηναῖο. Μεῖζον πρόβλημα καθίσταται ἡ ἔξιδος τῆς τελευταίας Ὑποστάσεως ἐκ τοῦ πληρώματος τῆς ἀπολύτου ὑπάρξεως· ἔνα ἐλάττωμα προαπαιτεῖται στοὺς κόλπους, ἔστω στὰ τελευταῖα ὅρια, τῆς τελειότητος, ἔνα ὑστέρημα στὸ κατώτερο ἄκρο τοῦ πληρώματος. Ἡ κατεύθυνσις αὐτὴ ἀναπτύξεως τοῦ Δυϊσμοῦ καταλήγει τελικὰ στὴν ἄρση τῆς αὐθυπαρξίας τῆς Δευτέρας Ἀρχῆς ως φιλοσοφίας· Ετέρου, καὶ ἀνευρίσκεται στὸ Οὐαλεντινισμὸν τῆς Γνώσεως καὶ τὸν Νεοπλατωνισμόν, κατακλεῖδα τῆς Ἀρχαίας Ἑλληνικῆς Φιλοσοφίας.

Στὸν Σηθιανισμὸν κατὰ Ἰππόλυτο ἐμφανίζεται μία ἄλλη καίρια ἔξελιξις: ἡ κινητικότης ἀποχωρίζεται (μερικῶς μᾶλλον παρὰ τελείως) ἀπὸ τὴν Πρώτην Ἀρχὴν (εἰς τὴν ὁποίαν ἀπομένει ἡ ἡπια κινητικότης πνοῆς καὶ εὐωδίας πνευματικῆς) καὶ προσάπτεται εἰς τὴν Δευτέραν ὡς βίαιος παθητικότης, ως ὀργῶσα δεκτικότης, ως ἴσχυρὰ ὀρεξίας παραδόσεως εἰς τὴν δραστικὴν γρηγορίαν τῆς πρώτης ἀρχῆς ἢ κάποιας ἀπορροῆς τῆς. Ἡ θυελλώδης ὁρμὴ τοῦ Ἀνέμου ἀνήκει στὴν Δευτέραν Ἀρχὴν πλέον ὡς πάθος συλλήψεως φωτεινοῦ πνεύματος. Ο ”Ανεμος ὡς ἀρχὴ κινητικότητος τῆς Δευτέρας Ἀρχῆς ἐπεγείρεται ἐπὶ τῇ ὀρέξει τῆς πρώτης ἀρχῆς καὶ τῆς (ἡρέμου) κινητικότητός της, ἀλλὰ εἶναι πάντως αὐτὸς ἡ προσεχής δημιουργικὴ αἵτια τῆς Κοσμικῆς διαρθρώσεως. Δὲν εἶναι ὅμως ἴδιος χαρακτήρας τῆς Δευτέρας Ἀρχῆς καθ’ ἑαυτῆς.

* * *

Ἐν ἀντιδιαστολῇ πρὸς τέτοια ἀποψιν ὁ Ἑλληνικὸς Δυϊσμὸς ἀρχικὰ ἀπέδιδε τὴν φίλα τῆς κινητικότητος ἐγγενῶς στὸ ἀτάσθαλο τὸ συμφυὲς πρὸς τὴν Ἀπειρίαν. Εἶναι π. χ. ἡ ἀΐδιος κίνησις τοῦ Ἀναξιμάνδρειου Ἀπείρου (12 A9 καὶ 12 DK), οὐσιώδης χαρακτήρας του ποὺ τὸ καθιστᾶ γόνιμο καθ’ ἑαυτὸν: ἐξ αὐτοῦ ἀπεκρίνονται τὰ βασικὰ ζεύγη τῶν ἀντιθέτων ποὺ συνιστοῦν τὸν Κόσμο (cf. A. L. Pierris, op. cit. n. 41). Συναντοῦμε ἀνάλογη προβληματική, ἀλλὰ ἀναποφάσιστο ἡ μᾶλλον συναποδεκτικὴ ἀντιθέτων, στὴν Ἐρμουπολιτικὴν Κοσμογονία. Τὴν πρὸ τῆς κοσμικῆς δημιουργίας κατάστασι ἐκφράζει ἡ Ὀγδοάς (ἢ πρώτηστη

θεότης καὶ ὅμιλος θεοτήτων), τέσσερα ζεύγη θεοτήτων τὰ ὅποια ὑπὸ τὸν διπολισμὸν ἀρρενος - θήλεος ὑποδηλοῦν τέσσερις βασικὲς ἀπόψεις τοῦ προσώμπου παντος: Nun καὶ Naunet (ἀρχέγονον ὕδωρ), Heh καὶ Hehet (ἡ χωρικὴ ἀπειρία συνοδευομένη ἀπὸ τὸ προσδιοριστικὸν «ὕδωρ»), Kek καὶ Keket (τὸ ἔρεθος τοῦ σκότους μὲ τὸ προσδιοριστικὸν «Νύξ»), Amun καὶ Amaunet (τὸ κεκρυμένο, τὸ ἄγνωστο). v. e. g. Schwabl, Weltschoepfung εἰς PW col. 1501; M. Eliade (ed.) *Die Schoepfungsmythos* etc. p. 72-3[15]. Κατὰ νεώτερες Αἰγυπτιακὲς πηγές, ἡ τελευταία δυάς ἀντεκαθίστατο ὑπὸ τῆς Niu καὶ Nit (τὸ μηδέν, ἡ ἄρνησις, τὸ κενόν). V. Bonnet, *Reallexikon der Aegyptischen Religionsgeschichte*, s. v. Achtheit, p. 5. Εἰς αὐτὴν τὴν περίπτωσι, ἡ δυάς Amun-Amaunet συνελαμβάνετο ὡς ἡ συνθετικὴ ὑπόστασις τῆς ἀρχεγόνου Ὁγδοάδος (πρᾶγμα τὸ ὅποιο ἴκανοποιοῦσε καὶ τὸ θρησκευτικὸν αἴσθημα καὶ τὴν πολιτικὴν καὶ δυναστικὴν σημασίαν τῶν Θηρῶν μὲ τὴν ἀναγωγὴν τοῦ τοπικοῦ θεοῦ εἰς τὸ ὑπατο ἀξίωμα). Ἀκόμη ὁ Amun (ὁ στὸν Ἑλληνικὸν χῶρον γνωστὸς ὡς "Αμμων καὶ ἔξισούμενος πρὸς τὸν Δία) ἐθεωρεῖτο ὡς ὁ Γεννήτωρ τῆς ἀρχεγόνου Ὁγδοάδος ταυτιζόμενος μὲ τὸν Ptah τῆς Μεμφιτικῆς Θεολογίας, ἀλλὰ καὶ ὡς Υἱὸς τῆς Ὁγδοάδος καὶ Σπέρμα τῆς ὑπὸ τὴν ἥλιακή του ὑπόστασι (V. Bonnet, *op. cit.* s. v. Amun p. 34-5). Ἡ βασικὴ ἰδιότης τοῦ Amun συνίσταται στὴν κρυφιότητά του: εἶναι ἡ θεότης ἡ ὅποια κεκρυμένη καὶ ἄγνωστη καθ' ἑαυτὴν καὶ στὴν ὑπόστασί της, καθίσταται φανερωμένη στὴν δρᾶσι καὶ ἐκδήλωσί της. Πρόκειται γιὰ τὸν "Ανεμο, τὴν φανέρωσι τοῦ Ἰσχυροῦ Αοράτου, τοῦ Αέρος. (V. *op. cit.* p. 32-3; 35-6). Ὡς Πνοὴ εἶναι ἀρχὴ τῆς ζωῆς: «Ζωὴ εἶναι τὸ ὄνομά του» διακηρύσσει ἔνα Ἱερὸν κείμενο περὶ τοῦ Schu, τοῦ πανάρχαιου θεοῦ τοῦ Αέρος. Ὁ Amun εἶναι «πνοὴ τῆς Ζωῆς γιὰ τὰ πάντα»· εἶναι ἐπίσης «αὐτὸς ποὺ ἐμμένει σὲ ὅλα τὰ πράγματα», ὁ πανταχοῦ παρών, «ἡ πνοὴ ἀέρος ποὺ εὑρίσκεται στὰ πάντα καὶ ζωοποιεῖ τὸν ἄνθρωπο» (*ibid.*). Ὁ Εὔσεβιος ἐρμηνεύει τὸν Αἰγυπτιακὸν Δία ὡς «τὸ διὰ πάντων χωροῦν πνεῦμα» (*Εὐαγγελικὴ Προπαρασκευὴ* III, 2, 6, PG p. 161D).

Ἡ πρωτοκαθεδρία τοῦ πνευματικοῦ Αέρος ὡς πρώτης Ἀρχῆς γενέσεως, ζωῆς καὶ ἐμψυχώσεως ἐκφράζεται ἐμφατικὰ στὸν Ἑλληνικὸν χῶρο κατὰ πρῶτον μὲ τὸν Ἀναξιμένη. (Τὸ κακῶς θεωρούμενο ὡς ψευδεπίγραφο Ἀναξιμένειο ἀπόσπασμα 13 B 3 DK^[16], περιλαμβάνει τὴν ἀποψί ὅτι «ἔγγυς ἐστιν ὁ ἀὴρ τοῦ ἀσωμάτου», ἡ

όποία ἀκριβῶς ἀπηχεῖ τὴν προαναφερθεῖσα αἰγυπτιακὴ ἐμπειρία: ὁ ἀήρ εἶναι ὁ Ἰσχυρὸς κεκρυμμένος). Ἡ κινητικότης εἶναι ἐγγενὴς στὸν ἀέρα: ‘Ο ἀήρ εὑρίσκεται πάντοτε ἐν κινήσει (A10). ‘Ο Διογένης Ἀπολλωνιάτης ἀνέπτυξε συστηματικὰ τὴν ἴδεα ὅτι «ὅν ἄνθρωποι λέγουσιν ἀέρα, τοῦτο ἔστιν ἡ ἀρχή» (Σιμπλίκιος, Σχόλια εἰς τὰ Φυσικὰ Ἀριστοτέλους p. 153. 17 cf. Εὐριπίδης Fr. 877 Nauck: αἰθήρ... Ζεὺς ὃς ἀνθρώποισι ὀνομάζεται. Ἐπίσης Ennius Ἐπίχαρμος VI Mueller = Var. 54 sqq. Vahlen² ἀπὸ Varro *de lingua Latina* V, 65: istic est is Iupiter quem dico, quem Graeci vocant aerem, qui ventus est et nubes etc.): καὶ αὐτὸ μὲν τοῦτο (sc. ὁ ἀήρ) καὶ ἀῖδιον καὶ ἀθάνατον σῶμα, τῶν δὲ τὰ μὲν γίνεται, τὰ δὲ ἀπολείπει (Διογένης B 7 DK). Ἄλλὰ τοῦτο μοι δῆλον δοκεῖ εἶναι, ὅτι καὶ μέγα καὶ ἵσχυρὸν καὶ ἀῖδιόν τε καὶ ἀθάνατον καὶ πολλὰ εἰδός ἔστι (sc. ὁ ἀήρ). (B 8 DK). Ἐπειδὴ ὁ ἀήρ εἶναι τὸ ἀσωματώτατον τῶν σωματικῶν φυσικῶν ὅντων συνεδυάσθη ἐπίσης πρὸς τὴν νοερὰ δραστηριότητα (ἀφοῦ ἄλλωστε, ὡς ἀρχὴ κινητικότητος, εἶχε ἀναχθῆ εἰς βάσιν ψυχισμοῦ, καὶ ὡς πνοὴ καὶ ἀναπνοὴ εἰς αἰτία ζωῆς, (cf. A. L. Pierris *op. cit.* n. 95-97). Ἀπὸ ἐδῶ ἐκκινεῖ ἡ μακρὰ ἴστορία τοῦ Πνεύματος ὡς ἀνέμου καὶ ὡς πνοῆς καὶ ὡς ἀναπνοῆς καὶ ὡς νοητικῆς ἐνεργείας. (Cf. Ἀριστοφάνης, *Νεφέλαι*, 225 sqq. ; 264. Εὐριπίδης *Τρωάδες* 884 sqq. Ἡ θεωρία πρέπει νὰ ἥταν πολύ διαδεδομένη στὴν Ἀθήνα κατὰ τὸ τελευταῖο τέταρτο τοῦ 5ου αἰῶνος π. Χ. *Νεφέλαι* (423 π. Χ.), *Τρωάδες* (415 π.Χ.). Ἀργότερα, *Fragmenta Adespota* 565 Nauck²:

αὔρα, θεῶν ὅχημα τιμιώτατον

δυνατὸν νὰ ἐμφιλοχωρῇ ἀναφορὰ εἰς τὴν Αὔρα καὶ τὸν Ἀέρα τῆς Φοινικικῆς θεολογίας τῶν Σιδονίων κατὰ Εὔδημον. Πρὸς τὸ τέλος τοῦ 4ου αἰῶνος ἀνήκει καὶ τὸ σχετικὸ χαρακτηριστικὸ ἀπόσπασμα τοῦ Φιλήμονος Fr. 95 PC Gr. VII p. 278). Τὸ Ἰπποκρατικὸ κείμενο *Περὶ Φυσῶν* βασίζει τὴν ἰατρικὴ στὴν κοσμολογία τοῦ Ἀέρος (v. Κεφ. III. Cf. *Περὶ Ιερῆς Νόσου*, I p. 612-4 Kuehn). Ἡ ἐρμηνεία τῶν ὁρφικῶν ἐπῶν ποὺ περιλαμβάνεται στὸν περίφημο πάπυρο τοῦ Δερβενίου ταυτίζει τὸν Δία μὲ τὸν πανδαμάτορα, πανταχοῦ παρόντα Ἀέρα, τὴν δὲ ὁρφικὴ Μοῖρα μὲ τὸ πνεῦμα τοῦ ἀέρος καὶ τὴν φρόνησιν τοῦ Δία.[17] Γιὰ τοὺς Στωϊκοὺς τὸ Πνεῦμα διήκει διὰ παντὸς τοῦ εἶναι ὡς ἔνας τόνος συνέχων τὸ ὄν καὶ ἀνέ-

χων αὐτὸς εἰς ὑπαρξιν, εἶναι δὲ δραστικὸς παράγων τοῦ κόσμου, ἡ θεότης αὐτὴ στὴν ἐνεργητικότητά της συνεκτική τοῦ σύμπαντος "Ολου καὶ συστατική κάθε ὄντοτητος ἐντὸς αὐτοῦ. (V. τὸ Excursus III: *On Spirit and Tension*, στὴν ἀγγλικὴ ἔκδοσι τῆς παρούσης μελέτης μου *First Principles and the Beginning of World-Formation in Stoicism*, ἐν K. Boudouris (ed.) *Hellenistic Philosophy*, Vol. II p. 170-5). Εἰδικώτερα οἱ ἔξεις οἱ συνέχουσες καὶ συνιστῶσες τὴν ἴδιαν ποιότητα τῶν ἀψύχων, εἶναι ἀέρες (v. ibid. Cf. SVF II 449). Ἡ σημασία τοῦ Πνεύματος Ἀέρος εἶναι ἔκδηλη καὶ στὴν ἐλληνικὴ Μυθολογία, ὅπως μαρτυρεῖται στὴν θρησκευτικὴ ποίησι. Κατὰ τὰ Ὁρφικὰ ραψῳδικὰ ἐπη τὰ πνεύματα γεννῶνται μαζὶ μὲ τὸν κοσμογονικὸν Ἐρωτα ἀπὸ τὸν ἀρχέγονο Χρόνο (Kern, OF 37). Ἀντιστρόφως στὰ Φοινικικὰ τοῦ Σαχουνιάθωνος ἐμφανίζεται ὁ Κολπίας ἄνεμος (ὁ θεμελιώδης ἄνεμος, ἵσως ὁ Ζέφυρος, ὅπως ἄλλωστε ἀρμόζει γιὰ τὴν Φοινίκη) καὶ ἡ Βάαν (τὴν ὅποια ὁ Φίλων ἐρμηνεύει ὡς Νύκτα, σημαίνει δὲ τὸ ἀρχέγονο Χάος) νὰ γεννοῦν τὸν Αἰῶνα (τὸν Κοσμογονικὸν Χρόνο) καὶ τὸν Πρωτόγονο (FGrH 790F10 §7). Πάντως εὐδρισκόμεθα στὴν ἀρχὴ τῶν πραγμάτων, τὴν ἔναρξι τῆς Κοσμογονίας. Ὁ Ἀλκαῖος (Fr. 327 Voigt) γεννᾷ τὸν Ἐρωτα ἀπὸ τὸν Ζέφυρο καὶ τὴν Ἰριδα. Μία ἐκδοχὴ ἀπὸ τὶς ἀναφερόμενες εἰς τὸ ποίημα τοῦ Ἀνταγόρα (Powell, *Collectanea Alexandrina*, 120) θέλει τὸν Ἐρωτα γόνο τῶν Ἀνέμων. Ἡ σημασία τῶν Ἀνέμων ὡς γενεσιοναργῶν καὶ γονίμων ἀρχῶν ὑψηλῆς ὄντολογικῆς στάθμης δὲν ἥτο μόνον προϊὸν λογικομυθικοῦ συμβολισμοῦ ἀλλὰ εἶχε καὶ θρησκευτικὴ λατρευτικὴ καὶ ἱεροπρακτικὴ βάσι, ἵδιαίτερα στὴν Ἀττική. Οἱ Τριτοπάτορες (καὶ Τριτοπάτρεις) ἐλατρεύοντο πολλαχοῦ ὡς ἀρχηγέτες γενέσεως ὅμαδων (γενῶν, φρατριῶν) ἢ τοῦ συνόλου μιᾶς πόλεως. (Cf. F. Jacobi, FrGrH IIIb Supplement, *A Commentary on the Ancient Historians of Athens* vol. I p. 182). Οἱ Ἀθηναῖοι εἰδικώτερα προσφέρουν θυσίες εἰς αὐτοὺς ὅταν πρόκειται νὰ συνάψουν γάμο, καὶ εὑχονται ὑπὲρ τεκνογονίας, Φανόδημος FGrH 325F6: *Φανόδημος δὲ ἐν στ (ς) φησὶν ὅτι μόνοι Ἀθηναῖοι θύουσι τε καὶ εὐχονται αὐτοῖς ὑπὲρ γενέσεως παίδων, ὅταν γαμεῖν μέλλωσιν.* Ὁ συνδυασμὸς αὐτῆς τῆς λατρευτικῆς πρακτικῆς μὲ τὴν συναφῆ παραδιδομένη προτέλεσι τοῦ γάμου στὴν Ἀθήνα εἰς τὸ πρώτιστον ζεῦγος Οὐρανοῦ καὶ Γῆς

(OF 112 p. 176) ὁδήγησε (πιθανώτατα) στὴν ὑπόθεσι ὅτι οἱ Τριτοπάτορες εἶναι τέκνα τοῦ Οὐρανοῦ καὶ τῆς Γῆς, καὶ περαιτέρω στὴν ταύτισί των πρὸς τοὺς Ἡσιόδείους Ἐκατόγχειρες (Κόττο, Βριάρεω καὶ Γύγη), ἀνώνυμον Ἐξηγητικόν, FGrH 352 F1. Οἱ Ἀνεμοὶ ώς Ἐκατόγχειρες - πολλαπλῶν λαβῶν καὶ ἀօρίστων. Οἱ Τριτοπάτορες ἥσαν θεότητες Ἀνέμων, Δήμων FGrH 327 F2. (Οἱ Ἡσύχιος συμπλέκει τὰ τρία χαρακτηριστικά: s. v. *Τριτοπάτορας* ἀνέμους ἐξ Οὐρανοῦ καὶ Γῆς γενομένους καὶ τῆς γενέσεως ἀρχηγούς· οἱ δὲ τοὺς προπάτορας. Τὸ τελευταῖο ἀναφέρεται ἀπλῶς στὴν χρῆσι τῆς λέξεως εἰς κάποιο ποιητικὸ κείμενο ὑπὸ γενικὴ ἔννοια· «οἱ δὲ» πιθανῶς σφάλλουν καὶ ἔτσι). Ἡ Ὁρφικὴ παράδοσις συνεπορεύετο μὲ τὸν Δήμωνα: ἐν δὲ τῷ Ὁρφέως φυσικῷ (OF 318) ὀνομάζεσθαι τοὺς Τριτοπάτορος Ἀμαλκείδην (ἴσως καλύτερα Ἀλαλκείδην μὲ τοὺς Budimir καὶ Radermacher) καὶ Πρωτοκλέα καὶ Πρωτοκρέοντα, θυρωροὺς καὶ φύλακες ὄντας τῶν ἀνέμων (Cf. Σχόλια εἰς Ὁδύσσεια κ 2). Θυρωροὶ καὶ φύλακες ἢ δεσπότες (Σχόλια) τῶν ἀνέμων εἶναι οἱ κύριοι τῶν ἀνέμων κύριοι ἀνεμοὶ ἢ ἀνεμοὶ παῖδες ἀνέμων. Στὸ Λεξικὸ τοῦ Φωτίου ὑπάρχει καὶ ἔνα δεύτερο συντετμημένο λῆμμα s. v. Τριτοπάτωρ, ὅπου τὰ Ὁρφικὰ φέρονται ως θεωροῦντα τοὺς Τριτοπάτορες ἀνέμων παῖδας. Ισως αὐτὸς εἶναι ἀπλῶς ἐρμηνεία τοῦ «θυρωροὺς καὶ φύλακας τῶν ἀνέμων». Πρόκειται γιὰ διορυφόρους καὶ ὅχι δεσπότες (ὅπως ὑπονοοῦν τὰ Ὁμηρικὰ Σχόλια) τῶν ἀνέμων. Ἡ διαφορὰ μεταξὺ δεσποτῶν καὶ παίδων εἶναι ἐδῶ μυθολογικὴ καὶ ὅχι λογικομυθικὴ καὶ ἀληθῶς συμβολικὴ. Σημασία ἔχει ἡ ἀνεμώδης φύσις τῶν Τριτοπατόρων. Ἡ ἐγκέντρωσίς των στὴν Ἡσιόδειο Θεογονία διὰ τῆς δελεαστικῆς ταυτίσεως των πρὸς τοὺς Ἐκατόγχειρας ἐνισχύει τὸν ρόλον των ως κυριάρχων τῶν ἀνέμων: οἱ Ἐκατόγχειρες «φύλακες πιστοὶ Διὸς αἰγιόχοιο» (Θεογονία 735) περιφρούροῦν τὸν ἐγκλεισμὸ τῶν Τιτάνων στὰ Τάρταρα (*ibid.* 729 sqq.) παρὰ τὶς πύλες τοῦ Χάους, ὅπου ἐκεῖ ἐκσπᾶ μὲ ὅλη της τὴν ἔντασι ἢ προαιώνιος Ἀπειρία ὑπὸ τὴν μορφὴ τυφωνικῶν ἀνέμων (742). Σὲ αὐτὸς τὸ ὑπόδειγμα οἱ Τριτοπάτορες εἶναι περατοειδεῖς Ἀνεμοὶ ἐλέγχοντες τὴν θύελλα τοῦ Σκότους.

Ἡ φαψωδικὴ Θεογονία ἀκολουθεῖ ἄλλο σχῆμα καὶ δόμησι. Πολὺ ὑψηλὰ καὶ «ἐνωρίς» εἰς τὴν ὄντολογικὴ διαδοχή, ἀπὸ αὐτὸν τὸν πρω-

ταίτιο Χρόνο εἰς τὴν κορυφὴν τῆς πυραμίδος τῆς πραγματικότητος γεννᾶται ὁ *"Ἐρως - Φάνης - Πρωτόγονος* καὶ τὰ *Πνεύματα* (OF 37):

αὐτὰρ Ἐρωτα Χρόνος καὶ Πνεύματα πάντ' ἐτέκνωσε.

‘Υφίσταται ἵσχυρὴ ἀναλογία πρὸς τὴν Φοινικικὴν Κοσμογονίαν τοῦ Σαγχουνιάθωνος, μὲν ἀντιστροφὴ τῶν θέσεων Χρόνου (*Αἰῶνος ἔκεῖ*) καὶ Πνευμάτων (*Ἀνέμου ἔκεῖ*, FGrH 790 F10 §7 ἀναφερθὲν ἀνωτέρῳ). ‘Ο Πρωτόγονος τῶν Φοινικιῶν ἀντιστοιχεῖ στὸν Ὁρφικὸν *Ἐρωτα*. ‘Ο *Ἐρως* γεννᾶται πρώτη ὑπόστασις καὶ μάλιστα ἐμμέσως φανερὴ μέσω τῆς φεγγοβολίας της (OF 75 καὶ 86). Τὰ Πνεύματα θὰ εἶναι λοιπὸν ἡ ὄντως οἱ πρῶτες ἀμέσως ἐκφανεῖς πραγματικότητες, οἱ πρῶτοι αἰσθητοὶ ἀρχηγέτες καὶ ὑποστάτες γενέσεως· ἡ (κατὰ τὸ ιρύφιον αὐτῶν ὡς ἀόρατοι μὲν καθ' ἑαυτοί, αἰσθητοὶ δὲ διὰ τῶν ἀποτελεσμάτων των) γεννήτορες τῶν πρώτων ἀπτῶν ὄντων. Οἱ Ὁρφικοὶ Τριτοπάτορες συνεπῶς θὰ εἶναι τὰ πρῶτα Πνεύματα ἡ παῖδες Πνευμάτων. Πιθανώτερον στὸν ὕστερο (Ραψωδικὸν) Ὁρφισμὸν νὰ εἶναι τὸ δεύτερο.

Στὸν πρώτον Ὁρφισμὸν τὴν θέσιν τοῦ Χρόνου ὡς πρωταρχῆς ἔχει ἡ *Nύξ*. Τὸν Αἰθέρα καὶ τὸ Χάος τῶν Ραψωδιῶν ἐπέχει ὁ *Ωκεανός*, ὁ ὅποιος καὶ μεσολαβεῖ διὰ τὴν σύλληψιν τοῦ *Ὦκου* καὶ τὴν ἀνάδυσιν τοῦ Φάνητος - *Ἐρωτος*. Ἡ κινητικότης τοῦ *Ωκεανοῦ* μᾶλλον θὰ συνοδεύεται ἀπὸ τὴν κινητικότητα τῶν Πνευμάτων, δόποτε οἱ Τριτοπάτορες ὡς ἀρχαὶ *Ἄνεμων* κατὰ τὴν ἀρχαϊκὴν συνείδησιν ἐμφανίζονται στὸ ὄντολογικὸν ἐπίπεδο τοῦ *Ωκεανοῦ*. Ἀλλὰ τότε εἶναι τρίτοι πρὸ τοῦ Οὐρανοῦ καὶ τῆς Γῆς κατὰ τὴν ἀποκατασταθησομένη πρώτη *Ὀρφικὴ* διαδοχὴ (*Nύξ - Ωκεανός - Φάνης - Οὐρανός*). [*Ἡ ἀπαρίθμησις εἶναι περιληπτικὴ ἀμφοτέρων τῶν ἀκρων*]. Αὐτὸν ἐξηγεῖ ἀριστα τὴν δυσχερῆ ρῆσι τοῦ Φιλοχόρου (FGrH 328F 182): *Φιλόχορος δὲ τοὺς Τριτοπάτορας πάντων γεγονέναι πρώτους· τὴν μὲν γὰρ Γῆν καὶ τὸν *"Ηλιον*, φησίν, δὲν καὶ *Απόλλωνα* τότε καλεῖν, γονεῖς αὐτῶν ἐπίσταντο οἱ τότε ἀνθρώποι, τοὺς δὲ ἐκ τούτων τρίτους <τρίτο>πάτορας (ἀντὶ: τρίτους πατέρας). Προφανῶς πρόκειται γιὰ ἐτυμολογικὴν προσπάθειαν ἐξηγήσεως τῆς ἀγνώστου σημασίας λέξεως. Τρίτοι ἐκ τῆς Γῆς καὶ τοῦ *"Ηλιου* (εἰς θέσιν τοῦ Οὐρανοῦ) εἶναι ὁ *Ωκεανός* καὶ ἡ *Τηθύς*. *Ἐὰν* ὁ *"Ηλιος* θεωρηθῇ ὡς*

Τιτάν τέκνον τῆς Γῆς καὶ τοῦ Οὐρανοῦ, τότε τρίτος ἀνερχομένῳ ἐξ αὐτοῦ εἶναι ὁ Φάνης· δυνατὸν μὲν διὰ τὴν ὄντολογικὴν ἐξίσωσιν Ἐρωτος καὶ Πνευμάτων, ἀπίθανον δὲ καὶ διὰ τὴν συνυπόστασιν Ὡκεανείου καὶ ἀνεμώδους συρροῆς, καὶ διότι ἡ σύζευξις Ἡλίου καὶ Γῆς ὑποκαθιστᾶ τὸν γάμο Οὐρανοῦ καὶ Γῆς ὡς γονίμου συνουσίας. Ὁ Φιλόχορος ἥθελε ἀσφαλῶς νὰ συνδέσῃ τὴν λατρεία τῶν Τριτοπατόρων πρὸς τὴν λατρεία τοῦ Ἀπόλλωνος Πατρῷου. Bekker, *Anecdota graeca*, p. 291. 33. *Σχόλια εἰς Ἀριστείδη*, p. 14. - Ἡ ἐξήγησις τοῦ ὄνόματος διὰ τοῦ τρίτου εἶναι ἀτυχής. (cf. *Anecdota Graeca*, Bekker, p. 307. 16: *τριτοπάτορες*· οἱ μὲν τοὺς πρώτους ἀρχηγέτας, οἱ δὲ τρίτους ἀπὸ τοῦ πατρός, ὅπερ ἔστι προπάππους. Τὴν ἐρμηνεία φαίνεται ἐντούτοις νὰ υἱοθετῇ ὁ Ἀριστοτέλης. Πολυδεύκης Ὄνομαστικὸν III, 17: ὁ δὲ πάππου ἡ τήθης πατὴρ πρόπαππος, ὡς Ἰσοκράτης· τάχα δ' ἀν τοῦτον τριτοπάτορα Ἀριστοτέλης καλοῖ (cf. Rose, *Aristoteles Pseudepigraphus* Fr 369 = *Aristotelis Fragmenta* 415). - Γιὰ τὴν ἐτυμολογία τῶν Τριτοπατόρων cf. Τριτογένεια. Cf. Kretschmer, *Glotta*, X, 1920, p. 38 sqq. καὶ XII, 1923, p. 214. Σύνοψι v. O. Gruppe, *Griechische Mythologie und Religionsgeschichte*, vol. II p. 1143 n. 1. Ὅποσχόμενη εἶναι ἡ γλῶσσα τοῦ Ἡσυχίου s. v. τριτώ· τρόμος, φόβος· cf. s. v. *Τριτογένεια*· ἡ τὸ τρεῖν ἐγγενῶσα τοῖς ἐναντίοις· καὶ s. v. *τριτοκούρη*· ἡ πάντα συντέλεσται τὰ εἰς τοὺς γάμους· τινὲς δὲ γηνσία παρθένος. Ἐὰν ἡ ρίζα τριτὼ σημαίνει φόβο, τότε Τριτοπάτορες θὰ εἶναι οἱ φοβεροὶ Πατέρες (πρῶτοι πρόγονοι), Τριτογένεια ἡ φοβερὴ θυγάτηρ, καὶ τριτοκούρη ἡ φοβερὴ παρθένος.

* * *

Ἄνευρίσκεται στὴν Φοινίκη, Ἰουδαίᾳ, στὴν Χαναάν, μία δυϊστικὴ Κοσμογονία κατὰ τὴν ὅποια τὴν δραστικὴ ἀρχὴ τῆς Κινητικότητος ἐκφράζει ὁ Ἀήρ καὶ ἡ Πνοή Ἀέρος, τὴν δὲ δεκτικὴ καὶ μορφαναληπτικὴ ἀρχὴ τῆς Παθητικότητος ἡ Ἀβυσσος τῶν Υδάτων. Ὅπὸ μονιστικὴ ἐκφανσι, ἡ ἵδεα μιᾶς δημιουργικῆς Πνευματικῆς πρώτης ἀρχῆς ριζώνει στὴν Ἑλλάδα καὶ ἀναπτύσσεται μὲ τὴν φιλοσοφία τοῦ Ἀέρος ὅπως διάμορφώνεται ἀπὸ τὸν Ἀναξιμένη, τὸν Διογένη τὸν Ἀπόλλωνιάτη, τὸν φιλοσοφικὸ ἐρμηνευτὴ τῶν Ὁρφικῶν Ἐπῶν στὸν πάπυρο τοῦ Δερβενιοῦ, καὶ σὲ μία δμάδα στοχαστῶν τοῦ 5ου καὶ 4ου

αἰῶνος π. X.,^[18] κανεὶς ἐκ τῶν ὄποίων δὲν φαίνεται νὰ υἱοθετοῦσε τὴν δυϊστικὴν ἐφαρμογὴν τῆς ἀρχικῆς ἐμπειρίας γιὰ τὸν λόγο ὅτι, μετὰ τὸν Ἀναξιμένην, ἐθεωρεῖτο ὅτι ἐκ τοῦ ἀέρος μπόρουν νὰ παραχθοῦν διὰ πυκνώσεως καὶ ἀραιώσεως ὅλα τὰ ἄλλα στοιχεῖα, ἐνῷ ἐπίσης ἡ ἀναγκαῖα δραστικὴ κινητικότης ἐξησφαλίζετο ἀπὸ αὐτὴν τὴν ἴδια τὴν πνευματικὴν φύσι τοῦ ἀέρος. Οὐδὲν ἄλλο ἐχρειάζετο ἐπομένως προϋφιστάμενο. Τὸ Πνεῦμα λοιπὸν στὸν Ἑλληνικὸν χῶρον ἐκφράζει ἀρχικὰ τὸν δυναμισμὸν τοῦ Σκότους, εἶναι ἡ ὑποστασιοποίηση καὶ ζωοποίηση κίνησις τοῦ Ἰσχυροῦ Ἀοράτου. Ὁ Ἀήρ εἶναι ἡ φυσικὴ βάσις τοῦ Ἀπείρου: ἔτσι κατανοεῖται πῶς ἡ Ἀναξιμένειος Ἀρχὴ διεδέχθη τὴν Ἀναξιμάνδρειο. Τὸ Ἡσιόδειο Χάος, τὸ μέγα Χάσμα κάτωθεν τῶν ριζῶν τοῦ Σύμπαντος, χαρακτηρίζεται ἀπὸ τὴν ἀκαταλάγιαστο πνοὴν ἄλλοπροσάλλων θυελλῶν καὶ τυφώνων (*Θεογονία*, 740-5):

χάσμα μέγ, οὐδέ κε πάντα τελεσφόρον εἰς ἐνιαυτὸν
οῦδας ἵκοιτ', εὶ πρῶτα πυλέων ἔντοσθε γένοιτο.
ἄλλα κεν ἔνθα καὶ ἔνθα φέροι πρὸ θύελλα θυέλλη
ἀργαλέη· δεινὸν δὲ καὶ ἀθανάτοισι θεοῖσι
τοῦτο τέρας· Νυκτὸς δ' ἐρεβενῆς οἰκία δεινὰ
ἔστηκεν νεφέλης κεκαλυμμένα κνανέησιν.

Τὸ κατώτατον μέρος τοῦ Κόσμου, ὁ Τάρταρος (*Θεογονία* 725 sqq.), περιβάλλεται καὶ φρουρεῖται ὑπὸ τῶν Ἀρπυιῶν (θυγατέρων τοῦ Βορέου) καὶ τῆς Θυέλλης, Φερεκύδης B5 DK: κείνης δὲ τῆς μοίρας ἔνερθεν ἐστὶν ἡ ταρταρίη μοῖρα· φυλάσσουσι δ' αὐτὴν θυγατέρες Βορέου Ἀρπυιαί τε καὶ Θύελλα· ἔνθα Ζεὺς ἐκβάλλει Θεῶν ὅταν τις ἐξυδρίσῃ. Ὁ Στωϊκισμὸς περιέλαβε τὸν ἀρχικὸν δυϊσμὸν τῶν στοιχείων εἰς τὴν κοσμολογίαν τῆς Διακοσμήσεως,^[19] ἐνῷ ἐφήρμοσε τὸν βασικὸν πυρῆνα του (κινητικότης πρώτης ἀρχῆς versus δεκτικότητα δευτέρας) εἰς τὴν θεωρίαν τῶν πρώτων ἀρχῶν (θεότης ἀπολύτως ποιοῦσα - ὥλη ἀπολύτως πάσχουσα).^[20] Στὸ Βαβυλωνιακὸν ἔπος τῆς Δημιουργίας (*Enuma Elish*) οἵ "Ανεμοί εἶναι τὸ κύριο ὅπλο τοῦ Marduk (θεοῦ τῆς ἀτμοσφαίρας = Ζεύς) ὃς ἐγγυητοῦ καὶ κυρίου τῆς Νέας Τάξεως στὴν μάχη του κατὰ τῆς θηλείας πρώτης Ἀρχῆς Tiamat, τῆς ἀρχεγόνου Θαλάσσης (Πινακίς IV).

¹⁸ Απὸ τὸ ἄλλο μέρος παρατηρεῖται στὴν Αἴγυπτο (εἰδικώτερα κατὰ

τὴν Ἐρμουπολιτικὴν θεολογία) ἡ ἔνταξις τοῦ Πνευματικοῦ Ἀέρος στὸ προκοσμικὸ Χάος, εἴτε ὡς μέλους τῆς Ὁγδοάδος εἴτε ὡς συγκεφαλαιωτῆρος της. Ἡ πρόταξις τοῦ Amun ὡς γεννήτορος τῆς Ὁγδοάδος, ἢ ἡ ὑπαρξία του ὡς υἱοῦ της ἀποτελεῖ παραδείγματα κλασικοῦ Αἰγυπτιακοῦ συγκριτισμοῦ μεταξὺ διαφόρων τοπικῶν θεολογιῶν καὶ τυπικῆς Αἰγυπτιακῆς θεοκρασίας, τοῦ Amun πρὸς τὸν (ἢ καὶ πρὸ τοῦ) Ptah τῆς Μέμφιδος ἢ τὸν Ἡλιουπολιτικὸν Atum καὶ πρὸς τὸν Re ἀντιστοίχως. Ἀλλὰ στὴν Αἰγυπτιακὴν θρησκείαν καὶ θεολογίαν συνυπάρχουν ἀντίθετες τάσεις καὶ προσδιορισμοί. Ἡ Ὁγδοὰς φαίνεται νὰ ὑποδηλώνῃ τὸν ρόλο δύο πόλων, ὑγρότητος (Nyn - Naunet) καὶ Πνεύματος (Amun - Amaunet), ἀρχικὰ κατ' αὐτὴν τὴν σειρά. Βεβαίως ἐπιπροστίθεται στὴν βασικὴν διπολικότητα ἡ ἐναντίωσις ἄρρενος - θήλεος, ὡς καὶ ἡ συμπλήρωσις τῶν δύο ἄλλων ἀναγκαίων παραμέτρων γιὰ τὴν ὑπαρξίαν τοῦ Amun (Huh καὶ Hauhet, ἡ χωρικὴ ἀπειρία) καὶ τὸν ἐπαρκῆ χαρακτηρισμὸν τοῦ ἀρχεγόνου Χάους (Kuk καὶ Kauket, ὁ Ζόφος). Ἡ διπολικότης ὕδατος καὶ πνοῆς δὲν εἶναι καθαρὰ ἢ ἀναμφίβολα δυϊστικὴ, ἀφοῦ ὁ Amun ἄλλοτε κατατάσσεται στὴν Ὁγδοάδα ὡς ἄρρενος εἰς τὸ τέταρτο ζεῦγος της, ἄλλοτε ὑπερτάσσεται αὐτῆς ὡς γεννήτωρ. Ἀλλὰ στὴν Ἐρμούπολι ἡ τάσις ἦταν νὰ θεωρηθοῦν ἀμφότερα ἡ ὑγρότης καὶ ἡ ἀερότης ὡς χαρακτῆρες τοῦ προκοσμικοῦ ζοφεροῦ Χάους· ἀν καὶ στὴν Ἡλιουπολιτικὴν θεολογία ἡ δυϊστικὴ τάσις ὑπεροίσχυε: ὁ δημιουργὸς Θεός Atum αὐτογονιμοποιούμενος παράγει τὴν Ἔννεάδα, πρῶτο ζεῦγος τῆς ὅποιας εἶναι ὁ Schu (Ἄρης) καὶ ἡ Tefnut (ὑγρότης) [V. Bonnet *op. cit.* s. vv.]. Ἀλλὰ καὶ ἐδῶ ἡ προσφιλὴς αἰγυπτιακὴ σύγχρονος συμπροσολὴ καὶ συσσώρευσις διαφόρων καὶ ἐναντίων προοπτικῶν ἐπενεργεῖ: ὁ Atum φανερώνεται ἐκ τοῦ ἀρχέγονου Ὁκεανοῦ (Nun), ἀν καὶ εἶναι αὐτογέννητος, ὁ μὴ συντετελεσμένος, ὁ ἡμιτελῆς, ὁ συντελεσθησόμενος (V. Bonnet *op. cit.* s. v. Atum, p. 71). Ὁπως ἐπίσης στὴν Ὁγδοάδα τοῦ Χάους πρὸ τῆς τάξεως ὑφίσταται ἡ διχοτομία ἄρρενος καὶ θήλεος, καθὼς ἐπίσης καὶ ἡ διάκρισις δραστικῆς - κινητικῆς (ἀρης) καὶ ἀκινήτου - παθητικῆς (ὕδωρ) ἀρχῆς.

Ἀπὸ αὐτὴν τὴν ἄποψι τῆς ἀνολοκληρώτου ἀλληλοεπιθέσεως διαφορετικῶν ἐμπειριῶν καὶ θεωρήσεων, καὶ αὐτὸς ὁ Φοινικικὸς Δυϊσμὸς χάνει τὴν αἰχμή του. Διότι Πνεῦμα καὶ Ὅδωρ, Πνοὴ καὶ

”Αθυσσος εἶναι ἐξ ἵσου χαρακτηριστικὰ τοῦ προκοσμικοῦ Χάους, τοῦ ἀρχέγονου Σκότους, ἀνήκουν ἐπομένως εἰς τὴν δικαιοδοσία τῆς Ἀπειρίας.[21] Τὸ δτὶ ἐντὸς πλαισίου Γνωστικῶν Συστημάτων ἀνάγονται σὲ πρῶτες ἀρχὲς ἐνὸς σαφῶς ὥρισμένου Δυϊσμοῦ εἶναι ἀποτέλεσμα διπλῆς ἔξελίξεως ἔξωγενοῦς καὶ ἐνδογενοῦς. Ἡ πρώτη προκαλεῖται ἀπὸ τὴν μεταγραφὴν ἐλληνικῆς φιλοσοφικῆς θεωρίας καὶ ἀπὸ τὴν κυρίαρχο ἐπίδρασι τῆς Ἐλληνικῆς Σκέψεως. Ἡ δευτέρα συνίσταται σὲ ἕνα μεῖζον φαινόμενο, καθολικὸ χαρακτηριστικὸ τῆς θεολογικῆς διαρθρώσεως τῆς θρησκευτικῆς ἐμπειρίας. Τὴν τάσι τηρήσεως καὶ ἐνσωματώσεως κάθε παραδεδομένης ἢ ἀνακαλυπτομένης διαφοροποιήσεως, συνοδεύει ἡ τάσις συμπυκνώσεως καὶ ἀφομοιώσεως ἀναλογούντων χαρακτηριστικῶν, δυνάμεων καὶ ἐνεργειῶν. Ἡ πρώτη ὡθεῖ εἰς γιγαντιαῖα συστήματα πολλαπλῶν ἴεραρχιῶν καὶ ἐπιπέδων ὑπὸ ἀσύμβατους ἐνίστε καὶ ἀσαφεῖς συχνὰ ἀρχὲς διακρίσεως (*principia divisionis*). ἡ δευτέρα ἐπιχειρεῖ νὰ ὀργανώσῃ τὴν πολλαπλότητα τοῦ θρησκευτικοῦ πεδίου σύμφωνα μὲ λειτουργικές, ἐστιακὲς θέσεις εἰς αὐτό, καὶ ἀναγωγὴ ἀναλόγων θεοτήτων εἰς πολύμορφες ταυτότητες. Ἡ διαδικασία αὐτὴ πυκνοτέρας νοηματικῆς (άνα)διαρθρώσεως μπορεῖ εύκολα νὰ ὀδηγήσῃ εἰς παραμόρφωσι τῶν πραγματικῶν σχέσεων. Τὸ μέγα κατόρθωμα τῆς Ἐλληνικῆς Σκέψεως εἶναι ἡ ἀδίαστη ἀπεικόνισις τῆς οὔσης πραγματικότητος, ἡ διάρθρωσις τοῦ πεδίου κατὰ τὶς ἀναδυόμενες βασικὲς γραμμὲς τοῦ ὄντος, ἡ ὀλοκλήρωσις τῆς ἀναπαραστάσεως τοῦ ἀντικειμένου εἰς ἓν ζῶν, ὀργανικὸ ὅλο.

Θεμελιώδης θρησκευτικὴ ἐμπειρία στὸν εὐρύτερο Ἐλληνικὸ χῶρο καὶ στὴν Μέση Ἀνατολὴ εἶναι ἡ προτεραιότης τοῦ Χάους ἐναντὶ τῆς Τάξεως, τοῦ Σκότους ἐναντὶ τοῦ Φωτός, τῆς Ἀπειρίας ἐναντὶ τῆς Ἀρμονίας. Στὸ Χάος ἐνεδρεύει ἡ ἀρχέγονη παραγωγικὴ δύναμις ποὺ θέτει σὲ κίνησι τὴν κοσμικὴ ἔξελικτικὴ διαδικασία ἀπὸ τὴν ὅποια θεοὶ καὶ φύσις παράγονται κατὰ διαδοχή, τοῦ ὄντολογικὰ προϋποθέτοντος ἀκολουθοῦντος τὸ προϋποτιθέμενο. Τὴν νομοτέλεια καὶ ἀρμονία τῆς ἀκολουθίας αὐτῆς καὶ τοῦ τελικοῦ προϊόντος, τῆς κοσμικῆς Διακοσμήσεως, ἔξασφαλίζει ἡ συμβολὴ στὴν διαδικασία τῶν ἀρχῶν τῆς Τάξεως, τοῦ Φωτός, τοῦ πέρατος. Οἱ δυνάμεις αὐτὲς ἀποτελοῦν τὴν κυρερνῶσα θεία τάξι στὴν παροῦσα

κατάστασι (καὶ προτερεύουν ἐπομένως λατρευτικά), ἀλλὰ δὲν εἶναι οἱ ἀρχέγονες πραγματικότητες ποὺ εὑρίσκονται στὴν κορυφὴ τῆς πυραμίδος τῶν ὄντολογικῶν προϋποθέσεων ὡς ἀπόλυτες, ἀπροϋπόθετες, Πρῶτες Ἀρχές. Ὑπάρχει στὴν Κοσμικὴ Ἰστορία καὶ ἐποχὴ ἥ ἐποχὴς ὅπου οἱ δυνάμεις τῆς Ἀβύσσου καὶ τοῦ Φωτὸς ἀντιπαρατίθενται· μέρος τῶν πρώτων συμμαχεῖ μὲ τὶς δεύτερες στὸν τιτανικὸν αὐτὸν Ἀγῶνα καὶ Πόλεμο. Νικᾷ τὸ φῶς, τὸ ὄποιο καὶ ὃς ἐκ τούτου βασιλεύει καὶ κυβερνᾷ τὸν Κόσμο, σεβόμενο ὅμως τὸ *Μητρικὸ Σκότος*,^[22] τὸ προηγούμενο ἀλλὰ κεκρυμμένο. Χαρακτηριστικὰ δλοκληρωμένα παραδείγματα τέτοιας διαρθρώσεως εἶναι τὸ *Enuma Elish* (τὸ Βαβυλωνιακὸν Ἐπος τῆς Δημιουργίας) καὶ ἡ Ἡσιόδειος *Θεογονία*.

Ἡ βασικὴ αὐτὴ δομὴ παραλλάσσει κατὰ περιοχὲς καὶ λαούς. Τὸ κύριο σημεῖο ἐνδιαφέροντος στὶς μεταλλαγὲς εἶναι ὅτι ὅσο πλησιάζομε πρὸς τὸ Ἰρανικὸ Ζωροαστρικὸ κοσμοείδωλο, ὁ Ἀγῶν Φωτὸς καὶ Σκότους ἐντείνεται καὶ ἀπολυτοποιεῖται περιλαμβάνων καὶ αὐτὲς τὶς πρώτιστες ἀρχὲς στὴν δίνη του (*Enuma Elish*). Στὸ Χιττιτικὸν Ἐπος τοῦ *Kumarbi* (καὶ στὸ Ἄσμα τοῦ *Ullikummi*) ἐπανειλημμένες μάχες θεῶν ἐγγράφονται στὸ πλαίσιο ἀγώνων κυριαρχίας (ὅπως καὶ στὶς διαδοχὲς βασιλείας τῆς Ἡσιόδείου Θεογονίας), ἀλλὰ δὲν εἶναι γνωστὲς οἱ ἀπαρχὲς τῶν ὄντων.^[23] Ὁ Αἰγυπτιακὸς μέγας Πόλεμος ἀντιθέτως εἶναι ἀγῶν μεταξὺ δύο χθονίων δυνάμεων, ἴσχυρῶν ἀλλὰ ἐκ τῶν νεωτέρων κατὰ τὴν θεογονικὴν σειράν, τοῦ Ὀσιρικοῦ Ὥρου καὶ τοῦ Σήθ (Seth), ποὺ ἀντιροστεύουν τὶς δύο παρατάξεις τοῦ Σκότους, τὴν συνεργοῦσαν μετὰ τοῦ Φωτὸς εἰς σύστασι *Κοσμικῆς Ἀρμονίας* καὶ τὴν ἀντιμαχούμενην.

* * *

Τὸ ἀρχικὸν Ἑλληνικὸν βίωμα συνέπιπτε πρὸς τὴν διαγραφεῖσα γενικὴ δομή. Τὸ Σκότος γεννᾶ τὸ Φῶς,^[24] καὶ ἐν συνεχείᾳ, περατουμένης τῆς Ἀπειρίας του, παράγεται ἡ συμπαντικὴ Διακόσμησις, ἡ Κοσμικὴ Ἀρμονία. Τὸ Χάος τῆς ἀρχεγόνου Ἀβύσσου περιλαμβάνει ὅχι μόνο τὴν κατ' ἔξοχὴ ἀρχὴ τῆς κινητικότητος, τὴν παραγωγικὴ γονιμότητα, ἀλλὰ καὶ τὴν δύναμι γεννήσεως τόκου περατοειδοῦς καὶ φωτοειδοῦς περατοῦντος καὶ φωτίζοντος τὴν ἀπειρία καὶ τὸν ξόφον του.

Εἰς αὐτὸ τὸ ἔπος τῆς Ὀλυμπιότητος, τὴν Ἰλιάδα, ἡ ὑπονοούμενη Κοσμογονία εἶναι τοῦ Μονισμοῦ τοῦ Σκότους ως πρωτίστης Ἀρχῆς. Οἱ Τιτάνες εἶναι τέκνα τοῦ Οὐρανοῦ (Οὐρανίωνες, Ε 898) καὶ (ὅσοι ἐπολέμησαν μὲ τὸν Κρόνο (Ε 279) κατὰ τοῦ Διὸς καὶ τῆς νέας τάξεως) εὑρίσκονται κάτω εἰς τὸν Τάρταρον (Ε 279), εἰς τὰ ἔσχατα τοῦ Κόσμου ὅπου εὑρίσκονται οἱ φίλες καὶ τὰ πέρατα Γῆς καὶ Πόντου (Θ 13-16, Θ 478-481). Ἐκ τῶν Τιτάνων ὀνομάζονται φητὰ ὁ Κρόνος καὶ ὁ Ἱαπετὸς ως ἔχθροι τοῦ Διὸς εὑρίσκομενοι στὸν Τάρταρο (Θ 479), ἀλλὰ ἀσφαλῶς θὰ περιλαμβάνεται στὴν γενικὴ διμάδα των καὶ ὁ Υπερίων (ταυτιζόμενος πρὸς τὸν Ἡλίο, π.χ. Θ 480 Ὁδύσσεια α, 8), ἡ Θέμις (Ο 84-95), ἡ Ρέα (Ο 187, Ε 203) καὶ οἱ λοιποὶ τοῦ γνωστοῦ καταλόγου πλὴν τοῦ Ὡκεανοῦ καὶ τῆς Τηθύος. Αὐτοὶ εἶναι ὁ Πατὴρ καὶ ἡ Μήτηρ τῶν Θεῶν, Ε 201, 301:

Ὦκεανόν τε, θεῶν γένεσιν, καὶ μητέρα Τηθύν.[25]

Cf. Virgilius *Georgicon* IV, 382:

Oceanumque patrem rerum.

Στὸ Ε 246 ὁ Ὡκεανὸς παρουσιάζεται ως αἴτια καὶ φίλα ἀπὸ τὴν ὅποια ὅλα γίγνονται:

Ὦκεανοῦ, ὃς περ γένεσις πάντεσσι τέτυκται.

Μάλιστα ὁ Κράτης ἔκανε τὴν ἴδεα σαφέστερη ἐπεισάγων (ἄγνωστον ἂν διὰ ἀρχαίας γραφῆς ἢ ἴδιας του διορθώσεως) τὸν ἀκόλουθον στίχον (246α):

ἀνδράσιν ἡδὲ θεοῖς, πλείστην <δ’> ἐπὶ γαῖαν ἵησιν.

“Ωστε ὁ Ὡκεανὸς καὶ ἡ Τηθύς προηγοῦνται τοῦ Οὐρανοῦ καὶ τῆς Γῆς, καὶ ἔχομε τὴν διαδοχήν: Ὡκεανὸς - Οὐρανός - Κρόνος - Ζεύς. Ἀπὸ τὴν ἀρχέγονη χύσι καὶ ροή τῶν Υδάτων (κατὰ τὸν Ὁμηρο ὁ Ὡκεανὸς εἶναι ποταμός βαθύρροος ἀλλὰ αὐτὸ δυνατὸν νὰ ἀρμόζῃ περισσότερο εἰς τὴν νῦν κατάστασι ως τακτικὴ κίνησις), δημιουργεῖται σχιζομένων Οὐρανὸς καὶ Γῆ. Παράδειγμα παρέχει ἡ Γένεσις, ἂν καὶ ἔκει ἡ διαδικασία προβαίνει εἰς δύο στάδια, τὰ δύοια εὔκριτώτερο νὰ συνδυασθοῦν (Ι. 6-10).” Αλλωστε ἡ εἰκὼν τῆς Γενέσεως ἀφήνει κενά: τὸ Στερέωμα τοῦ Οὐρανοῦ δὲν μπορεῖ νὰ διαχωρίζῃ

ἀπολύτως τὰ ὕδατα τὰ ἐπάνω του Στερεώματος τῶν ὑδάτων τῶν κάτω τοῦ Στερεώματος ἔκτὸς ἀν κλείη κάτωθεν ὑπὸ τῆς Γῆς (δὲν ἔχει βεβαίως νόημα ἔνα ἀπείρως ἔκτεινόμενο στερέωμα). Γενικῆς ἀποδοχῆς στὴν Αἰγυπτο τῇταν ἡ ἴδεα ὅτι κατὰ τὴν ἔναρξι τῆς Κοσμογονίας πρωτογῆ ὡς Λόφος ἀναδύεται ἐν μέσῳ τῆς Ἀβύσσου τῶν Ὑδάτων. Στὸ Βαβυλωνιακὸ Ἔπος τῆς Δημιουργίας (*Enuma Elish*) ἡ ἀρχέγονη Ὅγροτης τῆς Θαλάσσης (*Tiamat*, *Tiwawat* ἢ *Tamtu*, ποὺ ἵσως προεφέρετο ὡς *Tηθὺς* στὴν Ἰωνία), μετὰ τὴν ἥττα τῆς στὸν ἄγώνα μὲ τὸν Bel-Marduk (τὸν Βαβυλωνιακὸ Δία, οὐράνιο θεὸ τῶν ἀτμοσφαιρικῶν φαινομένων) ἀνατέμνεται καὶ σχηματίζεται ἀπὸ τὸν νικητὴ σωματικὰ ὡς Οὐρανὸς - Γῆ καὶ Κόσμος (*Πινακὶς IV. 218 - V. 66*).

Εἰς τοὺς λεγομένους Βατικανοὺς Μυθογράφους (*Vat. Myth.* I, 204) καταγράφεται ἡ σειρὰ διαδοχῆς Ὁφίων - Οὐρανὸς - Κρόνος, μὲ τὴν παρατήρησι ὅτι οἱ φιλόσοφοι ὀνομάζουν τὸν Ὁφίωνα Ὡκεανό. Καὶ στὰ Σχόλια εἰς Ἀράτου Φαινόμενα 16 καταχωρίζεται ἡ γνώμη τινῶν ὅτι ἡ «προτέρη γενεὴ» εἰς τὸ ἀράτειο κείμενο ἀναφέρεται εἰς «τοὺς περὶ Ὁφίωνα καὶ Εὐρυνόμην καὶ Οὐρανὸν <καὶ> Κρόνον. » Ἡ σειρὰ εἶναι ἡ συζητουμένη: Ὁφίων - Οὐρανὸς - Κρόνος.

Ἄλλὰ ὁ Ὁφίων ἢ Ὁφιονεὺς εἶναι γνωστὸς ἀπὸ τὸ λογικομυθικὸ σύστημα τοῦ Φερεκύδους (ὅπου διαγωνίζεται γιὰ τὴν οὐράνιο Βασιλεία καὶ τὴν κυριαρχία τοῦ Κόσμου μὲ τὸν Κρόνο = Χρόνο, ἥττᾶται δὲ ἐξωθηθεὶς καὶ καταπεσὼν εἰς τὸν Ὡγηνὸν = Ὡκεανόν. B4 DK. Ὁ Ὁφιονεὺς ἡπείλησε, ἀλλὰ δὲν ἐπέτυχε νὰ κατακτήσῃ τὸ βασίλειο Σκῆπτρο), καὶ ἀπὸ ποιητικὲς καὶ σχολιαστικὲς μαρτυρίες. Ἐδῶ ὅμως ὁ Ὁφίων καὶ ἡ Εὐρυνόμη κατέχουν τὴν βασιλεία πρὶν ἐκδιωχθοῦν ἀπὸ τὸν Κρόνο καὶ καταπέσουν στὸν Ὡκεανό. Ἀπολλώνιος Ρόδιος Ἀργοναυτικά I, 503-6, ὅπου ἡ διήγησις χαρακτηριστικὰ τίθεται στὸ στόμα τοῦ ὑμνωδοῦντος Ὁρφέως. Cf. Νόννος, Διονυσιακά, VIII, 158-61. Cf. II, 573-4. Στὴν Ἀλεξάνδρα τοῦ Λυκόφρονος ὁ Ζεὺς ἀποκαλεῖται ἀναξ τῶν Ὁφίονος θρόνων (v. 1192), γιὰ τὴν δὲ Ρέα λέγεται ὅτι ἐγέννησε κρυφὰ τὸν Δία, τὴν πρόσθ' ἀνασσαν ἐμβαλοῦσα Ταρτάρω (v. 1197), δηλαδὴ τὴν Εὐρυνόμη (Cf. Τζέτζης, Σχόλια ad. v. 1191 καὶ 1196). Ἡ ἥττα ἐδῶ συνοδεύεται ἀπὸ καταπαράσι, καὶ ὅχι ἀπλῶς πτῶσι στὸν Ὡκεανό. Εἰς τὸν Προμηθέα Δεισιδάτη, 955-9, τοῦ Αἰσχύλου, γίνεται μνεία δισσῶν τυράννων ποὺ ἔχουν ἥδη ἐκπέσει ἀπὸ τὸν Ὄλυμπο πρὸ

τῆς τρίτης διαδοχῆς καὶ βασιλείας τοῦ Διός. Τὸ ἀρχαῖο Σχόλιο ἔχει ad loc.: πρώτους τοὺς περὶ Ὀφίωνα καὶ Εὐρυνόμη, δεύτερους τοὺς περὶ Κρόνον. Ὁ Αἰσχύλος χρησιμοποιεῖ πάλι τὴν ἴδεα στὸν Ἀγαμέμνονα 167-74. Ἐδῶ ὁ πρῶτος Κύριος Ὄλύμπου καὶ Κόσμου περιγράφεται ὡς ὅστις πάροιθεν ἦν μέγας, παμμάχῳ θράσει βρύων, οὐδὲ λέξεται πρὶν ᾧν, κατὶ ποὺ ἀριόζει περισσότερο στὸν ἀρχέγονο πανίσχυρο κάποτε ἀλλὰ λησμονημένο τώρα. Ὁφίονα παρὰ στὸν Οὐρανό· ὁ δεύτερος Κύριος ἀναφέρεται μὲ τὸ «ὅς δὲ πειτέρης ἔφη, τριακτῆρος οἰχεται τυχάν», ὁ Κρόνος ἀσφαλῶς (τὰ Σχόλια ad loc. ἀστόχως ἐρμηνεύουν τοὺς Τιτᾶνες καὶ τὸν Τυφῶνα ἀντιστοίχως). Τὰ Σχόλια στὶς Νεφέλες, 247, τοῦ Ἀριστοφάνους παραδίδουν τρεῖς τάξεις θεῶν: πρῶτον μὲν τοὺς κατὰ Ὀφίωνα καὶ Εὐρυνόμην δεύτερον δὲ τοὺς κατὰ Κρόνον καὶ Ρέαν, οὗστινας Ὀμηρος [Ἰλιάς, Ε 898] Οὐρανίωνας· τρίτον δὲ τοὺς Διῆς τὴν ἀρχὴν καταλύσαντες τὴν ἐκείνων, οὓς Ὀλυμπίους κλήζομεν. - Ἡ ὠκεάνειος διάστασις τοῦ Ὀφιωνέως μαρτυρεῖται καὶ ἀπὸ τὴν φύσι τῆς συζύγου του Εὐρυνόμης, ἡ ὅποια εἶναι κόρη τοῦ Ὡκεανοῦ κατὰ κοινὴ παραδοχή (Ὀμηρική, Ἰλιάς Σ 388-9. Ησιόδειο, Θεογονία 358. Λογία, Ἀπολλόδωρος, Βιβλιοθήκη, I, 8). Ἡ Εὐρυνόμη ἐλατρεύετο ἵδιαιτέρως στὴν Ἀρκαδικὴ Φιγάλεια ὑπὸ τὴν τερατώδη μορφὴ μιξοπαρθένου γοργονοειδοῦς, γυναικὸς τελείας μέχρι τοὺς γλουτούς, ἀλλὰ ἀποληγούσης εἰς ἵχθυν. Παυσανίας VIII, 41, 4-6.

* * *

Ἡ παράδοσις κατὰ τὴν ὅποια ὁ Κρόνος ἔκδιώκει τὸν Ὀφιωνέα ἀπὸ τὸν κοσμικὸ θρόνο φαίνεται ἀσυμβίβαστος πρὸς τὴν κοινὴ ἐκδοχὴ τῆς ἀποτομῆς τῶν αἰδοίων τοῦ Οὐρανοῦ ὑπὸ τοῦ Κρόνου, ἀλλὰ στὴν πραγματικότητα ἀποτελεῖ διαφωτιστικὸ συμπλήρωμά της τὸ ὅποιο λύει πολλαπλὰ ἐρμηνευτικὰ αἰνίγματα. Ἡ τομὴ τῶν αἰδοίων τοῦ Οὐρανοῦ σημαίνει τὸν χωρισμό του ἀπὸ τὴν Γῆ, τὴν ὅποιαν πρὶν ἐκάλυπτε ἐφαπτόμενος ὀλοσχερῶς εἰς μία ἀτέρμονα συνουσία. Αὐτὸ εἶναι τὸ νόημα τοῦ Ησιοδείου μύθου ὅτι τὰ συλλαμβανόμενα τέκνα ὑπὸ τῆς Γῆς, ὁ Οὐρανὸς δὲν ἄφηνε νὰ προσθῇ ἐκτὸς τοῦ μητρικοῦ κόλπου. (Θεογονία 154-160). Ἡ ἐντὸς τῆς Κοσμικῆς Μήτρας αἰχμαλωσία τῶν τέκνων, σημαίνει τὸ ἀδιάκριτον τῶν ὄντων, ὅτι δὲν ἔχουν ἀποκτήσει ὥρισμένη μορφὴ καὶ

συγκεκριμένη, καθ' ἔαυτὴν ὑπαρξίη, ὑπάρχοντα μόνον ὡς δυνάμει σπερματικὲς διαφοροποιήσεις.^[26] Ἡ Γῆ χολοῦται, καὶ τὰ τέκνα, ἵδιως ὁ Κρόνος (136-7), ἔχθαιρουν τὸν τοκέα. Ἡ Γῆ ποιεῖ μέγα ἀδαμάντινο δρέπανο καὶ ὁ Κρόνος ἀναλαμβάνει καὶ ἐπιτελεῖ τὴν ἀνόσιο πρᾶξι, καθιστάμενος ἐν συνεχείᾳ Κοσμικὸς Ἀρχων.

Συνδυασμὸς τῆς ἀρρήτου αὐτῆς ἴστορίας μὲ τὴν βασιλεία τοῦ Ὁφίωνος, ἐπιβάλλει τὴν ὑπόθεσι ὅτι ὁ Ὁφίων ἐκυριάρχει πρὸ τῆς διακρίσεως τῶν ὄντων κατὰ τὴν προϋπάρχουσαν κατάστασιν Χάους, ὅπου ἀκόμη καὶ ἡ Γῆ καὶ ὁ Οὐρανὸς (καὶ ὁ Ωκεανὸς) ἔχουν προτυπωθῆ, ἀλλὰ ὅχι διαχωρισθῆ ὡς χωριστὲς ὄντότητες. Στὸ Βαβυλωνιακὸ Ἔπος τῆς Δημιουργίας, ἀπὸ τὶς ἀρχέγονες ἀβύσσους Ὅδατων, τὸν Apsu (ἀκεανὸ γλυκέων ὕδατων) καὶ τὴν Tiamat (Τηθύν, Θάλασσα, Πόντον ἀλμυροῦ Ὅδατος), γεννῶνται ἐντός των ὁ Lahmu καὶ ἡ Lahamu (θεότητες ἐπίσης τῶν ὕδατων, ἵσως τῆς ἰλύος), καὶ ἐν συνεχείᾳ ὁ Anshar («ὅλοκληρος οὐρανός») καὶ ἡ Kishar («ὅλοκληρος γῆ») συμβολίζοντες τὴν σπερματικὴν δυνάμει προτύπωσι τοῦ μὴ ἀκόμη ὑπάρχοντος Οὐρανοῦ καὶ Γῆς. Ὁ Anu ἔπειται, Οὐρανὸς ἀσχημάτιστος. Ἐντὸς τοῦ Apsu, μετὰ τὴν ἥπτα του ἀπὸ τὸν Ea (Σουμέριος Enki, Θεὸς τοῦ νέου ὕδατος (πηγῶν), τῆς σοφίας καὶ τῶν (μαγικῶν) Ἐπωδῶν), γεννῶνται ὁ μέγας Bel-Marduk (Enuma Elish, I Δέλτος). Μὲ τὸν τεμαχισμὸ τῆς Tiamat μετὰ ἀπὸ δύο θεομαχίες ὁργανώνεται ὁ Κόσμος εἰς πραγματικὸ Οὐρανὸ καὶ Γῆ (Δέλτος IV-V). - Στὴν Γένεσι I, 2, πρὸ τῆς δημιουργίας ἡ γῆ ἦν ἀόρατος καὶ ἀκατασκεύαστος, μία ἀδιάρθρωτη πρωτο-γῆ, ὑφισταμένη ἐντὸς τῆς Ἀβύσσου τῶν Ὅδατων, ὡς τὸ στερεόν εἰς τὴν ἰλὺν τοῦ ὕδατος.

Ἡ βασιλεία τοῦ Ὁφίωνος ἔπομένως, στὴν παράδοσι ποὺ τὴν περιλαμβάνει, ἀντιστοιχεῖ μὲ τὴν βασιλεία τοῦ Οὐρανοῦ στὴν Ἡσιόδεια καὶ Κοινὴ Παράδοσι (π.χ. λεγόμενος Ἀπολλόδωρος, *Βιβλιοθήκη*, s. in.) ποὺ τὴν ἀγνοεῖ, ἐνὸς πρωτο-Οὐρανοῦ ὅμως ἀφοῦ δὲν ἔχει ἀκόμη ἀπολύτως διακριθῆ τῆς Γῆς. Αὐτὸ σημαίνει δὲν εὑρισκόμεθα καὶ ὡς πρὸς ἀμφότερες τὶς παραδόσεις ἡ εἰς τὸ ἀρχέγονον Χάος ἡ εἰς μίαν κατάστασιν ἐξειλιγμένη μέν, ἀλλ' ὅχι πλήρως διαμορφωμένη καὶ διαρθρωμένη. Ἐπειδὴ ὅμως κυριαρχία δὲν νοεῖται στὸ ἀπόλυτο Χάος, εὐλογώτερη εἶναι ἡ δεύτερη ἐκδοχή, ὅπότε καὶ ἔτσι ἡ βασιλεία τοῦ Ὁφίωνος εὑρίσκεται σύστοιχος τῆς κυριαρχίας τοῦ (πρὸ Γῆς)

΄Ωκεανοῦ κατὰ τὰ προρρηθέντα. Ὅντις μένομε ἐπιπλέον μία προηγούμενη, ἀρχικώτερη ὑποστασιακή βαθμίδα.

΄Ηττηθέντος τοῦ Ὄφιωνος, διεχωρίσθη διὰ τοῦ Κρόνου Οὐρανὸς - Γῆ - Ὁκεανός.[27] Ὁ Ὁκεανός περιτρέχει τὸν ὄρίζοντα ἀποτελῶν τὸ κοινὸν δριο Οὐρανοῦ καὶ Γῆς (v. OF 115). συνιστᾶ ἐπομένως εἰς τὸν διακριθέντα Κόσμον τὸ ὑπόλοιπον τοῦ ἀδιακρίτου κόσμου, τὴν πλησιέστερη κατάστασι πρὸς τὸ χαῖδες καὶ ἀδιαφόριστον. Εἰκονικὰ ὁ Ὁκεανὸς συλλαμβάνεται ὡς πέλωρος "Οφις περιβάλλων καὶ συνέχων τὸν κόσμο. (Ἐτοι ὁ Ovidius, *Metamorphoses*, I, 30-1 ἀλλὰ χωρὶς τὴν ὁφιώδη μορφή: μὲ τὸν διαχωρισμὸν τῶν στοιχείων κατὰ τὴν οἰκείαν τῶν ταυτότητα, ὁ Ὁκεανὸς

*circumfluius umor
ultima possedit solidumque coercuit orbem).*

΄Η παράστασις τοῦ ὄφεως ἀρμόζει εἰς τοὺς ποταμούς, ὁ Ὁκεανὸς δὲ εἶναι ὁ πρῶτος ποταμός, πηγὴ τῶν ποταμῶν καὶ ὅλων τῶν γλυκέων ὑδάτων καὶ τῆς θαλάσσης. Ὁ Ἀχελώος ἐμφανίζεται ἔτσι, Σοφοκλῆς *Τραχίνιαι* 11-2. Ovidius *Metamorphoses* IX, 62 sqq. (Εἰς τὸν ἐρυθρόμορφο στάμνο τοῦ Βρεττανικοῦ Μουσείου (B471) παρίσταται ἡ μάχη μεταξὺ Ἡρακλέους καὶ Ἀχελώου, ὃπου ὁ τελευταῖος ζωγραφεῖται ὡς ἀνθρωποκέφαλος καὶ ἀνθρωπόχειρ ὄφις μὲ οὐρὰ ἵχθυος· *Corpus Vasorum Antiqui*. Br. Mus. 3, III 1C, Plate 19, 1b). Ἡ συνεχὴς ροή τῶν ποταμῶν παρομοιάζεται πρὸς τὴν συνεχῆ ἀπόδα κίνησι τῶν ὄφεων. Κατὰ τὴν Ὁμηρικὴ ἥδη κοσμικὴ γεωγραφία ὁ Ὁκεανὸς εἶναι ποταμὸς (*Ιλιάς* Σ 245-6 Σ 607), ἔνα ρεῦμα (ρόος, Ο 151) χωρὶς πηγὴς ἀλλὰ κυκλοτερῶς ἐπιστρέφον εἰς ἑαυτὸν (ὅπως παρίσταται στὴν περίφημη εἰκονογραφίᾳ τῆς ἀσπίδος τοῦ Ἀχιλλέως, στὴν ὄντυγα, τὴν ἔξωτάτη περιφέρειά της, *Ιλιάς* Σ 606-7):

΄Ἐν δὲ τίθει (sc. ὁ Ἡφαιστος) ποταμοῖο μέγα σθένος Ὁκεανοῖο ὄντυγα πὰρ πυμάτην σάκεος πύκα ποιητοῖο.

Τὸ ἐπίθετον ἀψόρροος τοῦ Ὁκεανοῦ, Σ 399, Ὁδύσσεια υ 65, σημαίνει τὴν εἰς ἑαυτὸν ἐπιστροφὴν τοῦ ρεύματος αὐτοῦ ποὺ περιβάλλει τὴν γῆ. Cf. Εὔστάθιος *Εἰς Διονύσιον Περιηγητήν* 1, GG II 217, 15). Ὁ Κράτης εἶχε ὀρθῶς ἐπιμείνει στὴν ροώδη ποταμότητα τοῦ ὄλου Ὁκεανοῦ ἔναντι τῶν ἔξορθολογιστικῶν τάσεων τύπου Ποσειδωνίου

ὅτι πρόκειται γιὰ τὴν ὥκεάνειο πλημμυρίδα καὶ ἄμπωτι (v. Στράβων, *Γεωγραφικά*, Α, 1,7).

Κατὰ τὸ γνωστικὸ κείμενο *Πίστις - Σοφία* 319 sqq. (p. 207 sq. ed. W. Till, *Γερμανικὴ μετάφρασις τοῦ Κοπτικοῦ κειμένου*) τὸ ἔξωτερο Σκότος ποὺ περιβάλλει τὸν Κόσμο εἶναι ἔνας Μέγας Δράκος μὲ τὴν οὐρὰ στὸ στόμα του. Πρόκειται γιὰ τὸν περίφημο Οὐροβόρο, ὁ ὅποιος ἀπαντᾷ καὶ στοὺς Μαγικοὺς Παπύρους (cf. Preisendanz, *Papyri Graecae Magicae*², VII, 586 sqq. vol. II p. 26 καὶ εἰκόνα στὸν Πίνακα I, 4). Cf. *Pap. Gr. Mag.* IV, 2769-71 vol. I, p. 160, : ἐπτὰ ὑδάτων κρατεῖς, καὶ γῆς καὶ σκότου, δν καλέουσιν δράκοντα μέγαν (μὲ τὴν διόρθωσιν καὶ σκότου τοῦ Wuensch, ἔναντι τῆς παπυρικῆς γραφῆς καισικ (ἢ χ)οονον. 'Ο Dieterich, Abraxas, p. 123 δίδει ἔνα ἔξαμετρικὸ στίχο: ἔφθ' ὑδάτων κρατέεις καὶ γαίης ἡδὲ σκότοιο).

Ἡ δρφικὴ θεολογία κατὰ *Ιερώνυμον καὶ Ελλάνικον* (OF 54 ἀπὸ τὸν Δαμάσκιο, *Περὶ Πρώτων Αρχῶν* 123 bis, I 317, 15 Ruelle) ἐνάρχεται ἀπὸ "Υδατος, ἡ ἵλυς τοῦ ὅποιου πήγνυται εἰς γῆν καὶ παράγει τὸν Αρχέγονον μέγα πτερωτὸ Δράκοντα μὲ τριπλοῦν πρόσωπο, ἀνθρώπινο ἐν μέσῳ ταυρείου καὶ λεοντείου. 'Ο Δράκων εἶναι ὁ 'Αγήραος Χρόνος (ἢ 'Ηρακλῆς), σύνευνος τῆς Ανάγκης ἢ 'Αδράστειας. (Παρομοίως ἔκκινεῖ ἡ δρφικὴ διδασκαλία ποὺ παραδίδεται ἀπὸ τὸν Αθηναγόρα, *Πρεσβεία περὶ Χριστιανῶν*, 18 = OF 57, ἐκτὸς τοῦ ὅτι οἱ κεφαλὲς τοῦ Χρόνου εἶναι λέοντος - ἀνθρώπειος - δράκοντος). Στὰ δρφικὰ Αργοναυτικὰ (v. 12 sqq. = OF Test. 224), ἡ Κοσμογονικὴ διαδικασία εἶναι ἡ αὐτή: τὸ ἀρχικὸ Χάος παράγει ἡ ἐκφράζεται ὡς Ανάγκη καὶ Χρόνος, ὁ ὅποιος ἐκφαίνεται ὡς πελῷριος Δράκων ἀποτίκτων Αἰθέρα καὶ "Ερωτα = Φάνητα. 'Ο 'Ορφεὺς συγκεφαλαιώνει αὐτὰ ποὺ ἐπιθυμεῖ νὰ ὑμνολογήσῃ:

ἀρχαίον μὲν πρῶτα Χάους ἀμέγαρτον Ανάγκην
καὶ Χρόνον,^[28] ὃς ἐλόχευσεν ἀπειρεσίοισιν ὑφ' ὄλκοῖς
Αἰθέρα καὶ διφυῆ περιωπέα κυδρὸν Ερωτα
Νυκτὸς ἀειγνήτης πατέρα κλυτόν, ὃν φα Φάνητα
ὅπλότεροι καλέουσι βροτοί πρῶτος γὰρ ἐφάνθη.

Ἡ περίληψις ὕμνου στὸ v. 419 sqq. (= OF 29) τοῦ αὐτοῦ ἔργου ἀναφέρεται στὴν ἴδια κοσμογονία καὶ θεολογία, μὲ παραλείψεις

μερικῶν φάσεων καὶ προσθῆκες ἄλλων. Στίς πρωταρχές τονίζεται ἐδῶ ἡ ἐκ τοῦ Χάους διάρθρωσις τοῦ Κόσμου μὲ τὴν διάκρισι τῶν φύσεων τῆς γῆς, τοῦ οὐρανοῦ (αἰθέρος) καὶ τοῦ ὕδατος καὶ τὴν φανέρωσιν τοῦ "Ἐρωτος - Φάνητος - Πρωτογόνου. Ἀσφαλῶς τὸ κοσμικὸν θὰ περιελαμβάνετο ἐπίσης στὴν ὁρφικὴ θεολογία ποὺ ἀπήχεῖται στὰ ἐν λόγῳ Ἀργοναυτικά.

Συναφῆς πρὸς τὴν ἴδια θεολογία καὶ προσεχῆς τῆς διατυπώσεως τοῦ v. 419 sqq. εἶναι ἡ παρατιθεμένη σύνοψις ὑμνου τοῦ Ὁρφέως στὰ Ἀργοναυτικά τοῦ Ἀπολλωνίου Ροδίου, A 496 sqq. = OF 29. Ἀπὸ τὸ Χάος διακρίνονται Γῆ, Οὐρανὸς καὶ Θάλασσα, ἀλλὰ ἐδῶ χρησιμοποιεῖται τὸ ἐμπεδόκλειο Νεῖκος ὡς ἀρχὴ διαφοροποιήσεως, ἐνῷ στὴν Ὁρφικὴ Κοσμογονία ὁ Φάνης ὡς φωτοβόλος πηγὴ εἶναι καὶ ἡ ἀρχὴ τῆς διακρίσεως ἀνάγων εἰς φῶς τὴν κρύφια συναίρεσι τῶν ὅντων στὴν ἀδιαφόριστη μήτρᾳ των. V. e. g. Ὁρφικὰ Ἀργοναυτικά v. 424 -5:

πρεσδύτατόν τε καὶ αὐτοτελῆ πολύμητιν Ἐρωτα
ὅσσα τ' ἔφυσεν ἄπαντα, διέκριθε δ' ἄλλο ἀπ' ἄλλου.

Ο Ὁφίων καὶ ἡ Εὔρυνόμη, τὸ πρῶτο ζεῦγος κοσμικῆς κυριαρχίας κατὰ τὸν Ὁρφικὸν λόγο τοῦ Ἀπολλωνίου, ἀντιστοιχοῦν πρὸς τὴν Ὁρφικὴν (κατὰ Ἱερώνυμο καὶ Ἑλλάνικο) σύζευξι Χρόνου - ὅφεως καὶ Ἀνάγκης ἢ Ἀδράστειας (ἡ εὐρεία κυριότης τῆς Εὔρυνόμης ὑποδεικνύει τὸ ἀτεγκτὸν ἀναπόδραστο τῆς Ἀνάγκης). Ὁφίων καὶ Εὔρυνόμη ἀποτελοῦν τὴν μυθολογικάτερη, Χρόνος καὶ Ἀδράστεια = Ἀνάγκη τὴν λογικομυθικάτερη διατύπωσι τῆς ἴδιας πραγματικότητος. Ἡ σύνοψις τοῦ Ἀπολλωνίου τέμνει τὴν ὁρφικὴ θεολογικὴ κοσμογονία εἰς δύο μέρη, ἓνα φυσικό (v. 496-502) καὶ ἓνα μυθικό (503-511), ἀντὶ νὰ τὰ συνέχῃ (ἰδίως κατὰ τὶς πρῶτες φάσεις τῆς δημιουργίας) εἰς μία λογικομυθικὴ ἐνότητα συμβολισμοῦ θείων καὶ φυσικῶν ἀπόψεων τοῦ Κόσμου. - Τὴν γέφυρα μεταξὺ τῆς Κοσμογονίας τῶν ὁρφικῶν Ἀργοναυτικῶν (419 sqq.), καὶ τῆς τῶν τοῦ Ἀπολλωνίου Ροδίου (A 496 sqq.), παρέχει ἡ λεπτομερέστερη ἴστορησις, Ovidius *Metamorphoses* I, 5 sqq. Τὸ Χάος περιλαμβάνει ὅλα τὰ στοιχεῖα καὶ μέρη τοῦ Κόσμου ἀδιαμόρφωτα καὶ συμπίπτοντα σὲ μία ἀδιαφόριστο μᾶξα ἐκ τῆς ὁποίας deus et melior natura διακρίνει

καὶ διαχωρίζει ὄλικὲς καὶ μερικὲς ὀντότητες, διαρθρώνων τὸ σύστημα τῆς Διακοσμήσεως, τῆς Κοσμικῆς τάξεως, κατὰ τὸ ὑπόδειγμα τῶν Ἀπολλώνειων Ἀργοναυτικῶν. Αὐτὸς ὁ deus, ποὺ δὲν ἀναφέρεται στὴν σύνοψι τῶν Ὁρφικῶν τοῦ Ἀπολλωνίου (ἀλλὰ βεβαίως θὰ ὑπῆρχε στὴν βραχυλογουμένη ἐκεῖ Κοσμογονία, ἃν καὶ ἀντικαθίσταται ἐν προκειμένῳ κατὰ φιλοσοφικὸ ἐπηρεασμὸ ἀπὸ τὸ Νεῖκος) εἶναι ὁ "Ἐρως στὰ Ὁρφικὰ Ἀργοναυτικά".^[29]

* * *

Συνδυαζομένων τώρα τῆς Ὄμηρικῆς γενεαλογικῆς διαδοχῆς, τῶν Ὁρφικῶν κοσμογονιῶν μετά Χρόνου καὶ τῶν θεογονιῶν μετά Ὁφιωνέως, κατὰ τὰ ἀνωτέρω, συνάγεται ἡ ἔξης ἀντιστοιχία:

["] <i>Ομηρος</i>	["] <i>Ορφικὰ</i> κατὰ Ἱερώνυμο καὶ Ἑλλάνικο	["] <i>Οφιωνικά</i>
Ωκεανὸς (Τηθὺς)	Χρόνος (Ἀνάγκη)	Οφιωνεύς (Εὔρυνόμη)

Τὸ κοινὸ τῶν τριῶν ἀρχετύπων συνίσταται στὸ ὅτι ἐκφράζουν τὴν γόνιμο δημιουργικὴ δύναμι τῆς Χαώδους Ἀπειρίας, τῆς φοβερῆς Ἀβύσσου Ὑδάτων, τοῦ ἀρχεγόνου Σκότους: ὁ συμβολισμὸς ἔγκειται στὸ αὐτογενῶς συνεχὲς καὶ ροᾶδες, τοῦ ὑγροῦ ρεύματος, τῆς χρονικῆς διαστάσεως, τῆς ὄφιώδους προχωρήσεως. Ἀληθῶς κατὰ τὸν Πρόκλον ἐρμηνεύοντα τὰ Ὁρφικὰ ὁ Ωκεανὸς εἶναι κινήσεως ἀπάσης χορηγός (*Σχόλια εἰς Πλάτωνος Τίμαιον* 40e, III 180. 8 Diehl = OF 116). Τὸ Χάος τῆς Ἀπειρίας ἀντὶ νὰ ἐκρήγνυται εἰς αὐτοαναιρούμενη πολυκινητικότητα, λαμβάνει μία ροπὴ συνεργοῦντος πολυδυναμισμοῦ: ρέει εἰς γένεσιν, καὶ αὐτὸς ὁ αὐτοπειθαρχούμενος ἔστιασμὸς γεννᾷ τὸν Κόσμο καὶ κάθε φυσικὴ ὕπαρξι ἐν αὐτῷ. Ἡ φιλοσοφικὴ ἔννοια τοῦ γίγνεσθαι ὡς συνεχοῦς ροῆς ενδρίσκει εἰς αὐτὸ τὸ κοσμικοθρησκευτικὸ βίωμα τὴν ρίζα καὶ ὑπόστασίν της.

Τὸ πρῶτο ἀποτέλεσμα τῆς συρροῆς τῆς χαώδους γονιμότητος εἰς ἀπογέννησιν μονίμου καὶ σταθεροῦ προϊόντος - τόκου εἶναι ἡ διάκρισις Οὐρανοῦ - Γῆς, ἀπαρχὴ τοῦ σχηματισμοῦ τῆς παρούσης Διακοσμήσεως. Ὁ Ωκεανὸς τώρα ἀποκτᾷ τὴν εἰδικώτερη σημασία καὶ λειτουργία του ὡς ρόου περιβάλλοντος τὴν Γῆ εἰς τὰ ὄρια τοῦ

Κόσμου, ἐκεῖ ὅπου αὐτὴ ἔνοῦται μὲ τὸν Οὐρανὸν εἰς διαρκῆ ἀναπραγμάτωσι τῶν ἀρχεγόνων συνθηκῶν ἀτέρμονος συγκερασμοῦ τῶν μερῶν στὸ ἀδιαφοροποίητο χάος. Ὁ Χρόνος καθίσταται ὁμογενῆς καὶ ὁμοιόμορφος διαδοχή, μέτρον κάθε κινήσεως. Ὁ Ὀφιωνεὺς περιορίζεται εἰς τὰ ἔσχατα τοῦ Κόσμου καὶ ἐπέκεινα, πρώτη Ἀρχὴ τῆς γενεσιονοργοῦ Ἀπειρίας, ὁ περιβάλλων τὸ Σύμπαν οὐρανόρος Δράκων, ἡ θεότης τοῦ, ἔξω τοῦ Κόσμου, Ἀπείρου, τοῦ Ἀπείρου ἐκείνου τοῦ ὅποιου περατωθέντος κατὰ μέρος ἐγεννήθη ἡ Διακόσμησις ἐν μέσῳ τῆς πολλῆς Ἀταξίας. Ὁ διαχωρισμὸς Οὐρανοῦ - Γῆς προϋποθέτει, στὶς ὁρφικοῦ (κατὰ Ιερώνυμον καὶ Ἐλλάνικον) τύπου Κοσμογονίες, τὴν μεταμόρφωσι τοῦ Χάους, μέσῳ τοῦ Χρόνου - Ὁφιωνέως, εἰς Κοσμικό Ὡρόν, καὶ συνεπάγεται τὴν ἀνάδυσι, τὴν φανέρωσι τοῦ Ἔρωτος - Φάνητος ὡς δημιουργοῦ πρωτίστου τῆς Διακοσμήσεως. Εἰς ὅλα τὰ συστήματα, τὴν δημιουργία Οὐρανοῦ - Γῆς ἀκολουθεῖ ἡ κοινὴ μυθολογικὴ διαδοχὴ Κρόνου (Τιτάνων), Διός (Ολυμπίων), Διονύσου (Διονυσιακοῦ θιάσου).

* * *

Τὸ Χάος ποὺ προηγεῖται τοῦ Ὁφιωνέως στὶς ὄφιωνικὲς Κοσμογονίες, καὶ τὸ "Υδωρ (ἰλὺς) ποὺ ἀποτελεῖ τὴν ἀρχέγονο κατάστασι στὴν ὁρφικὴ Κοσμογονία τύπου Ἐλλανίκου καὶ Ιερωνύμου, ἐκφράζει στὴν Ὁμηρικὴ θεογονίᾳ ἡ Νῦξ ὡς πρωτίστη Ἀρχή. Καὶ τοῦτο εἶναι ἴδιαιτέρως σημαντικὸ δεδομένου ὅτι ἡ Νῦξ εὑρίσκετο ἐπικεφαλῆς τῶν διαδοχῶν παραγωγῆς τῆς πραγματικότητος κατὰ τὴν πρώτην Ὁρφικὴ διδασκαλία.

Ο Περιπατητικὸς Εὔδημος ἐγνώριζε μία ὁρφικὴ Κοσμογονία, ποὺ ἔθετε στὴν Ἀρχὴ τῶν πραγμάτων τὴν Νύκτα (Fr. 150, p. 69 Wehrli = OF 28 ἀπὸ τὸν Δαμάσκιο, *Περὶ πρώτων Ἀρχῶν* 124, I p. 319 Ruelle): ἡ δὲ παρὰ τῷ Περιπατητικῷ Εὔδήμῳ ἀναγεγραμμένη ὡς τοῦ Ὁρφέως οὖσα θεολογία... ἀπὸ τῆς Νυκτὸς ἐποιήσατο τὴν ἀρχήν. Καὶ ὁ Δαμάσκιος συνεχίζει (ἀντιτιθέμενος πρὸς τὴν ἐρμηνεία τοῦ Εὔδήμου καὶ, μᾶλλον, τοῦ Ἀριστοτέλους ν. *Μεταφυσικά* A, 983b27): ἀφ' ἧς (sc. Νυκτὸς) καὶ ὁ Ὁμηρος, εἰ καὶ μὴ συνεχῇ πεποίηται τὴν γενεαλογίαν, ἵστησιν. (Θὰ ἀποδειχθῇ ἐν συνεχείᾳ ἡ ὁρθότης τῆς θέσεως τοῦ Δαμασκίου. Cf. O. Gruppe, *Die griechische Kulte und Mythen*, I p. 618). Ὁ

Αριστοτέλης ὁ ἴδιος πρέπει νὰ ἀναφέρεται εἰδικῶς εἰς ὄρφικὰ δόγματα μὲ τὴν διατύπωσίν του «οἱ θεολόγοι οἱ ἐκ Νυκτὸς γεννῶντες» (*Μεταφυσικά Λ*, 1071b27). Οὐδεμία ἄλλη γνωστὴ ἀρχαϊκὴ Κοσμογονία δὲν ἔνηρχιζε ἀπὸ τὴν Νύκτα ως μοναδικὴ Ἀρχὴ τοῦ παντός (οἱ Κοσμογονίες τῶν Μουσαίου, Ἐπιμενίδους, Ἀκουσιλάου καθὼς καὶ ἡ περιγραφομένη στὶς *"Ορνιθες τοῦ Ἀριστοφάνους* εἶναι παραλλαγὲς τῆς πρωτίμου Ὅρφικῆς, ἀλλὰ δὲν ἔχουν τὴν Νύκτα εἰς τὴν κορυφὴ τῆς ὄντολογικῆς πυραμίδος, ἢ δὲν τὴν ἔχουν μόνην της). Εἰς τὰ *Μεταφυσικά Ν*, 1091b4 ὁ Ἀριστοτέλης σχολιάζει τὸ γεγονὸς ὅτι οἱ «ποιηταὶ οἱ ἀρχαῖοι» ἀνεγνώριζαν ἄλλον *Κυριάρχην* τοῦ Κόσμου κατὰ τὴν νῦν Διακόσμησιν καὶ ἄλλες πρῶτες ἀρχὲς στὴν κλίμακα τῶν ὅντων, οἵτε ἡ *Νύξ*, ὁ *Οὐρανός*, τὸ *Χάος* ἢ ὁ *Ωκεανός*. Οἱ Ἀριστοτέλης ἀναφέρεται ἐδῶ σὲ τέσσερις διακεκριμένες κοσμογονικὲς σειρές. Οἱ *Ωκεανὸς* κατ’ αὐτὸν (*Μεταφυσικά Α*, 987b 27 sqq.) εἶναι ἡ Ὅμηρικὴ πρωταρχή. Τὸ *Χάος* εἶναι βεβαίως ἡ Ἡσιόδειος. Μὲ τὸν Οὐρανὸν καὶ τὴν Γῆ ἄρχιζε ἡ μυθολογικὴ ἔξιστόρησις στὸν Ἐπικὸ Κύκλο (Φώτιος, *Βιβλιοθήκη*, 318b. Cf. Ἀπολλόδωρος, *Βιβλιοθήκη*, I, 1). Η *Νύξ* τίθεται ἐπικεφαλῆς τῆς κοσμογονίας κατὰ τὰ Ὅρφικά. [30]

Εἰς τὴν Ὅρφικὴν Κοσμογονίαν ἀναφέρεται καὶ ὁ Χρύσιππος, ὁ ὅποιος ἐπεδίδετο εἰς τὶς «συνοικειώσεις» θεμελιωδῶν ἀπόψεων ἄλλων φιλοσοφικῶν συστημάτων ἀλλὰ καὶ ποιητικῶν διατυπώσεων μυθολογικῶν δοξασιῶν πρὸς τὰ οἰκεῖά του δόγματα. Κύρια θέσι μεταξὺ τῶν ποιητικῶν μυθολογιῶν κατέχουν τὰ Ὅρφικά. Φιλόδημος *Περὶ Εὐσεβείας* 13. 16 sqq. p. 80 Gomperz = VI. 16 sqq. p. 17, A. Henrichs, *Die Kritik der Stoischen Theologie im Pherc.* 1428, Cronache Ercolanensi, 4 (1974): ἐν δὲ τῷ δευτέρῳ (sc. τοῦ ἔργου περὶ Θεῶν) τά τε εἰς Ὅρφέα καὶ Μουσαῖον ἀναφερόμενα καὶ τὰ παρ’ Ὅμηρῷ καὶ Ἡσιόδῳ καὶ Εὐριπίδῃ καὶ ποιηταῖς ἄλλοις ως καὶ Κλεάνθης πειρᾶται συνοικειοῦν (sc. ὁ Χρύσιππος) ταῖς δόξαις αὐτῶν (sc. τῶν Στωϊκῶν). Εἰς τὸ πλαίσιο αὐτῶν τῶν συνοικειώσεων παραδίδεται ὅτι ἀνέφερε τὴν Νύκτα ως πρωτίστην θεὰν συνοικεῖσθαι τὰ Ὅρφικά Op. cit. 14. 18 sqq. p. 81 Gomperz = VII. 18 sqq. p. 18 Henrichs: καὶ δὴ καὶ τῷ πρώτῳ (sc. τοῦ *Περὶ Φύσεως*) τὴν Νύκτα θεάν φησιν εἶναι πρωτίστην.

Οἱ ποιητὴς τῆς Μέσης Κωμῳδίας Ἀντιφάνης (πρῶτο ἥμισυ τοῦ 4ου

π.Χ. αἰῶνος) χρησιμοποιεῖ σὲ ἔνα ἔργο του μία θεογονία^[31] ὅπως ὁ Ἀριστοφάνης στὶς *"Ορνιθες"*. Κατὰ τὸν Εἰρηναῖο, *Contra Haereses*, II, 18,1 II p. 366-7 Harvey, ὁ Ἀντιφάνης ὡμίλησε ἀληθέστερα καὶ πλέον ἀποδεκτὰ περὶ τῶν πρώτων ἀρχῶν ἀπὸ τοὺς γνωστικοὺς Οὐαλεντινιανοὺς: ille enim de Nocte et Silentio Chaos emissum dicit, dehinc de Chao et Nocte Cupidinem, et ex hoc Lumen, dehinc reliquam secundum eum primam deorum genesim; post quos rursus secundam deorum generationem inducit et mundi fabricationem; dehinc de secundis diis narrat hominum plasmationem. Ἀπὸ τὴν Νύκτα καὶ τὴν Σιωπὴν ἐκπορεύεται τὸ Χάος, ἐκ τοῦ Χάους καὶ τῆς Νυκτὸς ὁ Ἔρως, τὸ Φῶς καὶ ἡ πρώτη θεία Γενεά, μετὰ ἔρχεται ἡ δευτέρα θεία Γενεὰ καὶ ἡ Κοσμοποιία, ἐν συνεχείᾳ δὲ ἡ Ἀνθρωπογονία ὑπὸ τῶν δευτέρων Θεῶν. Ἡ Σιωπὴ ἀντιστοιχεῖ πρὸς τὴν ὑποστασιοποιημένη Σιγὴ τῆς Οὐαλεντινιανῆς Γνώσεως καὶ πρὸς τὴν «θεοθρόεμμονα σιγὴν τῶν Πατέρων» τῶν Χαλδαϊκῶν Λογίων (Fr. 16 des Places. Ἡ σιγὴ τῶν πατέρων συζυγεῖται πρὸς τὸν πατρικὸν βυθό. Fr. 18 des Places. Cf. e. g. Lewy, *Chaldaean Oracles and Theurgy*, p. 160. Cf. ἐπίσης Ἡράκλειτος, *'Ομηρικὰ Προοβλήματα*, 65. 3). Ἀποτελεῖ δυϊστικὴ παρεμβολὴ στὸν Μονισμὸν τοῦ Σκότους τοῦ ὑποκειμένου συστήματος: ἡ Νὺξ λειτουργεῖ ὡς Ἄρρην ἔναντι τῆς Σιωπῆς καὶ ὡς θῆλυ ὑπὸ τὸ Χάος. Τὸ Χάος πιθανώτατα τίθεται ἀπὸ τῆς χύσεως ὀνομασθέν, ὅπως εἶναι ἡ Στωϊκὴ ἐρμηνεία τοῦ Ἡσιόδειου Χάους, ὡς ρεῦσις τῶν Ὅδατων τῆς Ἀδύσσου, καὶ ἐπομένως ταιριάζει πρὸς τὸ ὄντολογικὸν ἐπίπεδο Ὁκεανὸς - Χρόνος - Ὁφιωνεὺς καὶ ὅχι πρὸς τὸ ἀληθὲς προϋποτιθέμενο ὑπὸ τοῦ ἐπιπέδου αὐτοῦ Χάος τῆς ἀπολύτως ἀδιατάκτου Ἀπειρίας. (Καὶ ἡ ἀντιστροφὴ τῆς Ἡσιόδείου σειρᾶς Χάος - Νὺξ ὑποδηλώνει ὅτι εὑρισκόμεθα εἰς Ὁρφικὸν περιβάλλον). Φῶς (ὡς ἡ αἴγλη τῆς Ἡμέρας) εἶναι ἡ ἀποστίλβουσα λάμψις τοῦ Φάνητος = Ἔρωτος = Πρωτογόνου. Ἡ πρώτη γενεὰ τῶν θεῶν εἶναι οἱ Τιτᾶνες, ἡ δὲ δευτέρα οἱ Ὄλύμπιοι. Εἰς τὴν δεύτερη ἀνήκει ἡ Κοσμοποιία μὲ τὸν Δία ὡς Δημιουργό, διατάκτορα τῆς τελικῆς καὶ τελείας ἀρμονικῆς Διακοσμήσεως (ἐν ἀντιδιαστολῇ πρὸς τὴν πρώτην καὶ στοιχειώδη δημιουργία τοῦ Φάνητος). Τὸ ὅτι ἡ ἀνθρωπογονία ἀναφέρεται τελευταίᾳ χωριστὰ πιθανὸν ἀνάγεται εἰς τὸν διαμελισμὸν τοῦ Διονύσου ὑπὸ τῶν Τιτάνων, τὴν κατακευραύνωσίν των ἀπὸ τὸν Δία, καὶ τὴν πλάσιν τοῦ ἀνθρωπίνου γένους ἐκ τοῦ αἷματός των. Ἡ

·Ορφικὴ βάσις ἐπομένως τῆς Θεογονίας εἶναι ἀναμφίλεκτος. (‘Η ἀπουσία τοῦ καθοριστικοῦ γιὰ τὸν Ὁρφισμὸν Κοσμικοῦ Ὡδοῦ ὁφείλεται πιθανώτατα στὴν ἐπιλογὴ τοῦ Εἰρηναίου· ἐν πάσῃ περιπτώσει ὅπου ὑπάρχει Φάνης καὶ Πρωτόγονος, ἐκεῖ προϋφίσταται Ὡδόν.)

·Η Ὁρφικὴ Θεογονικὴ ποίησις ποὺ σχολιάζεται φιλοσοφικὰ στὸν περίφημο πάπυρο τοῦ Δερβενίου^[32] περιλαμβάνει τὴν κοινὴ σειρὰ Οὐρανὸς - Κρόνος - Ζεὺς μὲ τὴν Νύκτα ἐπὶ κεφαλῆς μητέρᾳ τοῦ Οὐρανοῦ. Τρεῖς, πιθανώτατα διαδοχικοὶ, στίχοι ἔχουν ώς ἔξῆς:

(Κρόνον,) ὃς μέγ' ἔρεξεν X, 5

Οὐρανὸν Εὐφρονίδην, ὃς πρώτιστος βασίλευσεν. X, 6

ἐκ τοῦ δὴ Κρόνος αὗτις, ἔπειτα δὲ μητίετα Ζεύς. XI, 6

·Ἐπὶ πλέον ὑπάρχει ὁ Πρωτόγονος ποὺ πρώτιστος ἐφάνθη στὸν Αἰθέρα, καταποθεὶς ἐν συνεχείᾳ κατὰ τὰ Ὁρφικὰ ἀπὸ τὸν Δία ὅταν ὁ Ζεὺς ἔμελλε νὰ προσθῇ κατὰ τὰ θέσφατα εἰς τὴν δευτέραν καὶ τελείαν Δημιουργίαν, τὴν ἐνεργείᾳ δηλαδὴ καὶ καθωρισμένην ὑπόστασιν τῶν προτετυπωμένων τῆς προτέρας στοιχειώδους Δημιουργίας ὑπὸ τοῦ Πρωτογόνου (IX, 4 sqq. XII, 3 sqq.). ·Ο Οὐρανὸς ἐγεννήθη ἐκ τῆς Νυκτὸς βασικὰ ώς μόνου γονέως, καὶ διὰ αὐτὸ ὄνομάζεται κατὰ τὸ μητρωνυμικόν. ·Άλλὰ μερικὲς φορὲς ἐμφανίζεται σὲ θεογονικὲς Κοσμογονίες ὁ τύπος «ἡ Χ ἐγέννησε τὸ Ψ ἐν Ω» (ὅπου Ω εἶναι ἔνας τοπικὸς προσδιορισμός, καὶ ἡ διατύπωσις συνεπάγεται ἡ ὑπονοεῖ φορέα) ὁ ὅποιος ἵσοδυναμεῖ πρὸς τὸν «ἡ Χ καὶ ὁ Ω ἐγέννησε τὸ Ψ», ἡ ἀκόμη καὶ «ἡ Χ ἐγέννησε τὸ Ψ» ἀπλῶς. ·Ο δεύτερος τύπος ἐκφράζει δυϊστικὲς τάσεις, ὁ δὲ πρῶτος μία δυνητικὴ διαφοροποίησι θεογονικῶν καὶ κοσμολογικῶν σειρῶν, ἐνῶ ὁ τρίτος ἐπιμένει σὲ καθαρά μητρικὴ ἀπάτορα γέννησι. ·Ετοι γιὰ τὸν Ἀκουσίλαο παραδίδονται τρεῖς φαινομενικὰ ἀσυμβίβαστες καὶ ἀντιφατικὲς ἐκδοχὲς περὶ τοῦ Ἔρωτος καὶ τῆς γενέσεώς του (FGH 2F6a-b-c = 9 B1-2-3 DK): α) Κατὰ τὸν Πλάτωνα (Συμπόσιον 178A-B) γονῆς Ἔρωτος οὔτ' εἰσὶν οὔτε λέγονται ὑπ' οὐδενὸς οὔτε ίδιώτου οὔτε ποιητοῦ. ·Η ἐμφατικὴ δήλωσις ἀρνεῖται τὴν ὑπαρξὶ κανονικῆς γεννήσεως ἐκ συλλήψεως κατὰ συνουσίαν ἄρρενος καὶ θήλεος γονέως. ·Ο Πλάτων εἰς ἐπικύρωσι τῆς θέσεώς του ἀναφέρεται εἰς τὸν Ἡσίοδο (Θεογονία, 116-8) καὶ τὸν Παρμενίδη (28 B13 DK, ὅπου ἡ Κυνεργήτειρα Δαίμων τοῦ Κόσμου, ἡ Παρμενίδειος Ἀφροδίτη,

πρώτιστον μὲν Ἔρωτα θεῶν μητίσατο πάντων

χωρὶς ἄρρενα γονέα. Ἡ Μεγάλη αὐτὴ θεὰ δημιουργεῖ τὸν κοσμικὸ σχηματισμὸ προκαλοῦσα τὴν ἔλξιν καὶ μεῖξιν ἄρρενος καὶ θήλεος, B 12 DK:

πάντα γὰρ <ἢ> στυγεροῦ τόκου καὶ μίξιος ἄρχει
πέμπουσ' ἄρσενι θῆλν μιγῆν τὸ τ' ἐναντίον αὗτις
ἄρσεν θηλυτέρῳ).

Εἰς τὰ δύο παραδείγματα προσθέτει ὁ Πλάτων καὶ τὸν Ἀκουσίλαο. Τὸ νόημα εἶναι τὸ ἵδιο. 6) Ἐλλὰ κατὰ Δαμάσκιον (*Περὶ πρώτων ἀρχῶν* 124, I, 320 Ruelle) ἐκ τῶν Εὐδήμου (Fr. 150 Wehrli) ὁ Ἀκουσίλαος ἐνήρχετο μὲ τὸ Χάος, τὸ ὅποῖον ἡκολούθουν "Ἐρεβος καὶ Νύξ, «ἐκ δὲ τούτων μιχθέντων Αἰθέρα γενέσθαι καὶ Ἐρωτα καὶ Μῆτιν... Παράγει δὲ ἐπὶ τούτοις ἐκ τῶν αὐτῶν καὶ ἄλλων θεῶν πολύν ἀριθμόν». γ) Ἐπὶ πλέον κατὰ τὰ Σχόλια εἰς Θεόκριτον XIII 1/2c p. 258,8 Wendel, ὁ "Ἐρως προέρχεται εἰς τὴν θεολογίαν τοῦ Ἀκουσιλάου ἐκ Νυκτὸς καὶ Αἰθέρος.

* * *

Ἡ μῖξις Ἐρέβους καὶ Νυκτὸς εἶναι δυϊστικὴ διατύπωσις (ὑπὸ τὸ σχῆμα ἄρρενοθηλυκῆς συνουσίας) προοβολῆς ἐκ Νυκτὸς ἐν Ἐρέβει, ἀκριβῶς ὅπως στὴν Ἀριστοφάνειο θεογονία, *Ορνιθες* (414 π.Χ.) 694-5:

Ἐρέβους δ' ἐν ἀπείροσι κόλποις
τίκτει πρώτιστον ὑπηρέμιον Νύξ ἡ μελανόπτερος φόν,
ἐξ οὗ περιτελλομέναις ὥραις ἔβλαστεν Ἐρως ὁ ποθεινός,
στίλβων νῶτον πτερύγοιν χρυσαῖν, εἰκὼς ἀνεμάκεσι δίναις.

Ὑπάρχουν ἐδῶ ἡ προαγωγὴ τοῦ Φωτὸς (χρυσοπτέρυγος μαργαρυγὴ καὶ λάμψις) ἐκ τοῦ Σκότους (μελανόπτερος Νύξ), ἡ πνευματικὴ φύσις τῆς δημιουργικῆς ἀρχῆς (δίνη ἀνεμώδης καὶ ἴσχυρὸς στροβιλισμὸς ὁ Ἐρως), καὶ ἡ ἀνάρσην γέννησις τοῦ κοσμικοῦ φοῦ.[33] Ἡ τοπικὴ σημασία τῆς ὑπάρξεως τοῦ Ἐρέβους τονίζεται ἐμφατικώτερα ἀπὸ τὴν φανταστικὴ γενεαλογία τῶν ὀρνίθων ποὺ διακωμῷδεῖ ἐν συνεχείᾳ ὁ Ἀριστοφάνης (698 sqq.):

οὗτος (sc. ὁ Ἐρως) δὲ Χάει πτερόεντι μιγεὶς νυχίφιος κατὰ
Τάρταρον εὐρύν
ἐνεόττευσεν γένος ἡμέτερον (διμιλοῦν οἱ ὄρνιθες), καὶ πρῶτον
ἀνήγαγεν εἰς φῶς.

(Πτερόεντι, λόγω τῆς γενικῆς δρνιθολογικῆς ἐμφάσεως εἰς τὸν πτερωτὸν χαρακτῆρα ἐν γένει στὸ χωρίον. Μία ἀληθής θεογονία θὰ εἶχε ἡερόεντι, ἀηδὸν ὡς σκοτεινή, παχία ἀχλύς, ὅπως στὸν "Ομηρο"). Ἐὰν ἔξαιρέσωμε τὸν Τάρταρον καὶ τὸ Χάος τὰ ὅποια χρησιμοποιοῦνται μόνον γιὰ τὴν παιγνιώδη Ὁρνιθολογία (καὶ τὰ ὅποια ἐπίσης σατυρίζουν τὸν ἐπιτηδευμένο διπλασιασμὸν καὶ πολλαπλασιασμὸν ὁμοιδῶν ἀρχῶν ποὺ ἀπαντᾶ στὶς θεογονικὲς καὶ κοσμογονικὲς γενεαλογίες), ἀπομένει ὡς βασικὸ σχῆμα τῆς Ἀριστοφανικῆς Κοσμογονίας ἡ Νὺξ (καὶ τὸ "Ἐρεβος"), τὸ Ὡδόν, ὁ "Ἐρως καὶ ἡ ἐκ τοῦ Ὡδοῦ διαμόρφωσις τῶν βασικῶν δομῶν καὶ μερῶν τοῦ Κόσμου, Γῆ, Οὐρανός, Ὡκεανός. Μὲ τὴν θεμελιώδη αὐτὴ διαμόρφωσι δρίζονται καὶ ὁ Τάρταρος (ἡ φοβερὴ "Ἄβυσσος κάτω τοῦ Ἄδου = τῶν ἐγκάτων τῆς Γῆς) καὶ τὸ ἔξωτερον Χάος τῆς περιβαλλούσης Ἀπειρίας (cf. A. L. Pierris, *Origin and Nature of Early Pyth. Cosmogony*, στὸ op. cit. n. 44 καὶ p. 135 μὲ τὶς σημειώσεις). "Ο,τι ἀπομένει ὡς πρότυπον τῆς Ἀριστοφανείου Κοσμογονίας συμπίπτει ἐπομένως μὲ τὰ Ὁρφικὰ τοῦ Παπύρου τοῦ Δερβενίου: ἡ Νὺξ γεννᾷ ἀφ' ἑαυτῆς Ὡδὸν ἐκ τοῦ ὅποιον ἀνέθορε ὁ "Ἐρως = Φάνης = Πρωτόγονος καὶ τὸ ὅποιον ἐσχηματίσθη κατ' ἀκολουθίαν ὡς Κόσμος. Ὁ Οὐρανός εἶναι υἱὸς τῆς Εὐφρόνης = Νυκτός. Ὁ Ἰωάννης Λυδός (*Περὶ Μηνῶν* II, 8, p. 26. 1 Wuensch) ἀρύεται ἐκ τοῦ παλαιοῦ Ὁρφισμοῦ ἀν καὶ ἡ διατύπωσις εἶναι συντομογραφική καί, ἄνευ ἔξηγήσεως, παραπλανητική: καὶ τρεῖς πρῶται κατ' Ὁρφέα ἔξεβλάστησαν^[34] ἀρχαὶ τῆς γενέσεως, Νὺξ καὶ Γῆ καὶ Οὐρανός. Ὁ Αἰθήρ συνεμφανίζεται κατὰ τὴν Κοσμοποιία μαζὶ μὲ τὰ ἄλλα βασικὰ μέρη καὶ στοιχεῖα ὡς διαγής, διαφανής, λεπτοφυής ἀηδὸν καταλαμβάνων τὸ ἀνώτατον μέρος τοῦ Κόσμου, τὸν Οὐράνιο χῶρο, καὶ συνιστῶν τὸ φυσικὸ ὅχημα τοῦ ὑπὸ τοῦ Φάνητος = Ἐρωτος διαχειμένου Φέγγους.

Προκύπτει συνεπῶς ἡ ἔξῆς κατανομὴ τῶν τριῶν ἀντιστοιχουσῶν διατυπώσεων:

Ὦρφικά :

ἐκ Νυκτὸς (φόν, στοιχείωσις κοσμικὴ καὶ Ἐρως)

Ἀριστοφάνης :

ἐκ Νυκτὸς ἐν Ἐρέβει (φόν, στοιχείωσις κοσμικὴ καὶ Ἐρως)

’Ακουσίλαος:

ἐκ Νυκτὸς καὶ Ἐρέβους (στοιχείωσις κοσμικὴ
καὶ Ἐρως)

Μὲ τὴν ὑπόθεσι τοῦ Ὡοῦ καὶ στὸν Ἀκουσίλαο, αἱρεται τὸ ἀσυμβίβαστο τοῦ β) καὶ γ) ἀνωτέρω. Ἐκ Νυκτὸς ἐν τῷ Ἐρέβει ἀπετέθη τὸ Ὡόν, ἐκ τοῦ ὅποίου, συνδιαμορφουμένου καὶ στοιχειουμένου εἰς Κόσμον, ἀναθρώσκει ὁ Ἐρως ἐκ Νυκτὸς προελθὼν ἐν τῷ Αἰθέρι. Χωρὶς ἴδιαιτερη δυσκολία ἡ αὐτὴ διήγησις θὰ μποροῦσε κατ’ αὐτὸν τὸν τρόπον νὰ ἔκλειφθῇ ὡς παράγουσα τὸν Ἐρωτα εἴτε ἐκ Νυκτὸς καὶ Ἐρέβους εἴτε ἐκ Νυκτὸς καὶ Αἰθέρος. —Μία ἐπιπλοκὴ Ἀκουσιλαϊκῆς διατυπώσεως τοῦ Ὁρφισμοῦ μὲ τὴν Ἡσιόδειο παραγωγὴ τοῦ Αἰθέρος καὶ τῆς Ἡμέρας ἐκ τοῦ ζεύγους Νυκτὸς καὶ Ἐρέβους (χωρὶς ὅμως τὴν κοσμοποίᾳ νὰ ἔπειται αὐτῶν τῶν διακλαδώσεων, ἀλλὰ χωροῦσα στὸν Ἡσιόδο χωριστῶς κατ’ ἄλλην γραμμὴν προόδου) ὁδηγεῖ στὴν Κοσμογονία ποὺ ἔχρησιμοποίει ὁ Καρνεάδης πρὸς ἀνατροπὴ τῆς Μυθολογίας. Cicero *de Natura Deorum*, III, 44: ἐξ ἀρχικοῦ ζεύγους Ἐρέβους καὶ Νυκτὸς ἐκπορεύεται τὸ ζεῦγος Αἰθήρ καὶ Ἡμέρα, ὁ Ἐρως καὶ ἡ ὅμας τῶν θεοτήτων τῆς Ἀπάτης, τῆς Ἀσθενείας, τοῦ Γήρατος, τοῦ Θανάτου, τῆς Ἔριδος, τοῦ Κόπου καὶ Πόνου, τῆς Ἔριδος, τοῦ Ὑπνου καὶ τῶν Ὄνειρων, τῶν Μοιρῶν, τῶν Ἐσπερίδων καὶ τῆς Νεμέσεως, ἡ ὅμας ποὺ καθ’ Ἡσιόδον ἀπορρέει ἀπὸ μόνην τὴν Νύκτα. (”Ισως ὁ ὅμιλος αὐτῶν τῶν θεοτήτων εἶναι ὁ «πολὺς ἀριθμὸς ἀλλων θεῶν» ποὺ κατὰ τὸν Εὔδημο ἐγεννῶντο ἀπὸ τὴν Νύκτα καὶ τὸ Ἐρεδος στὸ σύστημα τοῦ Ἀκουσιλάου). Ἀπὸ τὸν Αἰθέρα καὶ τὴν Ἡμέρα γεννᾶται ὁ Οὐρανὸς,[35] καὶ ἀκολουθεῖ ἡ κοινὴ καὶ συνήθης διαδοχή. Παρόμοιο συγκριτισμό, μὲ τυπικοὺς ἀναδιπλασιασμούς, τῶν πρωτίστων ἀρχῶν, ἐκφράζει καὶ ἡ θεογονία ποὺ ἔκτιθεται σχηματικὰ στὴν ἀρχὴ τοῦ Hyginus, *Fabulae*, p. 9-10 Schmidt. Ἀπὸ ἀρχέγονο Σκότος ἡ Ὅρφη (caligo) παράγεται τὸ Χάος· ἀπὸ τὸ Χάος καὶ τὸ Σκότος ἡ Νύξ, ἡ Ἡμέρα, τὸ Ἐρεδος καὶ ὁ Αἰθήρ. Ἀπὸ τὸ Ἐρεδος καὶ τὴν Νύκτα γεννῶνται οἱ σκοτεινὲς Ἡσιόδειες θεότητες, ἀπὸ δὲ τὸν Αἰθέρα καὶ τὴν Ἡμέρα, ἡ στοιχείωσις τοῦ Κόσμου (Γῆ, Οὐρανός, Θάλασσα). Ὁ τύπος πλησιάζει περισσότερο τὴν Ἡσιόδειο ἀπομόνωσι τῆς γέννας τῆς Νυκτὸς ἀπὸ τὴν σύστασι τοῦ Κοσμικοῦ Πλέγματος τῆς Διακοσμήσεως. Στὸν Ἀκουσίλαο ἡ Ὅρφη ἀρχὴ τοῦ Μονισμοῦ τοῦ

Σκότους διατηρεῖται ούσιωδῶς ἀνέπαφη, ἀφοῦ σύμπασα ἡ πρόοδος τῆς πραγματικότητος διέρχεται διὰ τῆς Νυκτὸς (καὶ τοῦ Ἐρέβους). Ἐν τούτοις ἡ τοποθέτησις στὴν πρώτιστη θέσι τοῦ Χάους ἀντὶ τοῦ Σκότους (Νυκτός), ὅσο καὶ ἡ ἐπισημανθεῖσα προσέγγισις τῶν Ἡσιοδείων ὅμαδοποιήσεων, ὑποδηλοῦ ἀρχόμενο κλονισμὸ τῆς ἀρχῆς ἐκείνης. Τὸ Χάος ἔξελίσσεται εἴτε εἰς χωρικὴν ὑποδοχὴν εἴτε εἰς ὁμογενῆ ἀνάμειξι τῶν πάντων, ἀπολλυμένης τοιουτορόπως τῆς δυναμικῆς αὐχμῆς του.^[36] Ἡ Ἀπειρία καθίσταται ἀνώδυνος Παθητικότης, τὸ πολὺ ἔρμα καὶ παρακώλυσις δραστικότητος. Τὸ κοσμικὸ Σκότος διατηρεῖ λόγω φόβου τὸ βίωμα τῆς ἀνεξαντλήτου δυναμικότητος καὶ ἀνυπερβλήτου ἰσχύος του, ἀλλὰ δταν προοδευτικὰ μαθηματικοποιεῖται ὡς ἀποτέλεσμα θέσεων καὶ κινήσεων οὐρανίων σωμάτων, ἡ ἐμπειρία του ἀμαλδύνεται.

* * *

Εὔρὺ φάσμα μαρτυριῶν ἔστιάζεται καὶ ὑποδεικνύει τὴν ὕπαρξι μιᾶς Ὁρφικῆς κοσμογονικῆς παραδόσεως (ἀρχαϊκῆς καὶ κλασικῆς), τῆς ὅποιας βασικὰ ἴδιώματα εἶναι:

α) πρώτιστη ἀρχὴ ἡ Νὺξ
καὶ β) Κοσμικὸν Ὑδόν,^[37] τὸ ὅποιον στοιχειοῦται εἰς Κόσμον (Γῆ - Οὐρανός / αἰθήρ - Ὡκεανός) ἐκφαινομένον τοῦ Φάνητος = Πρωτογόνου = Ἔρωτος ὡς πρώτης δημιουργικῆς Κοσμικῆς ἀρχῆς διαρθρωτικῆς τάξεως.

Τὸ (α) ἀνήκει εἰς τὴν ἀπόλυτο, πολυδύναμο Ἀπειρία. Τὸ (β) στὸ προϊὸν ἔστιασμοῦ τῆς ἀπειρικῆς κινητικότητος: αἱρεται ἡ ἀλληλοαναίρεσις τῶν ἀντιθετικῶν ἀποτελεσμάτων τοῦ χαώδους δργασμοῦ τῆς Ἀπειρίας, καὶ ἔτσι ἀποκαθίστανται συνθῆκες κατευθυνομένης παραγωγικότητος πρὸς ἐπιτέλεσιν σταθερῶν καὶ μονίμων δομῶν καὶ διαρκουσῶν ὄντοτήτων. Τὸ (β) ἀντιστοιχεῖ ἐπομένως στὸ 3ο στάδιο προόδου τῆς πραγματικότητος. Ὡς 2ο προϋποτίθεται ἡ συρροὴ τῆς Ἀπειρίας, ἐνεργὸς καὶ δραστικὴ μονίμου ἀποτελέσματος. Ἀπομένει νὰ προσδιορισθῇ ἡ μορφή, σύμβολο καὶ εἰκὼν αὐτοῦ τοῦ ἔστιασμοῦ καὶ συρροῆς τῆς Ἀπειρίας στὸν πρώτο ορθότητα. Γιὰ τὸν Πυθαγορισμὸ ἡ λύσις τοῦ προβλήματος ἔγκειται εἰς τὸν ἔτερον

πόλον του Δυϊσμοῦ, τὴν ἀρχὴν τοῦ Πέρατος.^[38] Ὁ ορφισμὸς ἐμμένει εἰς τὸν ἀρχέγονο Μονισμὸν τοῦ Σκότους: ἡ συρροὴ πρέπει ἐπομένως νὰ εἶναι ἐνδογενῆς καθορισμὸς τοῦ Ἀπείρου: ἔτοι γεννῶνται οἱ θεωρίες τῆς ὑγρᾶς (κυκλικῆς) Ροῆς καὶ τῆς ἀερίου Δίνης.

Τὰ τρία πρώτιστα ὑποστασιακὰ στάδια τῆς Κοσμογονίας ποὺ διεπιστώθησαν ώς ἀρχέγονες διαδοχικὲς καταστάσεις κατὰ τὴν διαδικασία σχηματισμοῦ τῆς Διακοσμήσεως, περιγράφει χαρακτηριστικώτατα ὁ Ἀπίων εἰς τὴν ἀνάλυσιν τῆς ορφικῆς θεολογίας (Κλήμης Ρωμαῖος, *Ὀμιλίαι*, VI, 4 = OF 55). Ἐκκινεῖ ἀπὸ ἓνα ἀπόλυτο συμφυδμὸν ὑλοζωϊκῆς χαώδους οὐσίας, ἕναν ἀπειροῦνθόλης εύρισκομένης εἰς διηνεκῆ ὀργασμὸν ἀγόνου κινητικότητος ἀλληλοαναιρουμένων δράσεων, ἕναν αὐτοσυγκρουόμενο δυναμισμὸν καταδαπανωμένης εἰς ἐσωτερικὲς ἀντιθέσεις ὑπερχειλιζούσης ἐνεργητικότητος ἡ ὅποια συνεχῶς γεννᾷ ἀτελεῖς κράσεις ἔξαμβλούμενες καὶ ἐπαναπορριφούμενες λόγω τῆς ἀταξίας τῆς συστάσεώς των (*Πρώτη φάσις*). Κάποτε, οἱ ἀτάκτως δρῶσες τάσεις καὶ ροπὲς συνέδη νὰ συνεργήσουν συγκλίνουσαι καὶ συγκατευθυνόμεναι εἰς ἀποτέλεσιν περιοδικῆς κυκλοτεροῦς κινήσεως, μιᾶς συρρεούσης Δίνης, *Ἴλιγγος*. Ἡ Ἱλιγξ εἶναι ἡ πρώτη τάξις τῆς Ἀπειρίας, ἀφοῦ τὸ ἀεὶ ρέον ἀτάκτως ἐπιδέχεται ώς πρῶτον καθορισμὸν τὴν ἐπαναληπτικότητα (περιοδοποίησι) τῆς ἀπείρου κινητικότητός του (*Δευτέρα φάσις*). Ἡ Ἱλιγξ δημιουργεῖ χοανώδη κατάστασι περιρρομβήσεως ἐν μέσῳ τῆς χαώδους ὑλικῆς ἀπειρίας, ἡ ὅποια, ἀγομένη εἰς κριτικὴν σύστασιν, ἐλκύει τὸ διάχυτο πνεῦμα, ἢ μᾶλλον (πρὸς ἀποφυγὴν τῆς Στωϊκῆς διατυπώσεως) ἀποκρίνει πρῶτον τὴν βέλτιστη σύνθεσι πνευματικῆς ὑλῆς, οἵονεὶ πνοὴν ἀερώδη ώς πομφόλυγα ἐν μέσῳ τῆς ὑγρᾶς περιδινήσεως (ὅπως ἡ περιδίνησις ἐνὸς ὑγροῦ δημιουργεῖ κενὸν ἀέρος ἐντός του). Αὕτη ἡ σύλληψις γονιμωτάτης ὑλῆς ἀποτελεῖ τὴν κύησιν τοῦ κοσμικοῦ Ὥδον εἰς τὸν κόλπους τῆς (μητρικῆς) Ἀπειρίας. (*Τρίτη φάσις*).^[39] Ἐν συνεχείᾳ ἀπογεννᾶται ὁ Φάνης καὶ διασχηματίζεται ὁδῷ καὶ τάξει τὸ Ὥδον εἰς τὸν νῦν Κόσμον (Κλήμης Ρωμαῖος *op. cit.* VI, 5-12).^[40]

Ἡ Ἱλιγξ τοῦ Ἀπίωνος προσομοιάζει πρὸς τὴν ἀνεμώδη δίνη τοῦ Ἀριστοφάνους (*Ορνιθες*, 697), ἀλλὰ δὲν συστοιχεῖ πρὸς αὐτὴν ἀφοῦ ἡ δευτέρα ἀναφέρεται εἰς τὸν Ἔρωτα, ἡ δὲ πρώτη στὴν

πρώτη περάτωσι τῆς Ἀπειρίας, τὴν συρροή τῆς κινητικότητος ἐκεί-
νης, πρὸς τὸ προσδιορισθὲν δεύτερο στάδιο τῆς Κοσμογονίας. Ὁ
Ἀριστοφάνης ἡννόει συγκεκριμένον δόγμα ὅπως δεικνύει ἡ
παρῳδία τοῦ Δίνου ὃ ὅποιος ἀντικαθιστᾷ τὸν Δία ὡς μέγιστος θεὸς
στὸ Σωκρατικὸν φροντιστήριον τῶν Νεφελῶν (373-4. 796. 1417-9).
Οἱ θεότητες ποὺ ἐπικαλεῖται ὁ Σωκράτης ἐκεῖ εἶναι ὁ Ἀήρ, ὁ
Αἰθήρ καὶ αἱ Νεφέλαι, 263-4:

ὦ δέσποτ' ἄναξ, ἀμέτρητ' Ἀήρ, ὃς ἔχεις τὴν γῆν μετέωρον,
λαμπρὸς τ' Αἰθήρ, σεμναί τε θεαὶ Νεφέλαι βροντησικέραννοι.

Πρόκειται γιὰ τὴν ἀτμοσφαιρικὴ καὶ οὐράνια φύσι καὶ φαινόμενα.
Ὁ Δῖνος εἶναι ἡ συστροφὴ ἐκείνη ποὺ θέτει εἰς κίνησιν τὴν δημιουρ-
γικὴ διαδικασία καὶ ὑφίσταται νῦν ὡς κοσμικὴ περιφορά.[41] Αὐτὴ
εἶναι ἡ δίνη καὶ στροφάλιγξ τοῦ Ἐμπεδοκλέους (B 35.4 DK Cf. B
115. 11 DK ὅπου οἱ δίνες τοῦ αἰθέρος εἶναι οἱ οὐράνιες περιστροφές).
Ἄλλὰ ἡ δίνη αὐτὴ συμμειγνύει τὰ ἐτεροειδῆ ὑπὸ τὸ κράτος τῆς
Φιλίας καὶ δὲν ἀποκρίνει καὶ διαχωρίζει τὰ ἐτεροειδῆ, συνασπίζου-
σα τὰ ὅμοειδῆ, ὥπως ὁ Δῖνος τῶν Ἀτομικῶν Φιλοσόφων (Δημόκρι-
τος B164 DK. Cf. A, 128 B 167 DK. Cf. A 67, A1 §44 DK. Λεύκιππος
A1 §31 DK. Δίνησις ἡ Οὐράνιος Περιφορά, Δημόκριτος A 89 DK.
Δίνη εἶναι ἡ Φυσικὴ Ἀνάγκη καθ' ᾧν παράγεται καὶ ὑφίσταται ὁ
Κόσμος, A83. A1 §45. A69 ἀπὸ τὸν Ἀριστοτέλη Φυσικά B, 196a24:
τὴν δίνην καὶ τὴν κίνησιν τὴν διακρίνασαν καὶ καταστήσασαν εἰς
ταύτην τὴν τάξιν τὸ πᾶν. Cf. A 68. Cf. Λεύκιππος A 24 §90 DK). Ἡ
Δίνη ἔχοησιμοποιήθη καὶ ἀπὸ τὸν Ἀναξαγόρα γιὰ νὰ ἔξηγηθῇ ἡ
ἀρχὴ τῆς Κοσμοποιίας (A 57 DK). “Οταν ὁ Νοῦς ἔδουλήθη νὰ δια-
κρίνῃ τὰ εἴδη καὶ νὰ κοσμοποιήσῃ ἐκ τῆς συνυπάρξεως τῶν πάντων
στὶς ὅμοιομέρειες τῆς πρωταρχικῆς καταστάσεως (ἥν ὅμοῦ πάντα
χρήματα), κίνησιν αὐταῖς ἐνεποίήσεν (A45 ad. fin.), προκάλεσε
δηλαδὴ τὴν στροφώδη κίνησιν, τὸν Δῖνον. Καὶ ἐδῶ ἡ περιφορὰ δια-
κρίνει. Ἡ ἀΐδιος κίνησις τοῦ Ἀναξιμάνδρειου Ἀπείρου ἐπίσης προ-
καλεῖ τὴν ἀπόκρισιν τῶν βασικῶν ἀντιθέτων, καὶ ἔτσι τὴν ἔναρξιν
τῆς κοσμικῆς δημιουργίας. Θὰ πρέπῃ καὶ αὐτὴ νὰ θεωρήσωμε ὡς
κυκλικὴ κίνησι, δινώδη περιφορά, στροφάλιγγα. Κατὰ τὸν Ἀπίωνα
ἡ Ἰλιγξ ἀποκρίνει ἀπὸ τὴν χαώδη μεῖξι τῶν πάντων τὰ καταλληλότα-
τα (γονιμώτατα, βέλτιστα) συστατικὰ καὶ τὰ συνθέτει καὶ ἀνακεραν-

νύει εἰς τὴν σύλληψιν τοῦ ὁδοῦ ἐντὸς τῶν κόλπων τῆς Ἀπειρίας. Συνδυάζονται τοιουτορόπως οἱ δύο ἀντίθετες ἐπενέργειες. Ὡς πρὸς τὴν αἰτίαν τῆς Δίνης, κατὰ τοὺς Ἀτομικοὺς δὲν ὑφίσταται· αὐτὴ εἶναι ἡ γενικωτάτη αἰτία ὅλων τῶν μεταβολῶν καὶ κοσμικῶν σχηματισμῶν, καὶ δὲν μποροῦμε νὰ ἀνατρέξωμε εἰς αἰτία τῆς πρώτης αἰτίας. Κατηγορήθησαν διὰ αὐτὸν ὡς αὐτοματίζοντες τὸ μέγιστο ἀποτέλεσμα καὶ τυχαιολογοῦντες, ἐνῷ ἐπιμένουν εἰς τὸ νὰ ἀποδίδεται ἐπὶ μέρους φυσικὴ καὶ ἀναγκαία αἰτία γιὰ κάθε συγκεκριμένο φαινόμενο. Ὁ Ἐμπεδοκλῆς ἀπονέμει φυσικό ποιητικὸν αἴτιο, τὴν Φιλία. Τὸν Ἀναξαγόρα ἐπιμέμφονται διότι ἐνῷ θεωρητικὰ ἐπικαλεῖται τὸν Νοῦ ὡς αἰτία, ἐμπράκτως υἱοθετεῖ φυσικὴ ἔξήγησι τῆς Κοσμοποιίας, τὸν Δῖνο. Ἡ αἰτιότης τῆς νοερᾶς ἀρχῆς πρέπει νὰ εἶναι προεξεχόντως τελικὴ ἢ εἰδητικὴ (μορφοπλαστικὴ) καὶ ποιητικὴ μόνον ὑπὸ τὴν ἔννοια τῆς ἀποτυπώσεως μορφῆς καὶ τέλους ἐπὶ τοῦ παραγομένου. Στὰ Ορφικὰ τοῦ Ἀπίωνος, ὁ λόγος τοῦ ἵλιγγου εἶναι ἡ ἀναγκαιότης τοῦ δευτέρου σταδίου στὸν τριαδικὸν νόμο προβάσεως ἀπὸ τῆς Ἀπειρίας εἰς εὐσταθὲς ἀποτέλεσμα: εἴδαμε ὅτι ἡ πρώτη τάξις εἶναι ἡ περιοδικὴ κίνησις, καὶ ταύτης ἀρχέτυπο ἡ περιφορά, τὸ εἰς ἔαυτὸν ἐπανέρχεσθαι.

* * *

Μεταξὺ Ἀπείρου καὶ "Οντος χρειάζεται τὸ Πέρας, ὡς ἐγγενῆς αὐτοπειθαρχία τῆς Ἀπειρίας (τὸ ἀντίθετο τῆς Νεοπλατωνικῆς Τριαδολογίας, ὅπου τὸ Πέρας εὑρίσκεται ἐπὶ κεφαλῆς τῆς ἀρχῆς, δυναμιζόμενο ὡς Ἀπειρία καὶ καταληγον εἰς τὴν σύνθεσι τοῦ ὄντος). Μεταξὺ Νυκτὸς καὶ ὁδοῦ (Κόσμου, Ἐρωτος) ὁ πρώτης Ορφισμὸς ἔχει ἀνάγκη μιᾶς ἐστιάσεως κινητικότητος, μιᾶς συρροής καὶ ἐπαναρροής. Μὲ τὸ ἀρχέγονο Χάος συλλαμβανόμενο ὡς φοβερὴ Ἀβυσσος Υδάτων, αὐτὴν τὴν λειτουργία ἐκπληροῖ ὁ Ὦκεανός. Ἐξηγεῖται ἔτσι ἡ ἐμφατικὴ θέσις τῆς ὑγρᾶς φύσεως εἰς τὶς πρωταρχὲς τῆς γενέσεως κατὰ τὰ Ορφικὰ συστήματα τοῦ τύπου τοῦ Ἑλλανίκου καὶ Ιερωνύμου (OF 54), τοῦ περιγραφομένου ὑπὸ τοῦ Ἀθηναγόρου (OF 57-8), καὶ τοῦ Ἀπίωνος (OF 55-6). Ερμηνεύονται ἐπίσης βέλτιον οἱ ὑπὸ τοῦ Ὀμήρου προϋποτιθέμενες θεῖες καὶ κοσμικὲς γενεολογίες.

·Ο Πλάτων (*Κρατύλος* 402B) συνδέει τὴν διηνεκῆ μεταβλητικότητα τοῦ Κόσμου, τὴν Ἡρακλείτειον ροή τοῦ φυσικοῦ εἶναι ως γίγνεσθαι, μὲ τὰ ὄνόματα ρευμάτων ποὺ φέρουν οἱ πρόγονοι τῶν Θεῶν Κρόνος (=Χρόνος) καὶ Ρέα, μὲ τὴν Ὀμηρικὴ ἀντίληψι περὶ Ὡκεανοῦ καὶ Τηθύος ως γεννητόρων τῶν Θεῶν πρὸς τὴν ὅποιαν ἄγει συμπίπτοντα τὸν Ἡσίοδον,[42] καὶ τέλος ἀναφέρει τὸν Ὁρφέα ως ποιητὴ δύο στίχων ποὺ ἀποδεικνύουν τὸ ἔδιο πρᾶγμα, τὴν καταγωγὴν δηλαδὴ τῶν θεῶν ἀπὸ ἀρχές ρευματοειδεῖς (OF 15):

·Ωκεανὸς πρῶτος καλλίροος ἥρξε γάμοιο,
ὅς οὐ κασιγνήτην δύομήτορα Τηθὺν ὅπιεν.

Καὶ ἐδῶ θὰ πρέπη πάντες οἱ μετέπειτα θεοὶ (ἢ τουλάχιστον οἱ κοινοὶ κύριοι κλάδοι διαδοχῆς) νὰ προέρχωνται ἀπὸ τὸ ζεῦγος τὸ συνάψαν τὸν πρῶτον γάμο. Δὲν ἀρμόζει συνεπῶς ἡ ἐρμηνεία κατὰ τὴν ὅποιαν δὲ Ὡκεανὸς ἀρχεται γάμων πρῶτος μεταξὺ τῶν ἀδελφῶν του, ἢ πρῶτος ἐντὸς ἐνὸς περιωρισμένου τομέως, ὅσονδήποτε εὐρέος. Πρώτη σύζευξις καὶ συνουσία ἀρρενικοῦ - θηλυτέρας πρὸς ἀπογέννησιν κανονικοῦ τόκου εἶναι τὸ ἐννοούμενο (πρῶτος ...ἥρξε γάμοιο). Τοῦτο ἀντιδιαστέλλεται πρὸς τὸ μαρτυρούμενο ὑπὸ τοῦ Πρόκλου περὶ τῆς μεταγενεστέρας, μετακλασικῆς Ὁρφικῆς ραψῳδικῆς Κοσμογονίας (τοὺς Ἱεροὺς Λόγους ἐν Ραψῳδίαις ΚΔ), κατὰ τὴν ὅποιαν δὲ πρῶτος Γάμος συνίσταται εἰς τὴν ἐνωσιν τῆς Γῆς πρὸς τὸν Οὐρανὸ καὶ πρῶτη Νύμφη θεωρεῖται ἡ Γῆ (OF 112). Ἡ μυθολογικὴ αὐτὴ θεώρησις εἶχε μάλιστα καὶ ἵεροπρακτικὴ θεμελίωσι στοὺς θρησκευτικοὺς θεσμοὺς τῶν Ἀθηνῶν, ὅπου οἱ γάμοι προετελοῦντο καὶ ἀφιερώνοντο εἰς τὸ πρώτιστον γαμηθὲν ζεῦγος, Οὐρανὸ καὶ Γῆ (*ibid.*). Ἀναμφισβήτητα αὐτὸς ἀνταπεκρίνετο εἰς τὸ κυρίαρχο θρησκευτικὸ δίωμα περὶ συζεύξεως. Ἀλλὰ δὲ πρώτιμος Ὁρφισμὸς ἐκινήθη ὑπὸ τολμηρῶν λογικομυθικῶν συλλήψεων περὶ τῆς κοσμογονικῆς προτεραιότητος τοῦ ὑγροῦ στοιχείου, ἐβασίσθη εἰς δίωμα βαθὺ συνδέον τὴν ὑγρότητα μὲ τὴν γένεσιν (σύλληψιν καὶ γέννησιν), ἀντεστοιχήθη πρὸς διαδεδομένες μεσανατολικὲς θεολογικὲς κοσμολογίες, καὶ ἔθεσε τὸν Ὡκεανὸ εἰς τὴν ἀρχὴν τῆς Κοσμοποιίας, ὅπως ἡ πρῶτη φιλοσοφικὴ διάρθρωσις τοῦ Μονισμοῦ τοῦ Σκότους στὸν Θαλῆ ἀνεγνώρισε τὸ "Υδωρ ως μόνη ἀρχὴ καὶ βάσιν τῶν πραγμάτων. Βεδαίως ἡ πρῶτη διάκρισις τῶν ὑποστάσεων εἰς

άρρεν καὶ θῆλυ ἵδρυεται ὅταν εἰς τοὺς κόλπους τῆς θηλείας Ἀπειρίας συνίσταται ἡ ἀρρενικὴ περατοειδής συρροή. Εἰς τὸ προϊὸν ἀποτέλεσμα (τὸ τρίτον στάδιον τῆς ἀπειράρχου Τριαδολογίας) τὸ πρῶτον ἐμφανίζεται συζυγικὴ σύζευξις τῶν δύο πόλων, καὶ ἐπομένως ἐπὶ τοῦ βασικοῦ ἀπομερισμοῦ τοῦ Κόσμου εἰς Οὐρανὸν καὶ Γῆ κυριολεκτεῖ ὁ πρῶτος Γάμος. Ἡ σχέσις Ἀπειρίας πρὸς Πέρας εἶναι σχέσις Μητρὸς πρὸς Υἱὸν κατὰ τὸν Μονισμὸν Σκότους καὶ ἐδῶ ἀποκτᾶ τὴν ἴσχύν του τὸ Μητροϊκὸ ἀρχέτυπο (ὁ νέος Θεὸς Υἱὸς τῆς Μητρός). Οἱ λογικομυθικὲς αὐτὲς συλλήψεις θὰ ἔξεφράζοντο καθαρὰ μυθικὰ μὲ τὴν ἀξυγία τοῦ Ὡκεανοῦ ὡς συρροῆς καὶ δευτέρας Ἀρχῆς. Τὸ δεύτερο ὅρίζεται ἀπὸ τὴν νίομητρικὴ σχέσι πρὸς τὸ πρῶτο καὶ τὴν πατροϊκὴ σχέσι πρὸς τὸ τρίτο (μὲ ἐμφιλοχωροῦσα τὴν αἵμομεικτικὴ σχέσι πρὸς τὸ πρῶτο κατὰ τὴν παραγωγὴ τοῦ τρίτου). Πρώτη συζυγία ἀνευρίσκεται εἰς τὸν πρῶτο διαμελισμὸ τοῦ τρίτου, εἰς τὴν τομὴ τῆς πρώην ἀχωρίστου συνονοσίας τῶν δύο πόλων τῆς ὑπάρξεως. Ἀλλὰ ἡ πίεσις τοῦ Δυϊσμοῦ εἶναι τέτοια ὥστε ὁ διπολισμὸς τῶν γενεῶν προβάλλεται εἰς τὴν μονιστικὴ ἀντίληψι τῶν πρώτων ἀρχῶν. Ἔτσι ἔχομε τὸν Apsu καὶ τὴν Tiamat τῆς Βαβυλωνιακῆς Θεογονίας ἢ τὸν Nun καὶ τὴν Naunet τῆς Ἐρμουπολιτικῆς αἰγυπτιακῆς Κοσμογονίας, διπολικότητες τῆς ἀρχεγόνου ἀβύσσου τῶν Υδάτων. Καὶ ἔτσι ὁ Ὡκεανὸς συζεύγνυται τὴν ἀδελφὴν Τηθὺν στὸν Ὁμηρο καὶ στὸν πρώϊμο Ὁρφισμό, ὃν καὶ εύρισκεται εἰς ἀρχικώτερη ὄντολογικὴ βαθμίδα ἀπὸ τὴν τοῦ πρώτου Γάμου Οὐρανοῦ καὶ Γῆς.^[43] Ἔξ ἄλλου, συνεπικουρικῶς ἔλειτούργει καὶ ἡ ἴδεα ὅτι ὁ Ὡκεανὸς εἶναι τὸ ἀρχέγονον δημιουργικὸ ρεῦμα ὅπως διατηρεῖται στὴν παροῦσα Διακόσμησι τῶν πραγμάτων, ἥτοι στὸν παραχθέντα Κόσμο, καὶ ἔτσι εἶναι ἀπὸ αὐτὴν τὴν ἀποψί προϊὸν τῆς Κοσμοποιίας (καὶ τῆς πρώτης φάσεως της, τῆς ἀποκρυσταλλώσεως Οὐρανοῦ καὶ Γῆς ὡς τῶν δύο κοσμικῶν πόλων), ὃν ταυτοχρόνως Πατήρ καὶ Υἱὸς Οὐρανοῦ καὶ Γῆς (κατὰ τὸν μυθολογικὸ τρόπο τοῦ λέγειν τὰ ὄντα).

Ἡ πρωταρχικὴ θέσις τοῦ Ὡκεανοῦ καὶ τῆς Τηθύος κατὰ τὸ Ὁμηρικὸ κοσμοείδωλο προκύπτει καὶ ἀπὸ τὴν διατύπωσι τῆς σχέσεώς των εἰς τὸ ἀνωτέρω δίστιχο. Ἡ αἵμομικτικὴ σχέσις ποὺ ἀποτελεῖ τὸν πρῶτο γάμο^[44] εἶναι μεταξὺ ἀδελφοῦ καὶ ἀδελφῆς ἀπὸ τὴν ἴδια μητέρα (ὅμομητόρων). Τὸ «ὅμομήτορα» προσδιορίζει στὸν

δεύτερο στίχο τὸ «κασιγνήτην» τὸ ὅποιο καὶ καθ' ἑαυτὸν ὑποδηλώνει κυρίως ὁμομητρία. Ὁ Κόων καὶ ὁ Ἰφιδάμας εἶναι κασίγνητοι (*Ιλιάς*, Λ 250), ἡ σχέσις των προσδιορίζεται ὅμως ἀκριβέστερα ὡς κασίγνητοι καὶ ὅπατροι (ὅμόπατροι Λ 257). Ἐννοεῖται ὅτι δὲν εἶναι μόνον ἀπὸ τὴν αὐτὴν μητέρα ἄλλα καὶ ἀπὸ τὸν αὐτὸν πατέρα. Στὸν ὁρφικὸν στίχο τονίζεται ἡ ὁμομητρία τοῦ Ὡκεανοῦ καὶ τῆς Τηθύος, διότι δὲν ἔχουν πατέρα, ἄλλα κοινὴν μητέρα, ἡ ὅποια δὲν μπορεῖ νὰ εἶναι ἄλλη ἀπὸ τὴν Νύκτα (τὸ κῦρος τῆς ὅποιας εἶναι μέγιστο καὶ στὸν "Ομηρο").

Ἡ πρώτης ὁρφικὴ κοσμογονικὴ διαδοχὴ εἶναι λοιπόν:

Νύξ - Ὡκεανός - Φάνης - Οὐρανός - Κρόνος - Ζεύς - Ζαγρεύς.^[45]

Ἡ δὲ ὁμηρική:

Νύξ - Ὡκεανός - Οὐρανός - Κρόνος - Ζεύς.

Ὁ ὁρφισμὸς προσέθεσε εἰς τὴν ἀρχέγονο κοσμοθεωρία τὰ δύο χαρακτηριστικώτατα δείγματά του: τὸ τοῦ κοσμικοῦ Ὡοῦ μὲ τὸν Πρωτόγονο καὶ τὸ τοῦ διαμελισμοῦ τοῦ Διονύσου (Φάνης καὶ Ζαγρεύς).

Τὴν ἀρχικὴν Ὀρφικὴν Γενεαλογία τοῦ Ἔρωτος, καὶ, τοιουτοτρόπως, τὴν ἀνωτέρω σειρὰ κατὰ τὰ τρία πρῶτα μέλη τῆς (ὁ Κόσμος ἔπειται ὡς διαρθρωμένο ὅλον τοῦ Ἔρωτος, πρώτιστης δημιουργικῆς Ἀρχῆς), βραχυλογεῖ ἡ πρώτη ἐπίκλησις τοῦ Ἔρωτος ποὺ ἀποδίδεται εἰς τὸν Ἀνταγόρα (ἢ τὸν Κράντορα), Διογένης Λαέρτιος IV, 26-7 = Powell, *Collectanea Alexandrina*, 120:

ἢ σε θεῶν τὸν πρῶτον ἀειγενέων, Ἔρος, εἴπω
τῶν ὅσσους Ἔρεβός τε πάλαι βασίλειά τε παῖδας
γείνατο Νὺξ πελάγεσσιν ὑπ' εὐρέος Ὡκεανοῦ.

Ἡ Νὺξ γεννᾷ ὑπὸ τὸν Ὡκεανῷ (≡ ἐν τῷ Ὡκεανῷ ≡ μετὰ τοῦ Ὡκεανοῦ) τὸν Ἔρωτα. (Ἐν συνεχείᾳ διασχηματίζεται ὑπὸ τὴν ἐπίδρασι τοῦ δημιουργικοῦ Ἔρωτος ἡ ἀπειρία τοῦ Σκότους εἰς Οὐρανὸν, Γῆ καὶ τὰ ἐν αὐτοῖς, εἰς συγκροτημένον Κόσμον ≡ γεννᾷ ὁ Ὡκεανὸς (καὶ ἡ Τηθύς) Οὐρανὸν καὶ Γῆ, τιθεμένης τῆς κοσμικῆς παραγωγικῆς διαδικασίας εἰς κίνησι). Ἡ προῦπαρξις τοῦ Ὡκεανοῦ εἶναι

καθοριστική. Τὸ ὅτι μαζὶ μὲ τὴν Νύκτα ἀναφέρεται τὸ "Ἐρεδος ὡς συζυγικὴ ἀρχὴ ἵσως παρουσιάζει μιὰ Ἀκουσιλάειο ἐπεξεργασία τοῦ Ὁρφικοῦ Συστήματος. Ἀλλὰ δὲ Ὡκεανὸς δὲν ἐμφανίζεται εἰς τὸν Ἀκουσίλαο πρὸ τοῦ "Ἐρωτος (9 B1 DK. Cf. B21 DK).

Ἡ πρόταξις τοῦ Ὡκεανοῦ ἐπὶ τοῦ Οὐρανοῦ ἀντὶ τῆς Ἡσιοδείου καὶ κοινῆς ἀντιλήψεως ποὺ κάνει τὸν Ὡκεανὸν Τιτᾶνα (ἀν καὶ ἴδιοτύπου θέσεως καὶ λειτουργίας), μαρτυρεῖται καὶ ἀπὸ στοιχεῖα τὰ ὅποια ὑποδεικνύουν, ἔστω καὶ συγκεχυμένα, τὴν προτεραιότητα ἐκείνη. Ὁ Οὐρανός, κατὰ μίαν γενεαλογίαν, ἐθεωρεῖτο υἱὸς τοῦ "Ἀκμονος.^[46] Ὁ δὲ "Ἀκμῶν κατά τινας ἦταν ὁ Ὡκεανὸς ὡς ἀκάματος, ἀκάμας· οἱ ποταμοὶ ἔχαιρον αὐτοῦ τοῦ ἐπιθέτου, ὅπως δὲ Σπερχειὸς εἰς τὴν Ἰλιάδα, Π 176. Καὶ ἔτσι ὁ Οὐρανὸς ἦτο υἱὸς τοῦ Ὡκεανοῦ (Ἐτυμολογικὸν Μέγα s. v. "Ἀκμῶν, 49, 50). - Ὁ Θεοδώρητος (Ἑλληνικῶν Θεραπευτικὴ Παθημάτων II, 28) παραδίδει παραδόξως ὡς Ἡσιόδειο τὴν διαδοχήν: Χάος - Ὡκεανὸς καὶ Τηθύς - Οὐρανὸς καὶ Γῆ - Κρόνος, Ρέα καὶ λοιποὶ Τιτάνες - Ζεὺς καὶ οἱ Ὄλύμπιοι καὶ ὁ Πλούτων. Ἐὰν ἀντὶ τοῦ Χάους τεθῇ ἡ ἀντίστοιχος ἀρχὴ Νύξ, σχηματίζεται ἀκριβῶς ἡ Ὁμηρικὴ σειρά, πανάρχαια κοσμογονικὴ διαδοχή.

* * *

Συγκρητισμὸς καὶ ἀνάκρασις τῆς ὅμηρικοορφικῆς ἀφ' ἐνὸς καὶ τῆς ἥσιοδείου καὶ κοινῆς ἀφ' ἐτέρου παραδόσεως περὶ τῶν πρωτίστων διαδοχῶν ἀπηχεῖται στὴν ἴδεα ὅτι ὁ Ὡκεανὸς τῆς μυθολογίας εἶναι αὐτὸς ὁ Οὐρανός, ὅτι τὸ ρεῦμα τῆς ὑγρᾶς χύσεως συμπίπτει μὲ τὸν περιρρομβούμενο Οὐρανό: εἶναι καὶ οἱ δύο δινήεντες, πρώτιστες συρροές, ἀρχέγονες περιοδικὲς κινήσεις ποὺ περατώνουν τὴν χαώδη ἀπειρία τοῦ Σκότους. Ἐτυμολογεῖται μάλιστα ὁ Ὡκεανὸς ἀπὸ τὴν ταχεῖαν οὐράνιον κίνησιν (περιστροφὴν τοῦ Κόσμου). Ἐτυμολογικὸν Μέγα 821. 18 s. v. Ὡκεανός: ...παρὰ τὸ ὠκέως ἀνύττειν ὁ Οὐρανὸς νενόμισται. Ἀντιστοίχως ἡ Τηθύς ἔξελαμβάνετο ὡς Γῆ (Ἡσύχιος s. nn. Θέτις καὶ Τηθύς. Σχόλια εἰς Ἰλιάδα Ξ 201. Σούδα s. v. Τηθύς. Ἐτυμολογικὸν Μέγα, 756. 37 s. v. Τηθύς. Ἡ ἰσοδυναμία ἐδῶ ἐμεσολαβεῖτο διὰ τῆς ὑγρότητος ὡς παντρόφου, ὅπως ἡ Γῆ Μήτηρ). Ὁ Ἡσύχιος ἔξηγει s. v. Ὡκεανός· ἀηρ· <αἰ>θήρ etc. (ἢ ἵσως ἄπλως: Ὡκεανός· αἰθήρ, ἀντὶ τοῦ χειρογραφικοῦ σφάλμα-

τος «'Ωκεανὸς· ἀὴρ θῆρ» (sic)). - Ἡ ἔκφρασις «ἀκεανοῖο πόρος» (cf. Ἡσίοδος, Θεογονία, 292. Αἰσχύλος, Προμηθεὺς Δεσμώτης, 532) ἡρμηνεύετο ως ἀὴρ ὑπό τινων, Ἡσύχιος s. v. Ὀκεανοῖο πόρον· τὸν ἀέρα, εἰς δὲν αἱ ψυχαὶ τῶν τελευτῶν ἀποχωροῦσι. Ἀλλὰ αὐτὸ συνιστᾶ ἐρμηνευτικὸ ἐγχείρημα τοῦ ποιητικοῦ ὅρου καὶ τῆς εἰς Ὀκεανὸν διαβάσεως τῶν ψυχῶν τῶν θνητῶν ('Οδύσσεια ω 11-14), δάσει τῆς θεωρίας ('Ορφικῆς καὶ Πυθαγορείου) ὅτι αἱ ψυχαὶ ως πνεύματα εἰσπνέονται ἀπὸ, καὶ ἐκπνέονται εἰς τὸν ἀέρα. (Cf. A. L. Pierris, *Origin and Nature of Early Pythagorean Cosmogony*, op. cit. n. 162, 161). Τὴν ἐρμηνείαν ὅτι ὁ Ὀκεανὸς εἶναι ὁ ἀὴρ ἀνευρίσκομε ἥδη εἰς τὸν Πάπυρο τοῦ Δερβενίου (Col. XIX. 3), ὅπου σχολιάζεται ὁρφικὸς στίχος ἀναφερόμενος εἰς Ὀκεανὸν εὐρὺν ρέοντα. [47]

Ο Πλάτων στὸν Τίμαιο 40E-41A ἀπαριθμεῖ τὶς διαδοχὲς τῶν «ἀφανῶν Θεῶν», δηλαδὴ τῶν μὴ οὐρανίων, πλανητικῶν καὶ ἀστρικῶν θεοτήτων. (Περὶ τῶν ὄρατῶν θεῶν ἔχει προδιαλάβει, v. τὴν κατακλεῖδα 40D). Διὰ τοὺς ἀφανεῖς (καὶ φαινομένους «καθ' ὅσον ἀν ἐθέλωσιν» 41A) πρέπει νὰ πεισθοῦμε στὶς θεοπαράδοτες ἴστορήσεις, στοὺς μύθους τῶν ἐκγόνων καὶ παίδων τῶν Θεῶν, διηγουμένων τὰ οἰκεῖα (40D-E). Οἱ θεῶν παῖδες καὶ ἐκγονοί περιλαμβάνουν τὸν Ὁρφέα ἀλλὰ ὅχι ἀποκλειστικά. Ἡ ἀναφερομένη διαδοχὴ ἔχει ως ἔξης: Γῆ καὶ Οὐρανός - Ὀκεανὸς καὶ Τηθύς - Φόρκυς, Κρόνος, Ρέα καὶ ὅσοι μετὰ τούτων - Ζεύς, "Ἡρα καὶ πάντες οἱ ἀδελφοί των - ἄλλοι ἐκγονοί τούτων. Τὴν Γῆ χαρακτηρίζει «πρώτην καὶ πρεσβυτάτην θεῶν ὅσοι ἐντὸς οὐρανοῦ γεγόνασιν» (40C). Ἡ μείζων ἰδιοτυπία τοῦ συστήματος ἔγκειται εἰς τὸ ὅτι κάνει τὸν Κρόνο καὶ τοὺς Τιτᾶνες ἐγγονοὺς τῆς Γῆς καὶ τοῦ Οὐρανοῦ· ἀναβιβάζει τὸν Ὀκεανὸν καὶ τὴν Τηθὺν εἰς γονεῖς τῶν λοιπῶν Τιτάνων (ἐνῷ κατὰ τὸ Ἡσιόδειον καὶ κοινὸ σύστημα εἶναι ἀδελφοί), ἀλλὰ τοὺς θεορεῖ τέκνα τοῦ Οὐρανοῦ καὶ τῆς Γῆς. Μία ἄλλη διαφορὰ ἀπὸ τὸν Ἡσίοδο εἶναι ἡ γενεαλόγησις τοῦ Φόρκυος: στὸν Ἡσιόδο δὲν εἶναι Τιτάν (Θεογονία, 133 sqq.), ἐνῷ ἐδῶ εἶναι. Στὴν Ραιφωδικὴ Ὁρφικὴ Θεολογία εἶναι ἐπίσης Τιτάν (OF 114),[48] ὅπως καὶ στὸ χωρίο τοῦ Βατικανοῦ Μυθογράφου I, 204 ποὺ ἔχει προσεπικληθῆ ἀνωτέρω (ἀναφέρονται ἀκριδῶς τὰ τρία ὄνόματα τοῦ Τιμαίου, Κρόνος, Ρέα, Φόρκυς). Ἡ ὁμηρικὴ ἀποψίς ὑπερισχύει τῆς κοινῆς Ἡσιόδείου εἰς λογίους ποιητές. Ο Εὔφοριών (Fr. 94 Powell, *Collectanea Alexandrina* p. 47) ἀποκαλεῖ τὶς

Εύμενίδες «θυγατριδέαι Φόρκυνος». Συνήθως οί 'Ερινύες τοποθετοῦνται πολύ ύψηλά εἰς τὶς γενεαλογικὲς κλίμακες, παραγόμενες ἀπὸ τὴν Νύκτα, τὴν Γῆ ἢ ἄλλες πρώτιστες ἀρχές. Κατὰ τὴν Ὁρφικὴν Ραψῳδικὴν Θεολογίαν εἶναι κόρες τοῦ Πλούτωνος ("Ἄδου) καὶ τῆς Περσεφόνης (ΟΦ 197, Ὁρφικὸς Ὅμνος Εύμενίδων 70. 1-3. Ἔρινύων 69. 8. Περσεφόνης 29. 6), ἃρα «ἐγγοναὶ» τοῦ Φόρκυος ὑπὸ διεσταλμένη ἔννοια (θυγατέρες τέκνων αὐτοῦ ἢ ἀδελφῶν του), ἐφ' ὅσον ὁ Φόρκυς εἶναι Τίταν, ἀδελφὸς τοῦ Κρόνου. Ὁ Εύφορίων ἀκολουθεῖ πιστὰ τὴν Ὁρφικὴν διδασκαλίαν. Ἡ σειρὰ κατὰ τὰ ἄλλα συμπίπτει, ἢ δὲ ἵδιότυπος παρουσία τοῦ Φόρκυος καθιστᾶ τὸν παραλληλισμὸν ἐπιβαλλόμενο:

Τίμαιος 40e-41a: Γῆ, Οὐρανός - Ὡκεανός, Τηθύς - Κρόνος,
Ρέα, Φόρκυς

Vat. Myth. I, 204: Ὄφιων - Οὐρανός - Κρόνος, Ρέα, Φόρκυς

Λόγω τῆς ἀντιστοιχίας Ὄφιωνος - Ὡκεανοῦ, πρόκειται ἐν προκειμένῳ γιὰ τὸ ἴδιο σχῆμα μὲ ἀλληλοαντιμετάθεσι τῶν δύο πρώτων ὅρων. Ὁ Mythographus διατηρεῖ τὴν ἀρχαῖαν Ὁρφικὴν τάξιν, ἐνῷ ὁ Πλάτων ἔρμηνεύει τὴν ὑποτιθεμένην Ὄμηρικὴν γενεαλογίαν προσεγγίζων αὐτὴν πρὸς τὴν Ἡσιόδειον. Τηρεῖ μὲν τὴν Ἡσιόδειον πρωτοκαθεδρίαν τῆς Γῆς καὶ τοῦ Οὐρανοῦ, διαχωρίζει δῆμας τὸ ζεῦγος τοῦ Ὡκεανοῦ καὶ τῆς Τηθύος ἀπὸ τῶν ἄλλων (κατὰ τὸν Ἡσιόδο) Τίτανων σύμφωνα μὲ τὴν Ὄμηρικὴν ἐπιταγὴν (ὅτι Ὡκεανὸς θεῶν γένεσις, πάντεσσι γένεσις, καὶ Μήτηρ Τηθύς). Τὸ δὲ στὸν Ὄμηρο ὁ Κρόνος καὶ οἱ Τίτανες καλοῦνται Οὐρανίωνες θὰ ἔξηγεῖται ως ἀποδίδον τὴν καταγωγὴν (ἀπὸ τοῦ πάππου), καὶ ὅχι τὴν πατρότητα. Στὸν Τίμαιο λοιπὸν ἀπαντᾶ συνίζησις Ὄμηρικῆς, Ἡσιόδείου καὶ Ὁρφικῆς γραμμῆς διαδοχῆς, ποὺ πιθανώτατα εἶχε προοδοποιηθῆ σὲ κάποιο ὄρφικῶς ἐπηρεασμένο κείμενο (ὅθεν ἡ Τιτανικὴ θέσις τοῦ Φόρκυος). Ὡς ἐκ τούτου ὁ Πλάτων ἀποδίδει τὴν προέλευσιν τῆς σειρᾶς γενικῶς εἰς τοὺς αὐτογενεαλογηθέντες «ἐκγόνους» τῶν Θεῶν. Ὁ Φόρκυς στὸν Ὄμηρο εἶναι ἀναξ θαλάσσης (*Ὀδύσσεια*, α 72: Φόρκυνος θυγάτηρ ἀλὸς ἀτρυγέτοιο μέδοντος), ὁ «παλαιὸς τῆς θαλάσσης» (ν, 96. 345: Φόρκυνος δέ τίς ἐστι λιμὴν ἀλίοιο γέροντος). Ἡ κυριαρχικὴ του δικαιοδοσία στὴν θάλασσα ἐφάνη σὲ ὥρισμένους 'Αλεξανδρινοὺς γραμματικοὺς νὰ εἶναι ἀσυμβίβαστη πρὸς τὴν ἀρμόδια ἔξουσία τοῦ Ποσειδῶνος.^[49] Ἀλλὰ ὁ Φόρκυς εἶναι «γέ-

ρων», ὁ παλαιὸς κυρίαρχος, ἡ προολύμπια θεότης.^[50] Μένει ἀνοικτὸ θέμα ἂν θὰ ἐνταχθῇ στοὺς Τιτᾶνες (ὅπως στὴν ὄρφικὴ παράδοσι) ἢ θὰ ἀναχθῇ εἰς χωριστὴ γραμμὴ παραγωγῆς (ὅπως στὸν Ἡσίοδο).

* * *

Ἡ πίεσις πρὸς διαφοροποίησι τοῦ Ὀκεανοῦ ἀπὸ τοὺς Τιτάνας (ῶστε νὰ καταλάβῃ ἀνώτερο ὄντολογικὸ βάθρο) ἥταν αἰσθητὴ καὶ στὸν Ὁρφισμὸ ἐκεῖνον ὁ ὅποις ἀπεδέχθη τὴν Ἡσιόδειο ἔξιστικὴ γραμμὴ κατὰ τοῦτο, στοὺς Ἱεροὺς Λογους ἐν Ραψῳδίαις ΚΔ. Ἐδῶ ὁ Ὀκεανὸς συγκαταλέγεται μεταξὺ τῶν ἑπτὰ ἀρρένων Τιτάνων (καὶ ἡ Τηθὺς μεταξὺ τῶν ἀντιστοίχων ἑπτὰ θηλέων), OF 114. Ἀλλὰ μόνος ἐκ τῶν Τιτάνων δὲν συμμετέχει στὴν ἀρρητουργία ποὺ συλλαμβάνει καὶ ἐκτελεῖ ὁ Κρόνος μετὰ τῶν ἀδελφῶν του πειθόμενος στὴν κοινὴ μητέρα Γῆ ἐναντίον τοῦ Πατρὸς Οὐρανοῦ· μένει οὕτας ἔχθαιρων τὴν μητέρα του καὶ ἔτι περισσότερο τοὺς ἀδελφούς του. OF 135:

ἐνθ' αὖτ' Ὀκεανὸς μὲν ἐνὶ μεγάροισι ἔμμνεν
δρμαίνων, ποτέρωσε νόσον τράποι, ἢ πατέρα δν
γν<ι>ώση τε βίης καὶ ἀτάσθαλα λωβήσαιτο
σὺν Κρόνῳ ἥδ' ἄλλοισιν ἀδελφοῖς, οἵ πεπίθοντο
μητρὶ φίλη, ἢ τούς γε λιπὼν μένοι ἐνδον ἔκηλος.
πολλὰ δὲ πορφύρων μένεν ἦμενος ἐν μεγάροισι,
σκυζόμενος ἢ μητρί, κασιγνήτοισι δὲ μᾶλλον.^[51]

Ὁ Πρόκλος, ὁ ὅποις παραθέτει τὸ ἀπόσπασμα αὐτό (*Σχόλια εἰς Τίμαιον* 40e, III 185, 30 sqq. Diehl), ἐν συνεχείᾳ διαλαμβάνει περὶ τῆς ἐρμηνείας του ἔξισορροπούσης δύο ἀντίθετες ροπές: ἀφ' ἐνὸς ὅτι ὁ Ὀκεανὸς ἔμμένει εἰς τὴν πρόσφυσίν του πρὸς τὸν πατέρα Οὐρανὸν ἐνῷ ὁ Κρόνος καὶ οἱ λοιποὶ Τιτᾶνες ἀπομακρύνονται καὶ στρέφονται κατὰ τοῦ πατρός των· ἀφ' ἐτέρου ὅτι ὁ Κρόνος βασιλεύει τοῦ Οὐρανίου Ὀλύμπου (ἥτοι τοῦ ἀκροτάτου καὶ ἀνωτάτου), ἐνῷ ὁ Ὀκεανὸς κυριεύει τοῦ μέσον Οὐρανοῦ τοῦ κειμένου εἰς τὴν βάσιν τοῦ Ολύμπου, εἰς τὰ «θεσπέσια ρεῖθρα» ποὺ σφίγγουν τὴν Γῆ, ὡς περικλείων «ὅρίζων» αὐτῆς (OF 115, ὅπου καὶ Πρόκλος, *Σχόλια εἰς Τίμαιον* III, 178. 16 Diehl). Ὁ Πρόκλος ὅμιλει περὶ Οὐρανοῦ ἐκπεσόντος τοῦ Ολύμπου (ἥτοι τῆς Κορυφῆς, τοῦ ἀνω πόλου τοῦ Οὐρανοῦ) καὶ τεταγμένου κατὰ τὸν γῆνον ὅρίζοντα, OF 117: καίτοι γε ὅτι ὁ Κρόνος ὑπέρτερος

ἐστι τοῦ Ὀκεανοῦ δεδήλωκεν ὁ Θεολόγος (sc. ὁ Ὁρφεύς) πάλιν λέγων τὸν μὲν Κρόνον αὐτὸν καταλαμβάνειν τὸν Οὐρανίον Ὀλυμπον κάκεῖ θρονισθέντα βασιλεύειν τῶν Τιτάνων, τὸν δὲ Ὀκεανὸν τὴν λῆξιν ἅπασαν τὴν μέσην ναίειν γὰρ αὐτὸν ἐν τοῖς θεοπεσίοις φείθοις τοῖς μετὰ τὸν Ὀλυμπον καὶ τὸν ἐκεῖ περιέπειν Οὐρανόν, ἀλλ' οὐ τὸν ἀκρότατον, ὡς δέ φησιν ὁ μῦθος, τὸν ἐκπεσόντα τοῦ Ὀλύμπου καὶ ἐκεῖ τεταγμένον. Ἡ σύνταξις ὡς ἔχει ὑποτίθεται τὸν Οὐρανόν (ἢ Οὐρανόν τινα) ἐκπεσόντα τοῦ Ὀλύμπου καὶ τεταγμένον κατὰ τὸν γήινον ὄριζοντα, ἐνῷ ἄλλος (ἢ ὁ κυρίως) Οὐρανὸς παραμένει ἐν θέσει. Δὲν εἶναι πιθανὸν νὰ ὑποδηλοῦται ἡ φύσις τῶν ἀποτετμημένων αἰδοίων τοῦ Οὐρανοῦ ὡς πτῶσις τοῦ Οὐρανοῦ, διότι τὰ αἰδοῖα ἔπεσαν εἰς τὴν θάλασσα, καὶ ὅχι στὸν Ὀκεανό. Ἡ ἀκολουθία τῆς ἐννοίας χάσκει μετὰ τὸ «μῦθος», δπότε πιθανὸν ὁ Πρόκλος νὰ ἀναφέρεται εἰς τὴν μυθολογία τοῦ Ὀφιονέως, καὶ τὸ χωρίον νὰ πρέπει νὰ συμπληρωθῇ: ὡς δέ φησιν ὁ μῦθος, <Ὀφίωνα> τὸν ἐκπεσόντα τοῦ Ὀλύμπου καὶ ἐκεῖ τεταγμένον. Τὸ θέμα πάντως εἶναι, ὅπως ἔξηγε ἐν συνεχείᾳ ὁ Πρόκλος, ὅτι λόγω τῆς μονῆς τοῦ Ὀκεανοῦ καὶ τῆς Τηθύος παρὰ τοῖς γονεῦσι Οὐρανῷ καὶ Γῇ, τὸ ὑγρὸν ζεῦγος μπορεῖ νὰ θεωρηθῇ ὅτι συμπαράγει Κρόνον καὶ τοὺς λοιποὺς Τιτᾶνες (*ibid.*): τούτων δ' οὗτως ἔχόντων ὁ Ὀκεανὸς καὶ ἡ Τηθὺς καθ' ὅσον μένουσι καὶ ἥνωνται πρὸς τὸν Οὐρανὸν συμπαράγουσιν αὐτῷ τὴν τῶν προϊόντων βασιλείαν, Κρόνου τε καὶ Ρέας, καὶ καθ' ὅσον <ἐν>ίδρυνται τῇ μονίμῳ δυνάμει τῆς μητρὸς (sc. τῆς Γῆς), κατὰ τοσοῦτον τὸν Φόρκυν μετ' αὐτῆς· αὕτη γὰρ αὐτὸν παράγει Πόντου φιλότητι μιγεῖσα - καὶ ἀκολουθεῖ τὸ προεξηγηθὲν ἐγχείρημα νὰ ἀποδειχθῇ ὅτι ὁ Φόρκυς ποὺ γεννᾶται κυρίως ἀπὸ τὴν Γῆ καὶ τὸν Πόντο μπορεῖ νὰ λεχθῇ ὅτι παράγεται ὑπὸ ὠρισμένη ἄποψι ἀπὸ τὸν Ὀκεανὸν καὶ τὴν Τηθύν.

Τὸ ὅτι ὁ Πρόκλος δὲν ἐπιδίδεται ἀπλῶς εἰς συνήθεις Νεοπλατωνικὲς συνοικειώσεις, ἀλλὰ ὅτι ὑπάρχει ὠρισμένη τάσις ἀνυψώσεως τοῦ ὁντολογικοῦ status τοῦ Ὀκεανοῦ ὑπεράνω τοῦ Τιτανικοῦ τῆς Ἡσιοδείου Θεογονίας πρὸς τὸ ἀρχέγονον τῆς Ὄμηρικῆς, ἀποδεικνύεται καὶ ἀπὸ τὴν Ἐλευσίνεια παράδοσι γάμου Ὀκεανοῦ καὶ Γῆς. Κατὰ τὰ ἔπη τὰ ἀποδιδόμενα εἰς Μουσαῖον (ὅς Παυσανίας ἐκφράζει ἐπιφύλαξι ἃν εἶναι ὄντως γνήσια τοῦ παλαιοῦ μύστου, I, 14, 2· ἀναγνωρίζει ὡς ἀναμφισβήτητο ἔογο τοῦ Μουσαίου μόνον τὸν *Yμνον εἰς*

Δήμητρα ποὺ ἔχρησιμοποίουν οἱ Λυκομίδαι στὶς Ἱερὲς τελετουργίες, I, 22, 7· IV, 1, 5) ὁ Τριπτόλεμος τῶν Μυστηρίων εἶναι υἱὸς τοῦ Ὡκεανοῦ καὶ τῆς Γῆς (Μουσαῖος, 2 B 10 DK). Ὁ ὑμνος τῶν Μουσῶν ποὺ ἀναφέρεται στὸ προοίμιο τῆς Ἡσιοδείου Θεογονίας (v. 11-21) ἀρχίζει μὲ τοὺς θεοὺς τῆς Ὀλυμπίου Νέας Τάξεως καὶ ἀνέρχεται βαθμιαῖα πρὸς τὶς ἀρχαιότερες, καταλήγων εἰς (v. 20): *Γαῖάν τ' Ὡκεανόν τε μέγαν καὶ Νύκτα μέλαιναν.* Ὁ Οὐρανός ἀπουσιάζει, ὁ δὲ Ὡκεανὸς εἶναι ἡ σύνευνος τῆς Γῆς, ἡ μέλος τῆς Ὀμηρικῆς ἀκριβῶς ἀκολουθίας πρώτων ἀρχῶν: Νῦξ - Ὡκεανὸς - (Οὐρανὸς) Γῆ. Ὁ ρόλος τοῦ Ὡκεανοῦ στὰ Ἐλευσίνια διαφαίνεται καὶ ἀπὸ τὸ ὅτι ἡ θεὰ Δάειρα, σημαντικὴ μυστηριακὴ θεότης, ἐθεωρεῖτο Ὡκεανὸς κατὰ Φερεκύδη τὸν Αθηναῖο (FGrH 3F45: ἀδελφὴ τῆς Στυγός) καὶ ἀπὸ τὸ ὅτι ἐπίσης ἡ ἀρπαγὴ τῆς Περσεφόνης ἐγένετο κατὰ τὰ Ὀρφικὰ «ἐκ τῶν περὶ τὸν Ὡκεανὸν τόπων», OF 43.

Ο Ἀλέξανδρος ὁ Ἀφροδισιεύς, σχολιάζων τὴν Ἀριστοτελικὴν ὥστι τινὲς τῶν θεολόγων τῆς Ἀκαδημίας (ὁ Σπεύσιππος κατ' ἔξοχήν) διαρρήδην ἀνακηρύττουν πρόοδο στὴν παραγωγὴ τῆς πραγματικότητος ἀπὸ τὸ ἀτελέστερο πρὸς τὸ τελειότερο, ἀκολουθοῦντες κατὰ τοῦτο ἀρχαίους ποιητές, ἐξηγεῖ ὅτι ὁ Ἀριστοτέλης αἰνίτεται τὸν Ὀρφέα, κατὰ τὸν δόπιον ἡ νῦν δέλτιστη κοσμικὴ κατάστασις ὑπὸ Δία βασιλέα εἶναι ὕστερον ἀποτέλεσμα διεργασιῶν καὶ διαδοχῶν ἐκ στοιχειωδεστέρων καὶ ἀνολοκληροτέρων συνθηκῶν καὶ ἀντιστοίχων κυριοτήτων. Ως Ὀρφικὴ σειρὰ διαδοχῆς ἀναφέρει (*Σχόλια εἰς τὰ Μεταφυσικὰ Ἀριστοτέλους* N1091b4 (821. 13 Hayduck)): καὶ ἐπεὶ πρῶτον μὲν κατ' Ὀρφέα τὸ Χάος γέγονεν, εἴθ' ὁ Ὡκεανός, τρίτον Νῦξ, τέταρτον ὁ Οὐρανός, εἴτ' ἀθανάτων βασιλεὺς θεῶν ὁ Ζεύς (OF 107). Τὴν διαδοχὴν αὐτὴν θεωρεῖ συμπίπτουσα πρὸς τὴν κανονικὴν τῆς Ραψωδικῆς Ὀρφικῆς θεογονίας, τὴν δόπιαν καὶ σχηματογραφεῖ (ibid.): πρῶτον μὲν γὰρ «βασίλευσε περικλυτὸς Ἡρικεπαῖος» (OF 108) φησὶν ἡ ποίησις, μεθ' δὲ Νῦξ «σκῆπτρον ἔχουσ' ἐν χερσὶν ἀριπρεπὲς Ἡρικεπαίου» (OF 102), μεθ' ἦν Οὐρανός, «δές πρῶτος βασίλευσε θεῶν μετὰ μητέρα Νύκτα» (OF 111). Η βασικὴ διαδοχὴ Ἡρικεπαῖος - Νῦξ - Οὐρανός - Κρόνος - Ζεὺς - Διόνυσος εἶναι καθωρισμένη γιὰ τοὺς Ραψωδικοὺς Ἱεροὺς Λόγους. Στὴν σειρὰ τοῦ Ἀφροδισιέως παρουσιάζονται τὰ ἔξης προβλήματα:

α) Ἐλλείπει δὲ Κρόνος μεταξὺ Οὐρανοῦ καὶ Διός. Ἡ παρουσία του εἶναι ἀπαραίτητη ὑπὸ οἰαδήποτε μυθολογία, ὅπότε πρέπει νὰ παρεμβληθῇ: τέταρτον δὲ Οὐρανός, <πέμπτον δὲ Κρόνος καὶ οἱ Τιτᾶνες>, εἴτ' ἀθανάτων βασιλεὺς θεῶν δὲ Ζεύς.

6) Ὁ Διόνυσος δὲν ἀναφέρεται κανὸν μετὰ τὸν Δία διότι τὰ ἅγια Πάθη του (δὲ διασπασμός του ὑπὸ τῶν Τιτάνων) ἀντιβαίνει πρὸς τὴν συνεχῆ πρόσθασιν πρὸς ἐντελεστέραν κοσμικὴ διάρροωσι στὴν ἀκολουθία τῶν φάσεων (θέσι ποὺ ἀναλύει δὲ Ἀλέξανδρος ἐν προκειμένῳ).

γ) Ὁ Ζεὺς λαμβάνει τώρα ἔκτη θέσι στὴν σειρά. Ἀλλὰ τοῦ ἀνήκει ρητῶς ἡ πέμπτη στὰ ὄρφικὰ (OF 107 p. 171): ἀθανάτων βασιλῆα θεῶν πέμπτον σε γενέσθαι. Ὅπως δημως ἔξηγεται δὲ Συριανὸς Σχόλια εἰς Ἀριστοτέλους Μεταφυσικὰ N 1091b4 (182. 18 Kroll): τὸ δὲ Χάος ὑπὲρ τὴν τοῦ βασιλεύοντός ἐστι σχέσιν. Ὁ Πρόκλος ἀπαριθμεῖ τὶς διαδοχὴς κοσμικῆς κυριότητος (Σχόλια εἰς τὸν Πλάτωνος Τίμαιον προοίμιον E, III 168. 20 Diehl): Φάνης (Ἡρικεπαῖος) - Νῦξ - Οὐρανὸς - Κρόνος - Ζεὺς - Διόνυσος.

δ) Ἡ οὐσιώδης δυσκολία: πῶς νὰ ἀντιστοιχηθῇ δὲ Ὁκεανὸς πρὸς τὸν Πρωτόγονο Φάνητα - Ἡρικεπαῖο, ὅταν στοὺς Ιεροὺς Λόγους δὲ Ὁκεανὸς εἶναι Τιτὰν (ἀνήκων στὸ ἐπίπεδο τοῦ Κρόνου); Ἐὰν δι' αὐτὸν τὸν λόγο δὲ Κρόνος ἀπουσίαζε ἀπὸ τὴν θέσι του στὴν διαδοχή, τότε θὰ ὑπῆρχε ἀνεξήγητος σύγχυσις στὸ σχῆμα τοῦ Ἀφροδισιέως. Ἐρμηνευόμενη σύγκρασις δύο ὄρφικῶν παραδόσεων (τῆς ἀρχαϊκοκλασικῆς παλαιᾶς καὶ τῆς ἐλληνιστικῆς ραψῳδικῆς) ἀρκεῖ γιὰ νὰ διευκρινίσῃ τὸ πρόβλημα.

Tάξις	-1	0	1	2	3	4	5	6
Παλαιὸς Ὀρφισμός	—	Νῦξ	Ὦκεανός (Ωόν)	Οὐρανός	Κρόνος	Ζεύς	Διόνυσος	
Ραψῳδικὸς Ὀρφισμός	Χρόνος	Αἰθήρ	(Ωόν)	Νῦξ	Οὐρανός	Κρόνος	Ζεύς	Διόνυσος
Ἀφροδισιεύς	—	Χάος	Ὦκεανός	Νῦξ	Οὐρανός <Κρόνος>	Ζεύς	<Διόνυσος>	

(οἱ ἀριθμοὶ δηλώνουν τὴν διαδοχὴν βασιλείας καὶ γενεᾶς).

α) Ἐλλείπει δὲ Κρόνος μεταξὺ Οὐρανοῦ καὶ Διός. Ἡ παρουσία του εἶναι ἀπαραίτητη ὑπὸ οἰαδήποτε μυθολογία, ὅπότε πρέπει νὰ παρεμβληθῇ: τέταρτον δὲ Οὐρανός, <πέμπτον δὲ Κρόνος καὶ οἱ Τιτᾶνες>, εἴτ' ἀθανάτων βασιλεὺς θεῶν δὲ Ζεύς.

6) Ὁ Διόνυσος δὲν ἀναφέρεται κάν μετὰ τὸν Δία διότι τὰ ἄγια Πάθη του (διασπασμός του ὑπὸ τῶν Τιτάνων) ἀντιβαίνει πρὸς τὴν συνεχῆ πρόσδασιν πρὸς ἐντελεστέραν κοσμικὴν διάρθρωσιν στὴν ἀκολουθία τῶν φάσεων (θέσι ποὺ ἀναλύει δὲ Αλέξανδρος ἐν προκειμένῳ).

γ) Ο Ζεὺς λαμβάνει τώρα ἔκτη θέσι στὴν σειρά. Ἀλλὰ τοῦ ἀνήκει ρητῶς ἡ πέμπτη στὰ ὄρφικὰ (OF 107 p. 171): ἀθανάτων βασιλῆα θεῶν πέμπτον σε γενέσθαι. Ὅπως δικαῖος ἔξηγεται δὲ Συριανὸς Σχόλια εἰς Ἀριστοτέλους Μεταφυσικὰ N 1091b4 (182. 18 Kroll): τὸ δὲ Χάος ὑπὲρ τὴν τοῦ βασιλεύοντός ἐστι σχέσιν. Ο Πρόκλος ἀπαριθμεῖ τὶς διαδοχὴς κοσμικῆς κυριότητος (Σχόλια εἰς τὸν Πλάτωνος Τίμαιον προοίμιον E, III 168. 20 Diehl): Φάνης (Ἡρικεπαῖος) - Νὺξ - Οὐρανὸς - Κρόνος - Ζεὺς - Διόνυσος.

δ) Η οὐσιώδης δυσκολία: πῶς νὰ ἀντιστοιχηθῇ δὲ Ωκεανὸς πρὸς τὸν Πρωτόγονο Φάνητα - Ηρικεπαῖο, ὅταν στοὺς Ιεροὺς Λόγους δὲ Ωκεανὸς εἶναι Τιτάν (ἀνήκων στὸ ἐπίπεδο τοῦ Κρόνου); Εὰν δι' αὐτὸν τὸν λόγο δὲ Κρόνος ἀπουσίαζε ἀπὸ τὴν θέσι του στὴν διαδοχή, τότε θὰ ὑπῆρχε ἀνεξήγητος σύγχυσις στὸ σχῆμα τοῦ Αφροδισιέως. Ερμηνευόμενη σύγκρασις δύο δὲ Ορφικῶν παραδόσεων (τῆς ἀρχαϊκοκλασικῆς παλαιᾶς καὶ τῆς ἐλληνιστικῆς ραψῳδικῆς) ἀρκεῖ γιὰ νὰ διευκρινίσῃ τὸ πρόβλημα.

Tάξις	-1	0	1	2	3	4	5	6
Παλαιὸς Ὀρφισμός	—	Νὺξ	Ωκεανός (Ωόν)	Οὐρανός	Κρόνος	Ζεύς	Διόνυσος	
Ραψῳδικὸς Ὀρφισμός	Χρόνος	Αἰθήρ	(Ωόν)	Νύξ	Οὐρανός	Κρόνος	Ζεύς	Διόνυσος
Αφροδισιεύς	—	Χάος	Ωκεανός	Νύξ	Οὐρανός <Κρόνος>	Ζεύς	<Διόνυσος>	

(οἱ ἀριθμοὶ δηλώνουν τὴν διαδοχὴν βασιλείας καὶ γενεᾶς).

Οι 3-6 είναι κοινές. Στὴν θέσι 2 ὁ Ἀλέξανδρος προσγράφει τὴν Νύκτα τῶν Ἱερῶν Λόγων. Γιὰ τὴν 0 καὶ 1 ἀκολουθεῖ τὴν πρώϊμη ἀκολουθία, μὲ τὴν διαφορὰ ὅτι, ἔχων χρησιμοποιήσει τὴν Νύκτα στὴν ραψῳδικὴ θέσι καὶ λειτουργία, ἀντικαθιστᾶ τὴν πρωταρχὴ (0) Νὺξ τῆς παλαιᾶς Ὁρφικῆς διδασκαλίας μὲ τὸ ὀντολογικὸ ἰσοδύναμο τοῦ Χάους, τὸ ὅποιο μάλιστα συμπίπτει μερικῶς (καὶ ἔξωτερικῶς ὅπως προείπαμε) πρὸς τὸ ἐπίπεδο ἀρχῆς (ἐνάρξεως) τῆς ραψῳδικῆς θεογονίας. Ἀπὸ τὴν σύγκρασι αὐτὴ ἔξηγεῖται καὶ τὸ παράδοξο νὰ μὴν ἀπαντᾶ σὲ Ὁρφικὸ σχῆμα προόδου καὶ παραγωγῆς τῆς πραγματικότητος ὁ Φάνης (καὶ τὸ συνοδεύον αὐτὸν Ὡόν).

* * *

Ἡ ποιητικὴ συνείδησις διετήρησε ἀμιγέστερη τὴν ἀρχικὴ Ὁρφικὴ ἵδεα καὶ βίωμα, ὅτι ἡ Νὺξ ὡς πρωτίστη κοσμογονικὴ ἀρχὴ ἐκφράζει τὸ ἀβυσσαλέο Σκότος τοῦ ἀρχαίου Χάους. Ἐπὶ τῷ οἰκουμενικῆς σημασίας γιὰ τὴν μοῖρα τῆς ἀνθρωπότητος θανάτῳ τοῦ Ἰουλίου Καίσαρος, ὁ Ἡλιος κρύπτεται ὑπὸ μία σκοτεινὴ ἄχλυ, καὶ ὁ ἀσεβῆς αἰώνων φοβεῖται μήπως κατακλυσθῇ ἀπὸ τὴν αἰώνιο Νύκτα. Virgilius *Georgicon I*, 446-8:

*Ille etiam (sc. Sol) extincto miseratus Caesare Romam,
cum caput obscura nitidum ferrugine texit,
impiaque aeternam timuerunt saecula noctem.*

Ο Lucanus πλατυάζει ρητορικοεπικά: ζωγραφίζει παραστατικὰ τὴν ἐπάνοδο στὸ ἀρχικὸ Χάος πὸ ἀπειλεῖται. Τιτανικοὶ Ἀνυψώνουν τὰ ὕδατα τοῦ Ὡκεανοῦ καὶ τοῦ Πόντου μέχρι τοῦ Οὐρανοῦ κατακλύζοντα τὴν Γῆ. Ἡ καθολικὴ τυφωνικὴ διέγερσις συγχύσεως ἀρχεται ἀπὸ τὸν Ὡκεανὸ καὶ διαδίδεται εἰς τὴν Θάλασσα καὶ ὅλους τοὺς μερικώτερους πόντους (*Bellum Civile*, V 597-620). Ἔχουσα συγχωνεύσει τὴν ξηρά, ἡ κοσμικὴ θύελλα ἀέρος καὶ ὕδατος θὰ ἀνέλυε καὶ τὸν Οὐρανὸ στὴν μάνια της ἀν δὲν ἥμποδίζεται ἀπὸ φράγμα πυκνῶν νεφελῶν τοῦ Διός (620-626):

623 *cum mare convolvit gentes, cum litora Tethys
noluit ulla pati caelo contenta teneri
tum quoque tanta maris moles crevisset in astra
ni superum rector pressisset nubibus undas.*

Τὸ φῶς ἀποσβέννυται καὶ τρέμει ἡ σύστασις τοῦ Σύμπαντος καὶ ἡ συναρμογὴ του: ἡ Φύσις τρομάζει πρὸ τοῦ ἐπερχομένου Χάους, ἀφοῦ φαίνεται ὅτι διαλύεται ἡ σύμπτηξις τῶν στοιχείων καὶ ὅτι ἐπανέρχεται ἡ ἀρχέγονος Νὺξ συνανακερανύουσα πάλιν τὰς Σκιές τοῦ "Ἄδου μὲ τὰς Ὀλύμπιες θεότητες στὴν πρωταρχικὴ σύγχυσι:

630 *lux etiam metuenda perit, nec fulgura currunt
clara, sed obscurum nimbosus dissilit aer.
tum superum convexa tremunt atque arduus axis
intonuit motaque poli compage laborant.
extimuit natura chaos; rupisse videntur
concordes elementa moras rursusque redire
nox manes mixtura deis.*

Ορθὰ ὁ Σχολιαστὴς ὑπομνηματίζει: *Nox confusionem rerum dicit noctem, mixturam luci tenebras, inferos coelo.*

Ἡ ἐπάνοδος εἰς τὸ ἀρχικὸν Χάος ὅταν ἔλθῃ τὸ τέλος τοῦ Χρόνου περιγράφεται παρομοίως στὸ ἴδιο ἔργο I, 72-80:

*sic, cum compage soluta
saecula tota mundi suprema coegerit hora,
antiquum repetent iterum Chaos omnia, mixtis
sidera sideribus concurrent, ignea pontum.
Plausta^[52] petent, tellus extendere litera nolet
excutietque fretum, fratri contraria Phoebe
ibit et obliquum bigas agitare per orbem
indignata diem poscet sibi, totaque discors
machina divolsi turbabit foedera mundi.*

Τὸ Χάος ἐπιζητεῖ νὰ ἐπαναποκαταστήσῃ τὴν ἀρχικὴ σύγχυσι:

VI 696: *Et Chaos, innumeros avidum confundere mundos.*

Τυφωνικοὶ ἀντίθετοι ἄνεμοι καὶ τιτανικὴ ταραχὴ τοῦ "Υγροῦ στοιχείου σὲ Ὡκεανὸν καὶ Πόντους εἶναι ὁ χαρακτῆρος ἐπερχομένης ἀνακράσεως θαλάσσης καὶ οὐρανοῦ, τοῦ Παλαιοῦ τῆς Συγχύσεως ἀεὶ νέον καὶ μέλλοντος τελευταίου, τοῦ προαιώνιου Χάους. Seneca, Agamemnon, 490-511.

506 *Mundum revelli sedibus totum suis,
ipsosque rupto crederes coelo deos*

decidere, et atrum rebus induci chaos.

Cf. *Thyestes*, 829-834 Peiper et Richter. Ἐξ οὗ Χάους τὰ πράγματα, εἰς τὸ αὐτὸν καταλήγουν (V. *Octavia*, 402; *Hercules Oetaeus*, 1138). Τὸ Χάος εἶναι τῆς αἰωνίου Νυκτός (*Hercules Furens*, 614; *Medea*, 9). Εἰς τὸν πυθμένα τοῦ Σύμπαντος κεῖνται τὰ Μέγαρα τοῦ Ἀδου· κάτωθεν χάσκει τὸ ἀπύθμενο δάραθρο τοῦ Χάους, ἔτοιμο νὰ καταπιῇ τὸν Κόσμο ὅταν κόπωσις τὸν καταλάβῃ στὸ τέλος τοῦ Χρόνου καὶ ἡ περιστροφὴ ποὺ ἀνέχει τὰ στοιχεῖα καὶ μέρη του σὲ διάκρισι καταπαύσῃ, βαρυνθεῖσα δὲ ἥ ὕλη ἐπαναγάγῃ τὰ ὄντα στὴν πρώτη ἀδιαφόριστο σύγχυσι. Valerius Flaccus, *Agronauticon*, I, 827 sqq.:

*Cardine sub nostro rebusque abscissa supernis
Tartarei sedet aula patris, non illa ruentis
accessura polo, victam si volve vere molem
< *** >
ingenti jacet ore Chaos, quod pondere fessam
materiem lapsumque queat consumere mundum.* [53]

Ἡ Κοσμολογία περὶ τῆς Βάσεως τοῦ Κόσμου προσιδιάζει στὴν Ἡσιόδειο Θεογονίᾳ, 720 sqq., κυρίως 736-745. Στὸ κατώτατο μέρος τοῦ Κόσμου εὑρίσκεται ὁ Τάρταρος, ἐκεῖ ἀπ' ὅπου διακλαδίζονται οἱ πηγὲς καὶ οἵζες Οὐρανοῦ, Γῆς, Πόντου, Ταρτάρου, περιβαλλόμενες ἀπὸ τὸ Μέγα Χάσμα, τὸ ἀρχέγονον Χάος, *ingenti ore Chaos*.

Αὐτὸν τὸ ἀρχέγονο Χάος εἶναι ἥ ἀρχὴ τοῦ Σκότους, ἥ προαιώνια Νύξ, γενεσιούργὸς τῶν πάντων, εἰς τὴν δποίαν τὸ τέλος τοῦ Χρόνου τὰ πάντα βυθίζονται, καὶ αὐτοὶ οἱ θεοὶ, Plinius Iunior, *Epistulae*, VI, 20 §15: *multi ad deos manus tollere, plures nusquam iam deos ulles aeternamque illam et novissimam Noctem mundo interpretabantur.* [54]

* * *

Ο Μονισμὸς τοῦ Σκότους καὶ ἥ ἀνάπτυξις τῆς διαρθρώσεώς του εἰς πλήρη καὶ συστηματικὴ κοσμοθεωρία ἀπετέλεσε τὴν βάσι καὶ τὸ πλαίσιο ἐντὸς τοῦ δροίου ἐγεννήθη καὶ διεμορφώθη ὁ Δυϊσμὸς Πέρατος καὶ Ἀπείρου. Ἡ τάξις τῆς Ἀρμονίας ἐπεχείρησε στὴν κλασσικὴ ἐποχὴ νὰ ὑπερδῷ τὰ φυσικὰ δρια δικαιοδοσίας της καὶ διέπραξε

"Υβριν, τὴν ὅποίαν οἱ Ἐριννύες τοῦ Σκότους ἔξεδικήθησαν. Αὐτὴ ἡ ἴστορία τοῦ Ἑλληνικοῦ Δυϊστικοῦ Κινήματος ἐρμηνεύεται ἵκανοποιητικά ἐγγραφομένη στὶς βιωματικὲς καὶ διανοητικὲς δομὲς τοῦ διαρθρωμένου Μονισμοῦ τοῦ Σκότους. Καὶ ἀντιστρόφως ἡ ὀλοκλήρωσις τοῦ μονιστικοῦ Συστήματος πραγματοποιήθη μὲ ἀπόλυτο σεβασμὸ στὴν Ἰσχὺ καὶ τὴν ἐγκυρότητα τοῦ διπόλου τοῦ εἶναι, ποὺ ὁ Δυϊσμὸς βιάζει εἰς Δυναρχία. Στὴν ἀρχαῖην ἐποχή, τὸν γόνιμο ἐκεῖνο ἰδίως δο αἰῶνα π. Χ., ἔξιχνιάζεται ἐπακριβῶς ἡ μετάστασις ἀπὸ τὴν Ἰωνικὴν Φιλοσοφικὴν ἔκφρασι τοῦ Μονισμοῦ τοῦ Σκότους στὴν Ἰταλιωτικὴν (Ἰωνικῆς Καταγωγῆς ἀλλὰ δυτικῆς ἀναπτύξεως) Δυϊστικὴ θεώρησι (Πυθαγόρειοι). Ἡ Παραμενίδειος παρακαταθήκη καὶ συμβολὴ συνίσταται κυρίως τελικὰ στὴν ἐπίτευξι κεκαθαρμένου Λόγου, καὶ ὅχι στὴν ὑποστήριξι ἀμέσως συγκεκριμένης ὄντολογικῆς ἀναλύσεως καὶ δομῆς τοῦ εἶναι, παρὰ τὴν καθοριστικὴν ἐπίδρασί της στὴν διαμόρφωσι τῆς θεωρίας τῶν Ἰδεῶν. Ἡ κίνησις ἀπὸ τὴν ἀρχαῖην Λογικομυθικὴν σύλληψι τῆς πραγματικότητος πρὸς τὴν κλασσικὴν Λογικὴν ἀπεικόνισί της συστοιχεῖ καὶ συντίθεται πρὸς τὴν σύγχρονο διόγκωσι τῆς κυριότητος τοῦ Πέρατος ὑπὲρ τοὺς ἀμεταθέτους ὄρους τῶν θεσμῶν τῆς ἀθέσμου Νυκτός. Ἡ Ἀρχὴ ὡς ἄβυσσος Ὅδατων (Θαλῆς), ὡς Ἀπειρον ταρασσόμενο ὑπὸ ἀϊδίου κινητικότητος (Ἀναξίμανδρος), καὶ ὡς Ἀήρ φυσιούμενος, ἀκόπαστα πνευματούμενος καὶ ἀεὶ πνέων (Ἀναξιμένης) ἀποτελοῦν φιλοσοφικὲς διατυπώσεις καὶ ἐννοιολογικὲς προβολὲς τοῦ ζοφεροῦ καὶ χαώδους προαιώνιου Βυθοῦ. Ὁ πρώιμος Πυθαγορισμὸς ἀντιπαρέθεσε καὶ συνέζευξε πρὸς τὴν θήλεια Ἀπειρία τὸν Υἱό της, τὸν ὅποιο ὡς σύνεννο καὶ σύναρχο ὑπερεπέθεσε αὐτῆς. Στὴν κλασσικὴ συνέχεια, ἡ ἄβυσσος τῆς Ἀπειρίας ἀποδυναμοῦται ὄντολογικὰ καὶ ὑποτιμᾶται ἀξιολογικά. Ὁ δυναμισμός της, ἀποξενούμενος ἀπὸ αὐτήν, ἐπιζητεῖ νέον φορέα: ἀναφαίνεται τοιουτορόπως ἡ τάσις ὑπο-

στασιοποιήσεως τρίτης ἀρχῆς δραστικῆς δημιουργικότητος.^[55] Ο ὕστιμος Κλασσικισμὸς παρέσχε δύο λύσεις: τὸν μαθηματικὸν Πυθαγορισμὸν τῆς Ἀρχαίας Ἀκαδημίας καὶ τὴν Ἀριστοτελικὴν Τελεαρχίαν. Η Ἑλληνιστικὴ ἀντίδρασις ἔξεδηλώθη θετικὰ μὲ τὴν τολμηρὴν σύνθεσι Μονιμοῦ καὶ Δυϊσμοῦ στὸν Στωϊκισμὸν ἀφ' ἐνός, καὶ τὴν Ἐπικούρειο συνέχισι τῆς ἀρχαίας ἀτομιστικῆς ἐφαρμογῆς Ἐλεατικοῦ Πυθαγορισμοῦ ἀφ' ἑτέρου. "Οταν κατὰ τοὺς αἰῶνες τῆς Μεγάλης Τροπῆς τὸ Πέρας φαίνεται νὰ καταλαμβάνῃ τὸν ἀνοικεῖο φοικτὸ θρόνο τῆς Πρώτιστης Ἀρχῆς ἀπωθοῦν τὴν Ἀπειρία εἰς τὰ κατώτατα κατώφλια τῆς ὑπάρξεως ὡς ἐσχάτη ἀπόπτωσί του,^{*} ἀναδεικνύεται ἀφάντως ὑπεράνω του ἐκ νέου ἡ ἀρχέγονος Νὺξ ἀμετάθετος εἰς τὴν ἀναπόδραστο δικαιοδοσία της. Τὸ Φῶς λαμβάνει ἀρχικὰ τὸ μητρικὸ Σκότος ὡς σύζυγο τὸ ἀποβάλλει τελικὰ ὡς ἐσχατο ἀπόγονο. Ἀλλὰ ὅ,τι περιέχει καὶ εἰς ὅ,τι δεσπόζει εἶναι περατωθὲν λῆμμα ἐκ τῆς ἀπεράντου καὶ ἀνεξαρτήτου Ἀπειρίας. Αὕτη ἡ ἴδια ὑπέρκειται πάντοτε ἀμείωτος καὶ ἀνεξαδυνάμωτος, καθολικὴ γενεσιούργὸς Μήτηρ καὶ τροφὸς τῶν πάντων, γεννήτωρ τοῦ Πέρατος καὶ ὑποστάτις τῶν ἐνεργειῶν του, μόνη ρίζα καὶ δύναμις τῆς. "Υβρεώς του ἐναντίον της ὅπως καὶ τῆς παρακολουθούσης ἀπαρεγκλίτου Νεμέσεως, πρώτιστη αἰτία ὑπέρ πᾶσαν σχέσιν καὶ ἀναφοράν, ἀρχαιότατον Σκότος ἐπέκεινα πάσης ἀρχῆς καὶ συντάξεως, Νὺξ ἀθέσφατος θεσμοφόρος.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

- [1] V. 1) A. L. Pierris, *Origin and Nature of early Pythagorean Philosophy*, ἐν K. Boudouris (ed.) *Pythagorean Philosophy*, 1992, pp. 126-162. (‘Ελληνικὴ ἔκδοσις μὲ συνεπτυγμένες τὶς σημειώσεις ἐν K. Βουδούρης (ἐκδ.) *Πυθαγόρειος Φιλοσοφία*, 1992, pp. 108-124). 2) Id. *First Principles and the Beginning of World-Formation in Stoicism* ἐν K. Boudouris (ed.), *Hellenistic Philosophy* vol. II, 1994, pp. 149-176. (‘Ελληνικὴ ἔκδοσις τοῦ κυρίως κειμένου, μὲ Παραρτήματα διάφορα τῶν *Excursus* τῆς Ἀγγλικῆς ἔκδόσεως παρέχεται ἐδῶ). 3) Id. *Hellenistic Philosophy: Continuity and Reaction in an Oecumenical Age*, ἐν K. Boudouris (ed.) *Hellenistic Philosophy* vol. I 1993, pp. 133-155, εἰδικῶς *Excursus I: On the Hybris of Limitation and Order*, καὶ *Excursus II: Immanence, Dualism and Theodicy*. (‘Ελληνικὴ ἔκδοσις τοῦ βασικοῦ κειμένου μόνον χωρὶς *Excursus*, ἐν K. Βουδούρης (ἐκδ.), ‘Ελληνιστικὴ Φιλοσοφία, 1994, pp. 313-331). 4) Τὴν περιλαμβανόμενη εἰς τὸν παρόντα τόμο ἐργασία περὶ τῶν Ἀρετῶν Τελειότητος καὶ Ἀρετῶν Σωτηρίας.
- [2] V. τὰ ἀναφερθέντα ἀρθρα στὴν προηγούμενη σημείωσι γιὰ ἀνάλυσι τῶν σχετικῶν διεργασιῶν.
- [3] Cf. O. Kaiser, *Die Mythische Bedeutung des Meeres in Aegypten, Ugarit und Israel*, 1962, p. 116; 169.
- [4] Ἡ ἴδεα ὅτι ἡ ἀρχικὴ κινητήριος ροπὴ πρὸς κοσμοποιῶν ὀφείλεται στὸν Ἐρωτα (τὸν ὅποῖον συλλαμβάνει ἡ μὲ τὸν ὅποιο ταυτίζεται ὁ Δημιουργός), ἔχει βαθειές θρησκευτικὲς ρίζες καὶ μακρὰ φιλοσοφικὴ ἱστορία καὶ διάρθρωσι. Φερεκύδης, 7 B3 DK: εἰς Ἐρωτα μεταβεβλῆσθαι τὸν Δία μέλλοντα δημιουργεῖν, ὅτι δὴ τὸν Κόσμον ἐκ τῶν ἐναντίων συνιστὰς εἰς ὁμολογίαν καὶ φιλίαν ἥγαγε καὶ ταυτότητα πᾶσιν ἐνέσπειρε καὶ ἐνωσιν τὴν δι' ὅλων διήκονυσαν. Cf. A. L. Pierris, *Origin and Nature of Early Pythagorean Cosmogony*, *op. cit.* p. 132 καὶ nn. 48-49. Στὸν λαμπρὸ κοσμογονικὸ μῦθο ποὺ ὁ Δίων Χρυσόστομος (Λόγος XXX 55) ἀφηγεῖται (καὶ ὁ ὅποιος ἀνεφέρθη στὸ τέλος τοῦ κυρίως κειμένου ἀνωτέρῳ περὶ τῆς Στωϊκῆς προκοσμογονίας), ἡ πρώτη ἀπαρχὴ καὶ ὁ μόνος ἀίδιος Θεὸς καὶ ἀτελεύτητο Ὅν: ὅτε κάλ-

λιστος γίγνεται... ενθύς ἐπόθησε τὸν ἐξ ἀρχῆς βίον. ἔρωτα δὲ λαβών... ὥρμησεν ἐπὶ τὸ γεννᾶν καὶ διανέμειν ἕκαστα καὶ δημιουργεῖν τὸν δόντα νῦν Κόσμον... ἀστράφας δὲ ὅλος οὐκ ἄτακτον οὐδὲ ρυπαρὰν ἀστραπήν... ἀλλὰ καθαρὰν καὶ ἀμιγῆ παντὸς σκοτεινοῦ (~Φάνης) μετέβαλε ραδίως ἅμα τῇ νοήσει. μνησθεὶς δὲ Ἐφραδίτης etc. Στὸν Παρμενίδη δημιουργὸς εἶναι ἡ Ἐφραδίτη 28B12. 4-6 DK:

ἐν δὲ μέσῳ τούτων Δαίμων ἡ πάντα κυβερνᾷ·
πάντα γὰρ <ἡ> στυγεροῖο τόκου καὶ μίξιος ἀρχει
πέμποντος ἀρσενι θῆλυ μυγῆν τὸ τ' ἐναντίον
αὗτις ἀρσεν θηλυτέρω

μὲ τὸν Ἐρωτα πρῶτον γέννημά της (B13):

πρώτιστον μὲν Ἐρωτα θεῶν μητίσατο πάντων.

‘Ο Ἐρωτας εἶναι ἡ κινητήριος δύναμις στὴν Ἡσιόδειο Θεογονία, καὶ τρίτη ἐκ τῶν πρωτίστων Ἀρχῶν μετὰ τὸ Χάος καὶ τὴν πρώτη σταθερὰ μορφή, τὴν Γῆ (μὲ τὰ Τάρταρα στὸν νείατο μυχὸ καὶ φίξα της), 116-122. Στὴν Ὁρφικὴ Παράδοσι, δὲ Ἐρωτα = Φάνης = Πρωτόγονος εἶναι καὶ δὲ πρωτοδημιουργὸς.

- [5] Γιὰ τὴν ἐτυμολογικὴ διασάφησι τοῦ σηματικοῦ *Μώτ*, v. A. B. Cook, *Zeus* II p. 1038. Οἱ προταθεῖσες ἑρμηνεῖες περιλαμβάνουν: τὸ ἀραβικὸ madda = ὑλικό, ὕλη (Ewald). ὕδωρ (Baudissin, Maspero). μώχ, λάσπη, ἴλὺς (Bunsen). <το> μώτ φοινικικὸ tehomot = τὸ θῆλυ βάθος, ἡ ἄβυσσος· mak = σῆψις (McLean). ‘Οσο καὶ ἐὰν πρόκειται γιὰ ὑποθετικὲς συσχετίσεις, τείνουν νὰ ἐπικυρώσουν ἀξιοπρόσεκτα τὴν δρθότητα τῆς Φιλωνείου ἀποδόσεως.
- [6] Γίνεται συνήθως ἀποδεκτὴ ἡ ἀλλαγὴ τοῦ Eissfeld: αὐτοῦ. Ἀλλὰ τὸ «αὐτὸ» δὲν μπορεῖ νὰ ἀναφέρεται παρὰ εἰς τὸ Πνεῦμα· ἐὰν ἐννοεῖτο ἡ Πλοκὴ ἡ δὲ Πόθος ἀσφαλῶς θὰ ἐχρησιμοποιεῖτο τὸ θηλυκὸ ἢ τὸ ἀρσενικὸ τῆς ἀντωνυμίας. Ἐξ ἀλλου ἐὰν τὸ νόημα ἦτο, ὅπως τὸ θέλει ἡ μετατροπή, ὅτι τὸ Πνεῦμα δὲν ἐγνώριζε τὴν ἰδίαν τον κτίσιν (γένεσιν, παραγωγὴν εἰς τὸ εἶναι τοῦ ἑαυτοῦ του), τότε μποροῦμε μὲν νὰ ἀπαντήσωμε τὴν ἀντίρρησι ποὺ στηρίζεται στὸ γεγονός τῆς αἰωνιότητος τοῦ Πνεύματος ὡς πρῶτης ἀρχῆς μὲ τὴν ἐπίκλησι ἀκριβῶς τῆς ἀναγκαίας ρωγμῆς, τρόπον τινά, τῆς ἀϊδιότητός του ἐφ’ ὅσον πρόκειται

νὰ ἀρχίσῃ ἢ ὑπαρξίς τοῦ Κόσμου· ἀλλὰ καὶ αὐτὸ δὲν εἶναι ἀπολύτως ἀκριβὲς, ἀφοῦ δὲν εἶναι τὸ Πνεῦμα καθ' ἑαυτό, ἀλλὰ ὁ Πόθος τοῦ Πνεύματος ποὺ δριοθετεῖ τὴν ἀρχὴν τοῦ Χρόνου καὶ τῆς Ἰστορίας· καὶ ἐπὶ πλέον, τὸ καὶ σπουδαιότερο, τὸ Πνεῦμα ἐρασθὲν τῆς ἀρχῆς του καὶ πραγματῶσαν αὐτὴν ἀκριβῶς διὰ τῆς ποθήσεώς της, δὲν ἦτο δυνατὸν ἐν ταυτῷ νὰ τὴν ἀγνοῇ. Ἐὰν ἀγνοῇ κάτι, εἶναι τὸ προκύψαν ἐκ τῆς ἀρχῆς του, τὸ ἀποτέλεσμα τοῦ πραγματωμένου πόθου του νὰ μὴν εἶναι μόνον ἄναρχο, ἀλλὰ νὰ ἔχῃ καὶ ἀρχὴν ὡς φυσικὸ δν. - Τὰ χειρόγραφα ἔχουν αὐτοῦ καὶ αὐτῆν.

- [7] Εἶναι ἄκρως χαρακτηριστικὸ ὅτι ὁ Δαμάσκιος παρέχει τὴν σειρὰ τῶν ἀπογεννηθέντων ὡς Ἀήρ - Αὔρα, καὶ εἶναι σαφὲς τὸ διατί: ἡ ἀρχὴ τῆς κινητικότητος ἐπέχει πάντοτε κατὰ τὴν φιλοπεραστικὴν ἀποψιν δεύτερη θέσιν ὡς πρὸς τὴν ἀρχὴν τοῦ πεπερασμένου καὶ τῆς ἀμεταβλησίας. Γράφει: ... Ἀέρα γενέσθαι καὶ Αὔραν, Ἀέρα μὲν <τὸ> ἄκρατον τοῦ νοητοῦ παραδηλοῦντες, Αὔραν δὲ τὸ ἐξ αὐτοῦ κινούμενον τοῦ νοητοῦ ζωτικὸν προτύπωμα. Ἡ δρολογία εἶναι νεοπλατωνική· τὸ δίωμα ἀρχέγονο ἐλληνικό.
- [8] Ἡ Ὁρφικὴ θεογονία κατὰ τοὺς Ἱεροὺς Λόγους ἐν Ραψῳδίαις ΚΔ' συναρτᾶται ἀμεσα πρὸς αὐτοῦ τοῦ τύπου τὴν Κοσμογονία. Εἶναι ὁ Χρόνος ὡς ὑπάτη Ἀρχὴ. Τὴν ἀρχικὴν κατάστασιν χαρακτηρίζει σκοτεινά διάγλη (OF 67) καὶ ἀξηχὲς σκότος (OF 66 p. 148). Ὁ Αἰθήρ (OF 66 etc.) ἀντιστοιχεῖ στὸν Ἀέρα τῶν Σιδονίων, καὶ ὁ Ἔρως = Φάνης στὸν Πόθο. Ἡ διάρθρωσις διαποικίλλεται, ἀλλὰ τὰ βασικὰ στοιχεῖα ταυτίζονται ἴκανῶς.
- [9] Γιὰ τὴν ἀνάλυσιν ὅλων τῶν πτυχῶν τοῦ θέματος παραπέμπω σὲ προσεχῆ μελέτη μου περὶ τῆς πρωτού Ορφικῆς Κοσμογονίας.
- [10] Μὲ χαρακτηριστικὸ τὴν διαθεσιμότητα εἰς σχηματισμό, καὶ ἐπομένως τὴν παθητικότητα, δσηδήποτε χαοτικὴ παραγωγικότητα, ἡ καὶ δυναμισμὸ ἀντιστάσεως ἀκόμη, καὶ ἐὰν ἐπιδεικνύῃ.
- [11] Πιθανῶς τὸ κύριο στοιχεῖο στὴν μῆνι τοῦ Ἐρέδους νὰ ἦταν ὅτι τὸ Πνεῦμα ἀρχικὰ διῆκε διὰ τῆς ἀδιαφορίστου Ἀβύσσου, ἐνῷ μετὰ τὸν χωρισμὸ εἰς "Ανω καὶ Κάτω, ἀπεσύρθη εἰς τὰ "Ανω, δπότε τὸν χωρισμὸν του ἀπὸ ἑαυτὴν (ὡς πρώτης ἀρχὴ κάθε διαχωρισμοῦ) χαλεπαίνει τὸ ἀβυσσαλέο Σκότος. Σύγκρισις πρὸς τὴν διδασκαλία τῶν

’Οφιτῶν (ὅπου ὅμως ἡ πρώτη ἀρχὴ διακρίνεται εἰς τρεῖς ὑποστάσεις) κατὰ τὴν ὅποια ἡ πρώτη ἀρχὴ κρύπτεται εἰς τὸν Βυθὸν, ἐνῷ κάτω ὑπάρχουν τὰ στοιχεῖα “Υδωρ, Σκότος,” Αέρυνσσος καὶ Χάος, μὲ τὴν τρίτην ὑπόστασιν τῆς Πρώτης Ἀρχῆς, τὸ Πνεῦμα, νὰ ἐπιφέρεται προσεχῶς ἐπάνω τῶν στοιχείων, ἐνισχύει τὴν προταθεῖσα ἔρμηνεία.

- [12] Ἡ φανερὴ lacuna ἔχει συμπληρωθῆ ἄλλως ὑπ’ ἄλλων: ὁρμὴ <μήτρας> ἐγκύμων γέγονεν Bernays· ὁρμὴ ἐγκύμων ἀ<ρχή ἐστι τοῦ> γεγονέναι τὸν ἀνθρωπὸν ἢ τὸν νοῦν Cruice· ὁρμὴ <αἵτια τῇ μήτρᾳ ἐστὶ τοῦ> ἐγκύμονα γεγονέναι Wendland. “Ολα εἶναι ἀνεπαρκῆ ἔως ἄσχετα. Ἡ φύσις πρέπει νὰ εὐρίσκεται ἐδῶ λόγῳ τῆς ἀκολουθούσης προτάσεως· ἐὰν δὲν εἶναι ἡ φύσις θὰ εἶναι τὰ ὕδατα· καὶ ἡ ὁρμὴ εἶναι οἷονεὶ ὁρμὴ εἰς συνουσίαν (cf. τὸ συνεπλάκη χρησιμοποιούμενο ἐπὶ ἀκριβῶς ἀναλόγου περιπτώσεως στὸ σύστημα τῶν Νικολαϊτῶν, ἀνωτέρω). Ἡ προτεινόμενη συμπλήρωσις καὶ ἐὰν δὲν εἶναι ἐπὶ λέξει ὁρθή, ἵκανοποιεῖ τὸ νόημα.
- [13] Ὁ Θεοδώρητος (*Historia Fabularis Haereseon* I, 14) ταυτίζει τοὺς Σηθιανοὺς πρὸς τοὺς Ὀφίτας. “Οντως στὴν ἀνάλυσι τοῦ Σηθιανικοῦ Συστήματος ἀπὸ τὸν Ἰππόλυτο εἶναι ἐμφατικὴ ἡ σημασία τοῦ Ὀφεώς, ὅπως καὶ κατὰ πᾶσα πιθανότητα ἡ ἴδιαιτερη σημασία τοῦ Ἀνθρώπου, φανερὴ στὴν ἀνθρωπογονία. Ὁ Εἰρηναῖος περιγράφει τὸ Ὀφιτικὸ σύστημα ἐναρχόμενος μὲ ἔνα γενικὸ «*Alii autem rursus portentuosa loquuntur etc.*», στὸ τέλος ὅμως τοῦ Κεφαλαίου μνημονεύει ἐπιγραμματικὰ παραλλαγὲς τοῦ βασικοῦ σχήματος ποὺ ἐξήγησε, ἀναφέρων στοιχεῖα τῆς Ὀφιτικῆς διδασκαλίας, τοὺς Καϊνούς, τὸ (ἀπόκρυφο) Εὐαγγέλιον τοῦ Ἰούδα, τὴν Κοσμικὴν Μήτρα (Hystera) καὶ τὸν Καρποκράτη. Ὁ Ἰππόλυτος ἀναφέρει στὴν ἀρχὴ τοῦ Ε' βιβλίου του τοὺς Νααστηνούς (ὄνομα ἔδραῖδος φωνῆς, ἐξηγεῖ, σημαῖνον Ὀφίτες), οἱ ὅποιοι αὐτοαπεκαλοῦντο Γνωστικοί simpliciter, «φάσκοντες μόνοι τὰ δάθη γινώσκειν». Ἡ ἀνάπτυξις ποὺ δίδει περιλαμβάνει τὸν Πρῶτο καὶ Δεύτερο Ἀνθρωπό, ὅπως καὶ τὴν τριπλὴν διάκρισιν εἰς νοερόν (ἢ ἀγγελικόν), ψυχικὸν καὶ χοϊκὸν (ἀντιστοιχοῦσα πιθανώτατα πρὸς τὴν μεταξὺ τῶν τριῶν Σηθιανῶν ἀρχῶν, φῶς - πνεῦμα - σκότος), ἐν συνεχείᾳ δὲ ἀναλίσκεται σὲ μία ἐκτεταμένη ἀνάλυσι ἀπανταχοῦ Μυστηρίων μὲ ἐμφατικὰ ἐρωτικὴ καὶ ἀφροδίσια ἔρμηνεία. Φαίνεται δτὶ ὁ Ἰππόλυτος δίδει μὲ ὀφιτικὰ κείμενα τὴν θεωρητικὴ θεμελίωσι περὶ πρακτικῶν καὶ τελετουργιῶν ποὺ ὁ Εἰρη-

ναῖος μνημονεύει ἀρνούμενος νὰ ὑπεισέλθῃ εἰς λεπτομέρειες ἄρρητες, ὅπως λέγει. Συμφωνοῦν οἱ Πατέρες ὅτι ἡ αἴρεσις ἦταν ἴδιαιτέρως πολυσχιδὴς μὲ ποικίλες ὑποδιαιρέσεις καὶ ὅτι ἐθεωρεῖτο ἡ κατ' ἔξοχὴν Γνωστική. Ὁ αἰσχρὸς Αἰών καὶ ἡ Μήτρα τῶν Νικολαϊτῶν ἀντιστοιχοῦν στὸν "Ανεμό τοῦ Σκότους = τὸν πρωτόγονο" Οφι καὶ τὴν Μήτρα τῶν Σηθιανῶν. Ἀναμφισβήτητα ἡ Ὁφιτική, Νικολαϊτικὴ καὶ Σηθιανὴ διδασκαλία ποὺ ἀνελύθησαν ἀνωτέρω εἶναι συγγενεῖς ὑποομάδες τῆς γενικῆς αὐτῆς κατευθύνσεως.

- [14] Δὲν ἀναφέρεται ρητῶς ἡ ὑγρὰ φύσις τῆς δευτέρας ἀρχῆς στὶς Φοινικὲς θεολογίες κατὰ Σαγχουνιάθωνα καὶ Μῶχο. Ἄλλὰ τὸ Χάος τοῦ πρώτου προσδιορίζεται ὡς θολερὸν καὶ ἐρεβῶδες, τὸ δὲ γέννημα τῆς πρώτης συζεύξεως (ὸνόματι Μώτ) περιγράφεται ὡς ἵλυς ἢ ὑδατώδονς μείξεως σῆψις. Τὸ Πνεῦμα συμπλεκόμενον πρὸς τὴν θολὴν ὑγρότητα παράγει τὴν πρώτη λασπώδη σύστασι ἀπὸ τὴν ὅποια θὰ ἀποκυνισταλλωθοῦν διὰ συμπήξεως ὅλες οἱ καθωρισμένες καὶ περιγεγραμμένες μορφὲς τῆς ὑπάρξεως, τὰ φυσικὰ ὅντα. Ὁ Οὐλωμὸς - "Ἀπειρον τῆς φοινικῆς κοσμογονίας κατὰ Μῶχον πρέπει ἐπίσης νὰ εἶναι ὑγρός, ἢ "Ἄβυσσος τῶν "Υδάτων, ἀφοῦ μάλιστα αὐτογονιμοποιεῖται ἀπογεννῶν τὸν Χουσωρὸν - Ἀνοιγέα καὶ τὸ κοσμικὸν Ὡδὸν. (FGrH 784 F4). Ἡ γονιμότης ἀπεδίδετο εἰς τὸ ὑγρὸ στοιχεῖον, ὅπως κατὰ τὸν Θαλῆ. Εἶναι χαρακτηριστικὸ ὅτι οἱ Στωϊκοὶ ἔρμήνευαν τὸ Ἡσιόδειον Χάος ὡς τὴν πρὸ τῆς διακοσμήσεως ὑπάρχουσα ὑγρότητα, v. *Stoicorum Veterum Fragmenta* I, No. 103-105. II No. 437. 564. Cf. II 436. 565. Στὸ I. 104 ἡ κοσμογονικὴ θεωρία τοῦ Ζήνωνος (ἀπὸ τὸ Κίτιον τῆς Κύπρου, «πολίσματος Ἑλληνικοῦ, Φοίνικας ἐποίκους ἐσχηκότος, Διογένης Λαέρτιος VII, 1) παραδίδεται μὲ ὅρους ἵλυος: Καὶ Ζήνων τὸ παρ' Ἡσιόδῳ Χάος ὑδωρ εἶναι φῆσιν, οὗ συνιζάνοντος ἵλυν γενέσθαι, ἡς πηγνυμένης ἡ γῆ στερεμνιοῦται etc. Ὁ ρόλος τῆς ἵλυος στὴν Φοινικὴ κοσμογονία κατὰ Σαγχουνιάθωνα καὶ στὴν Ὁρφικὴ Κοσμογονία κατὰ Ἱερώνυμο καὶ Ἑλλάνικο εἶναι κεντρικὸς. Ὁ Ὠτος τῆς θεολογίας τῆς Σιδῶνος κατὰ Εὔδημο ταυτίζεται πρὸς τὸν Μῶτ τῆς Σαγχουνιαθονείου Κοσμογονίας. Ἡ Ὁμίχλη αὐτῆς τῆς Κοσμογονίας (καὶ τὸ συζυγὲς Χάος ἀπειρον καὶ ἐρεβος ὀμιχλῶδες τῆς Ὁρφικῆς θεολογίας κατὰ Ἱερώνυμο καὶ Ἑλλάνικο) ἐκφράζουν τὴν ὑγρότητα ὑπὸ τὴν ἀέριο μορφή της, ὑγρασία ἀέρος ἢ ὑγρὸ ἀέρα.

- [15] Ἡ κλασικὴ αἰγυπτιακὴ εἰκονογραφία παριστά τὴν ὁγδοάδα ὡς βατραχοκέφαλους (τὰ ἄρρενα μέλη) καὶ ὀφιοκέφαλους (τὰ θήλεα). Πρόκειται γιὰ ἀναφορὰ στὴν ἀρχέγονο ὑδατώδη ἵλιν ἐξ’ ἣς ἀνέκυψε ὁ πρωτόλοφος, ὁ “Ηλιος ὡς παῖς ἐπὶ τοῦ λωτοῦ στὴν κοσμογονικὴ ἀρχὴ τῶν πραγμάτων.
- [16] Βεδαίως ἥ διατύπωσις εἶναι μεταγενέστερη.
- [17] Col. XIII-XV στὴν παραέκδοσι τοῦ Merkelbach, *Zeitschrift für Papyrologie und Epigraphik* 47, 1982 μὲ χωριστὴ ἀρίθμησι στὸ τέλος τοῦ τόμου. Τὸ σκάνδαλο περὶ τὴν ἔκδοσι τοῦ σημαντικωτάτου παπύρου ἐπὶ τριακονταετίᾳ ἔχει φθάσει τὰ ὅρια τοῦ ἀέρος.
- [18] Τοῦτο συνάγεται εὐχερῶς ἀπὸ τὴν ἐπανειλημμένη κωμικὴ διαπόμπευσι τῆς ἀντιλήψεως, (v. *supra*), ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὴν ἴπποκρατικὴ θεμελίωσι τῆς ἱατρικῆς ἐπ’ αὐτῆς στὸ Περὶ Φυσῶν.
- [19] Ὁ ἀὴρ ἔξομοιώνεται πρὸς τὸ πῦρ ὡς δραστικὰ στοιχεῖα, ἥ δὲ γῇ πρὸς τὸ ὕδωρ ὡς παθητικά (SVF II 418). Ὁ ἀλληγορῶν τὸν Ὀμηρον Ἡράκλειτος, *Ομηρικὰ Προοβλήματα*, 22 §13, καλεῖ τὰ πρῶτα πνευματικά, τὰ δὲ δεύτερα ὑλικά. Cf. 15, 3. Τὰ πρῶτα ὡς εὐτονώτερα συνέχουν ἑαυτὰ καὶ παρέχουν ἐπίσης συνεκτικὸ τόνο καὶ στὰ ἄλλα διήκοντα δι’ αὐτῶν καὶ ἐγκεραννύμενα ἐν αὐτοῖς (II 444 καὶ 473 p. 155, 32-36). Ὁ ἀὴρ εἶναι αἴτιον συνοχῆς τοῦ φυσικοῦ ὄντος (II 449) καὶ τῆς ἴδιας του ποιότητος (π. χ. II 440 p. 145. 9). Ἀὴρ εἶναι ἐγκεκραμένος εἰς τὸ ὕδωρ καὶ εἰς ἄπαντα τὰ στοιχεῖα εὐθέως ἐκ τῆς πρώτης γενέσεως, τῆς Κοσμογονίας (II 721), ὡς θεία πνοὴ καὶ πνεῦμα. Πνεῦμα εἶναι βεδαίως ἀὴρ κινούμενος (II 471, p. 152. 34). V. τὸ *Excursus III: On Spirit and Tension* τῆς ἀγγλικῆς ἐκδόσεως τῆς παρούσης μελέτης μου, ὅπου καὶ ἀναλύεται τὸ πρόβλημα πῶς τὰ διαχεόμενα στοιχεῖα εἶναι αἴτια συνοχῆς (esp. p. 173-4).
- [20] Cf. *Excursus I: Matter, Body, Incorporeals and Concepts*, καὶ *Excursus IV: Principles, Ur-Element and Elements* τῆς ἀγγλικῆς ἐκδόσεως.
- [21] Ἡ πρώτη ἀρχὴ κατὰ Σαγχουνιάθωνα εἶναι πνεῦμα ἀέρος ζοφώδοντος. Κατὰ τοὺς Στωϊκοὺς δὲ ἀὴρ εἶναι ἐγγενῶς σκοτεινός, γίνεται δὲ ἐπίκλησις τῆς ὁμηρικῆς μαρτυρίας πρὸς ἐπίρρωσι τῆς ἀπόψεως. V. II 429. 430. 562. 569 p. 178. 8. Cf. Ἡράκλειτος, *Ομηρικὰ Προοβλήματα* 23, 9-11.

- [22] Αύτὸς δὲ ὁ Ὀμηρικὸς Ζεὺς φοβεῖται νὰ δυσαρεστήσῃ τὴν Νύκτα, ἔχει δέος πρὸς αὐτὴν. Ἰλιάς Ξ 258-61 (ὁ Ζεὺς ἔξήτει νὰ τιμωρήσῃ τὸν "Υπνο, δὲ ὅποιος διηγεῖται):

καὶ κέ μ' αἴσιον ἀπ' αἰθέρος ἔμβαλε πόντῳ,
εἰ μὴ Νύξ, δμήτειρα θεῶν, ἐσάωσε, καὶ ἀνδρῶν
τὴν ἴκόμην φεύγων, δέ δ' ἐπαύσατο, χοώμενός περ·
ἄζετο γάρ, μὴ Νυκτὶ θοῇ ἀποθύμια ἔρδοι.

- [23] Ὁ πρῶτος θεὸς στὴν διαδοχὴ τοῦ Ἐπους τοῦ Kumarbi εἶναι ὁ Alalu (II) ποὺ πιθανώτατα σημαίνει τὴν κοσμικὴν ὑδάτινην ροὴν (cf. Schwabl s. v. Weltschoepfung in PW col. 1486-7), τὸν Ὡκεανό. Ἡ ταύτισις τοῦ Alalu μὲ τὸν Σουμέριο En-lil (ὅπως Meriggi, *I Miti di Kumarbi - Il Kronos Currizo*, Athenaeum, N. S. XXXI, 1953, p. 148) εἶναι ἐσφαλμένη (cf. e. g. Schwabl *op. cit.* col. 1493). - Ὁ δεύτερος θεὸς στὸ Ἐπος τοῦ Kumarbi εἶναι ὁ Anu, τοῦ Οὐρανοῦ (III). Ὁ τρίτος, Kumarbi (IV-V), ὁ Χιττιτικὸς El = Κρόνος (Schwabl *op. cit.* col. 1490, 23 sqq.). Ὁ Kumarbi καταπίνει τὸ αἰδοῖο τοῦ Anu (V), ὅπως ὁ Κρόνος ἀποκόπτει τὸ αἰδοῖο τοῦ Οὐρανοῦ. "Ἐπεται δὲ κυρίαρχος τῆς νῦν Διακοσμήσεως, δέ Θεὸς τῶν ἀτμοσφαιρικῶν φαινομένων (V), δέ Ζεύς. Ἡ διαδοχὴ εἶναι λοιπόν: Ὡκεανός, Οὐρανός, Κρόνος, Ζεύς - ἀκριβῶς δέ ὁ Ὀμηρικής. - Ὁ φιλοσοφικὸς σχολιαστὴς τοῦ Ὁρφικοῦ ἔπους στὸν Πάπυρο τοῦ Δερβενίου φέρει τὸν Δία καταπίνοντα τὸ αἰδοῖον τὸ πρωτοφανθὲν ἐν αἰθέρι = τὸν Ἡλιον. Τὸ αἰδοῖον εἶναι τοῦ Οὐρανοῦ (Col. IX Merkelbach), τὸ ἀποκόπτει δὲ ὁ Κρόνος (Col. X 6-8).

- [24] Τὸ φῶς τῆς ἡμέρας ἔχει μητέρα τὴν προηγηθεῖσαν νύκτα, Αἰσχύλος, Ἀγαμέμνων, 279:

τῆς νῦν τεκούσης φῶς τόδ' εὐφρόνης λέγω.

(Εὐφρόνη εἶναι ἡ Νύξ, εὐφημιστικῶς, ἀποτροπαϊκῶς καὶ παρακλητικῶς). *Ibid.*, 264-5:

εὐάγγελος μέν, ὥσπερ δέ παροιμία,
ἔως γένοιτο μητρὸς εὐφρόνης πάρα.

(ἔως = ἡώς). Στὸν Σοφοκλῆ, *Τραχίνιαι*, 94-6, ἡ Νύξ ἀποτίκτει τὸν Ἡλιον θνήσκουσα καὶ ἀπογυμνούμενη (ἐναριξομένα), ἀλλὰ καὶ τὸν κοιμίζει φλεγόμενο τὸ ἐσπέρας:

δν αιόλα Νὺξ ἐναριζομένα
τίκτει κατευνάζει τε φλογιζόμενον,
Ἄλιον etc.

Κατὰ ἔνα Σλοβακικὸ παραμύθι ὁ Ἡλιος δηλώνει: «ἡ μητέρα μου μὲ γεννᾷ ἐκ νέου κάθε πρωΐ σὰν ἔνα ὅμορφο ἀγόρι, καὶ κάθε βράδυ μὲ ἐνταφιάζει σὰν ἔναν ἀσθενῆ γέροντα». (Usener, *Kleine Schriften* iv. 387 sqq.) Ὁ τραγικὸς ποιητὴς Θεοδέκτης, ἀρεσκόμενος στὴν διατύπωσι αἰνιγμάτων (cf. "Ἐρμιππος apud Ἀθήναιος, Δειπνοσοφισταί, X 451E sqq.) ἐκφράζει τὴν σχέσιν Ἡμέρας καὶ Νυκτὸς ώς δύο ἀδελφῶν ποὺ ἡ μία γεννᾷ διηνεκῶς τὴν ἄλλην ἐναλλασσόμενα· Fr. 4 Nauck² p. 802:

εἰσὶ κασίγνηται δισσαί, ὥν ἡ μία τίκτει
τὴν ἑτέραν, αὐτὴ δὲ τεκοῦσ' ὑπὸ τῆσδε τεκνοῦται.

Πρόκειται περὶ παιγνίου. Τὸ βαθύτερο δίωμα ἀντελαμβάνετο τὴν Ἡμέραν νὰ γεννᾶται ἀπὸ τὴν Νύκτα, καὶ δχι ἀντιστρόφως. Ἡσίοδος, *Θεογονία*, 124-5:

Νυκτὸς δ' αὖτ' Αἰθήρ τε καὶ Ἡμέρη ἔξεγένοντο,
οὓς τέκε κυσαμένη, Ἔρέβει φιλότητι μιγεῖσα.

Ο Εὔσταθιος (*Σχόλια εἰς Ὀμήρου Ἰλιάδα A*, 9, p. 22. 30 sqq.) ἐρμηνεύει διμοιοτρόπως ὅτι ὁ Ἀπόλλων εἶναι υἱὸς τῆς Λητοῦς: τουτέστι Νυκτός, παραπέμπων εἰς Εὑρωπίδην Ὁρέστης, 213 (ὦ πότνια Λήθη τῶν κακῶν, ώς εἴσι σοφή). - Ἄρχῃ τοῦ ἀρχαιοελληνικοῦ καὶ ὀρθοδόξου ἡμερονυκτίου εἶναι τὸ ἐσπέρας, ἡ δύσις τοῦ Ἡλίου.

- [25] Ἡ Τηθὺς ἵσως ἐτυμολογεῖται ἀπὸ τὴν τήθη, τὴν μητέρα τοῦ πατρὸς ἡ τῆς μητρός (Πολυδεύκης, III, 17). Εἶναι ἡ μητρικὴ πρόγονος, ἡ Γηραιά, ἡ Παλαιὰ τῶν Ετῶν, (Cf. Εὔσταθιος, *Σχόλια εἰς Ἰλιάδα*, p. 971. 44).
- [26] Ο Ἡσίοδος ἔχει ἥδη παραγάγει ἀπὸ τὴν Γῆ, Οὐρανὸν καὶ Πόντο, κατὰ «ύπηνέμιες» γεννήσεις χωρὶς ἀνδρικὸ σπέρμα, καί, τὸν δεύτερο, ἀτερ φιλότητος ἐφιμέρουν (v. 126-132). Ἐχει ἐπίσης ἔξηγήσει τὴν φανέρωσι Νυκτὸς καὶ Ἡμέρας (123-5). Αὐτὸ τοῦ ἐπιτρέπει νὰ διμιλῇ μυθικὰ ώς ἐρχομένου τοῦ Οὐρανοῦ τὸ ἐσπέρας πρὸς συνεύνησι μὲ τὴν Γῆ (176-8), ἀλλὰ δὲν αἴρει τὸν συμβολισμὸ τῆς διηνεκοῦς συνουσίας ώς συλλήψεως χωρὶς τόκο.
- [27] Εἶναι μυθοποιητικὸ στοιχεῖο χωρὶς συμβολικὴ σημασία τὸ ὅτι στὸν

Φερεκύδη ὁ Ὁφιωνεὺς ἐξωθεῖται ἡπτώμενος εἰς τὸν Ὡκεανὸν ὅπου καὶ
ρίπτεται, ώς ἐὰν ἡ μετά τὴν θεομαχία κατάστασις νὰ εἶναι κοσμολο-
γικῶς ἡ αὐτὴ πρὸ τὴν προτέραν. Ἀλλως τε ὁ Φερεκύδης κατὰ τὸ ἴδιω-
μα τῆς «μεικτῆς θεολογίας» (ὅπως τὴν ἀποκαλεῖ ὁ Αριστοτέλης) ὅμιλετ
περὶ κανονικῆς ἀνθρωπομορφικῆς Ὁμηρικῆς μάχης: Φερεκύδην...μυθοποιεῖν στρατείαν στρατεία παραταπόμενην καὶ τῆς
μὲν ἥγεμόνα Κρόνον <ἀπο>διδόναι, τῆς ἐτέρας δ' Ὁφιωνέα, προκλή-
σις τε καὶ ἀμίλλας αὐτῶν ἴστορεῖν, συνθήκας τε αὐτοῖς γίγνεσθαι, ἵν
δόπτεροι αὐτῶν εἰς τὸν Ὠγηνὸν ἐμπέσωσι, τούτους μὲν εἶναι νενικημέ-
νους, τοὺς δ' ἐξώσαντες καὶ νικήσαντες τούτους ἔχειν τὸν Οὐρανόν. - Ὁ
Φερεκύδης δὲν περιλαμβάνει στὸ σύστημά του βασιλεία τοῦ Ὁφιονέως,
ἀλλὰ μόνον ἀνταρσία κατὰ τοῦ προκατέχοντος Κρόνου (Χρόνου). Ἡ
πτῶσις ὅμως στὸν Ὡκεανὸν εἶναι κοινὴ πρὸς τὴν ὁρφικὴ διήγησι στὰ
Ἄργοναυτικὰ τοῦ Ἀπολλωνίου (I, 506). Σημαίνει τὸ ὅτι εἰς τὴν νέαν
τάξιν ὁ Ὁφιωνεὺς διαμένει εἰς τὸν περιόρθεοντα τὴν Γῇ Ὡκεανό.

- [28] Τὰ χειρόγραφα ἔχουν Κρόνον ἀλλὰ ἡ διόρθωσις τοῦ Zoega εἶναι προ-
φανής. “Οταν δὲ Κρόνος τίθεται στὴν ὑπάτη θέσι, (ὅπως στὸν Φερεκύ-
δη), τότε θεωρεῖται ώς ὄνομα αἰνικτικὸ τοῦ Χρόνου. “Οταν ἀντιθέ-
τως ὑπάρχει καὶ ὁ Τιτὰν τῆς Μυθολογίας, τότε στὴν ἀρχὴ τῆς σειρᾶς
ὁ Χρόνος δὲν εἶναι ὁ Κρόνος. Τὰ Ὁρφικά, ὑπὸ πᾶσαν ἐκδοχήν,
ἀσφαλῶς περιελάμβαναν τὰ Κρονικὰ μυθολογούμενα. Cf. Ὁρφικὰ
Ἄργοναυτικά v. 426.
- [29] Τὴν αὐτὴ θεωρία τῶν πρωτίστων ἀπαρχῶν ἐκθέτει ὁ Ovidius καὶ ώς συμβο-
λικὴ ἔρμηνεία τοῦ διπρόσωπου θεοῦ Ianus. *Fasti*, I 103 sqq.: ὅμιλετ ὁ θεός:

*Me Chaos antiqui, nam sum res prisca, vocabant.
Aspice, quam longi temporis acta canam.
Lucidus hic aer, et quae tria corpora restant,
Ignis, aquae, tellus, unus acervus erant.
Ut semel haec rerum secessit lite suarum
inque novas abiit massa soluta domos,
altum flamma petit; propior locus aera cepit:
sederunt medio terra fretumque solo.
Tunc ego, qui fueram globus et sine imagine moles,
in faciem redii dignaque membra deo.*

...

117 *Quicquid ubique vides, caelum, mare, nubila, terras,
omnia sunt nostra clausa patentque manu.
Me penes est unum vasti custodia mundi,
et ius vertendi cardinis omne meum est.*

‘Η ἐξέλιξις ἐδῶ ἀπὸ τὴν ἀμορφία τῆς ἀρχικῆς Ἀπειρίας πρὸς τὴν παροῦσα Διακόσμησι εἶναι ἐσωτερικὴ ἀνέλιξις σύμφωνος μὲ τὸν Μονισμὸ τοῦ Σκότους. Στὶς *Metamorphoses* ὁ κοσμοποιὸς *deus et melior natura* ἐμφανίζεται ως ἔξωθεν προσερχόμενος, ἀλλὰ τὸ θέμα δὲν διευκρινίζεται. ’Ισως ὑποδηλοῦται Νεοπυθαγόρειος Δυϊστικὴ ἀντίληψις τῶν πρώτων ἀρχῶν, ἀν καὶ πιθανώτερη εἶναι ἡ ἐρμηνεία μου στὸ κείμενο ἀνωτέρω, μὲ τὸν Φάνητα ἀπότοκο τοῦ Σκότους. ‘Η ἀναφερομένη στὸν *Tímaio τρίτη ἀρχὴ* (δ’ Δημιουργὸς) εἶναι συμβολικὸ σχῆμα ἀναγόμενο τελικὰ σὲ κανονικὸ κλασσικὸ Πυθαγόρειο Δυϊσμό.

- [30] Εἰς ἓνα σπάραγμα ἀπὸ τὴν *Υψηπύλη* τοῦ Εὐριπίδου (409 π. Χ.) φαίνεται νὰ ἀπηχεῖται ἡ πρώτη ὄρφικὴ διδασκαλία: Fr. 57 (p. 59 Arnim) = OF 2. ‘Η ἐρμηνεία τοῦ Cataudella *Sulla «Teogonia» di Antifane e sui frammenti del «Piritoo» di Euripide, Athenaeum* 10 (1932) p. 263-4 εἶναι ἐσφαλμένη:

<ῳ> πότνια θεῶν
<φ>άος ἄσκοπον <...>
<αῑθ>έρι πρωτόγονο <ζ? ν? ...>
<...>Ἐρως ὅτε Ν<νύξ?...>
<...>δὴ τότε...
...γενο...

‘Η. Νύξ πιθανὸν νὰ εἶναι ἡ πότνια θεῶν ἐξ ἣς τίκτεται ἐν αἰθέρι ὁ Πρωτόγονος = ”Ἐρως = Φάνης = φάος ἄσκοπον. »”Ασκοπον” σημαίνει καὶ ἀόρατον (cf. Σοφοκλῆς, *Oἰδίπονς ἐπὶ Κολονῷ*, 1682) σημαίνει καὶ, κοινότερα, ἀνεκδιήγητον, ἀσύλληπτον (cf. Σοφοκλῆς, *Ἡλέκτρα* 864), ἀκατανόητον (*id. Αἴας* 21), παράδοξον (*id. Ἡλέκτρα*, 1315). Στὸν Παρμενίδη 28 B7. 4 DK ἄσκοπον ὅμιμα εἶναι τὸ στερούμενον κατευθύνσεως, προσανατολισμοῦ, σκοποῦ. ’Ἐν προκειμένῳ ἄσκοπον φάος εἶναι τὸ διάχυτον, τὸ μυστηριῶδες, τὸ ἀνεξήγητο, τὸ μὴ ἐκπορευόμενον ἐξ ὄρατῆς πηγῆς καὶ ἐστίας, ἡ σκοτεινὴ λάμψις ἐκ τῆς φανερώσεως τοῦ πρωτογόνου Φάνητος. Cf. *Ὀρφικοὶ Υμνοὶ* 6 (=OF 87):

Πρωτόγονον καλέω διφυῆ, μέγαν αἰθερόπλαγκτον

ἀργενῆ, χονσέαισιν ἀγαλλόμενον πτερούγεσσιν,

...
 ὅσσων δέ σκοτόεσσαν ἀπημαύρωσας ὁμίχλην
 πάντη δινηθεὶς πτερούγων ωπαῖς κατὰ κόσμον
 λαμπρὸν ἄγων φάος ἀγνόν, ἀφ' οὗ σε Φάνητα κυκλήσιω
 ἥδε Πρίηπον ἄνακτα καὶ Ἀνταύγην ἐλίκωπον.

Τὸ ἄσκοπον φάος τοῦ Εὐριπιδείου ἀποσπάσματος ἀποδίδεται ἐπακριβῶς στὴν ὁρφικὴ ποίησι τῶν Ἱερῶν Λόγων ἐν *Ραψῳδίαις ΚΔ*', OF 86:

Πρωτόγονόν γε μὲν οὕτις ἐσέδρακεν ὀφθαλμοῖσιν
 εἰ μὴ Νὺξ ἱερὴ μούνη· τοὶ δ' ἄλλοι ἀπαντες
 θαύμαζον καθορῶντες ἐν αἰθέρι φέγγος ἄελπτον (ἄληπτον
 Gesner; ἄληκτον Schneider)
 τοῖον ἀπέστιλδε χροὸς ἀθανάτοιο Φάνητος.

Τὸ ἄνευ πηγῆς φῶς εἶναι ἡ Ἡμέρα θεωρούμενη ἀνεξάρτητη (καὶ προηγούμενη ὄντολογικὰ στὶς προόδους παραγωγῆς) τοῦ Ἡλίου.

- [31] Ὁ τίτλος τῆς κωμῳδίας μπορεῖ νὰ ᾖ ταν Θεογονία ἢ, πιθανώτερον, ἡ ἄλλως παραδεδομένη Ἄφροδίτης Γοναί, ἢ, τρίτον, ἡ ἐπίσης ἄλλαχόθεν γνωστή, Ἀνθρωπογονία, ἢ ἀκόμη ὁ Ὁρφεύς.
- [32] Ἡ πεπρωμένη τοῦ ἐπεφύλαξε ἀνοικεία ταλαιπωρία εἰς τὶς χεῖρες τῶν νέων ἀπογόνων. - Οἱ στῆλες παραπέμπουν στὴν παρέκδοσι Merkelbach ὡς προελέχθη.
- [33] Σχόλια *ad loc.*: ὑπηρέμια καλεῖται τὰ δίχα συννονσίας καὶ μίξεως. Φώτιος, Λεξικὸν ὑπηρέμια, τὰ δίχα σπέρματος ἀρρενος. Ἡσύχιος, s. v. ὑπηρέμια ὡά· τὰ δίχα τοῦ ὀχευθῆναι γεννώμενα, Cf. Λουκιανός, Περὶ θυσιῶν, 6: δμοια δὲ τούτοις καὶ περὶ τῆς Ἡρας ἄδουσιν, ἄνευ τῆς πρὸς τὸν ἄνδρα δμιλίας ὑπηρέμιον αὐτὴν παῖδα γεννῆσαι τὸν Ἡφαιστον. Ὁ (κωμῳδιογράφος) Πλάτων καὶ (ἢ μᾶλλον πάλιν) ὁ Ἀριστοφάνης ἔχρησιμοποίησαν τὴν λέξιν ὑπ' αὐτὴν τὴν ἔννοια (Σχόλια εἰς Ἀριστοφάνους Νεφέλες 659 = Πλάτων, Δαιδαλος Fr. I Meineke II, 619. Ἀθήναιος IX 374E. Φώτιος, Λεξικὸν, s. v. ὑπηρέμια. Ἀριστοφάνης Δαιδαλος Fr. VI No. 187 Blaydes = 237 Dindorf). Ἀριστοτέλης, Περὶ ζῷων γενέσεως Γ, 749α34: συνίσταται μὲν οὖν κυήματα τοῖς ὅρνισι καὶ αὐτόματα, ἃ καλοῦσιν ὑπηρέμια, καὶ ζεφύριά τινες. Ἡ γονιμοποιὸς

δρᾶσις πνοῆς ἀνέμου (πνεύματος) ὑποδηλοῦται εἰς ἀμφότερα τὰ ὄνοματα. Cf. Ἀριστοτέλης *Περὶ ζώων Ἰστορίαι* Z, 560αβ: ζεφύρια δὲ καλεῖται τὰ ὑπηνέμια ὑπό τινων, δτι ὑπὸ τὴν ἐαρινὴν ὥραν φαίνονται δεχόμεναι τὰ πνεύματα αἱ ὅρνιθες. Ὅπως προανεφέρθη ὁ Κολπίας ἀνεμος (μάλλον ὁ Ζέφυρος γιὰ τὴν Φοινίκη) γονιμοποιεῖ τὴν Βάαν (= Χάος) κατὰ τὰ Φοινικικὰ τοῦ Σαγχουνιάθωνος, καὶ ἔτσι γεννᾶται ἡ πρώτη γέννα τοῦ Αἰῶνος καὶ τοῦ Πρωτογόνου (FGrH 790F10 §7). Ἡ ἀπογέννησις τῶν ὑπηνεμίων φῶν δὲν προέρχεται ἀπὸ ὑπολείμματα προγενεστέρας ὀχείας καὶ κανονικῆς φογενέσεως. Ἀριστοτέλης *op. cit.* Z, 559b20: οἱ δὲ λέγοντες δτι ὑπολείμματά ἔστι τὰ ὑπηνέμια τῶν ἔμπροσθεν ἐξ ὀχείας γινομένων, οὐκ ἀληθῆ λέγοντες· ὥπται γὰρ ἵκανῶς ἥδη ἀνόχεντοι νεοττίδες ἀλεκτορίδων καὶ χηνῶν τίκτουσαι ὑπηνέμια. - Βεβαίως τὰ ὑπηνέμια εἶναι ἄγονα. Plinius *Naturalis Historia* X §166, 60 (80): *quidam et vento putant ea (sc. τὰ ἄγονα φῶα) generari, qua de causa etiam zephyria appellant.* Ἀριστοτέλης *op. cit.* E, 539a31: ἐξ ὕντινεται ὥσπερ ἐν τοῖς ὅρνισι τὰ ὑπηνέμια. Τὰ μὲν οὖν ὅρνίθων ἄγονα πάντα ἔστι ταῦτα (μέχρι γὰρ τοῦ φοῦ γέννησιν δύναται ἡ φύσις αὐτῶν ἐπιτελεῖν), ἐὰν μή τις αὐτοῖς συμβῇ τρόπος ἄλλος τῆς κοινωνίας πρὸς τοὺς ἄρρενας (cf. Z, 561a1: ἐξ ὕντινού γίνεται νεοττός οὐθείς, ἀλλ' ὑπηνέμια πάντα τὰ τοιαῦτα). Ὁ «ἄλλος τρόπος κοινωνίας πρὸς τοὺς ἄρρενας» εἶναι ἡ μετὰ τὴν σύλληψιν τοῦ φοῦ γονιμοποιὸς συνουσία (πρό, πάντως, τοῦ σχηματισμοῦ τοῦ λευκοῦ) cf. e. g. Z, 560a9 sqq. Cf. Plinius *op. cit.* X §160, 58(79). X§166, 60(80). - Εἰς τὴν περίπτωσιν τοῦ ἀρχεγόνου Σκότους, τῆς προαιωνίου Νυκτός, τὸ ὑπηνέμιο Ὁὢν εἶναι ἀνυπερβλήτως δυναμερόν καὶ γόνιμον, ἀν καὶ «ὑπηνέμιον».

- [34] Ἡ ἴδια λέξις ὅπως στὴν Ἀριστοφανικὴ Κοσμογονία, ἐκβλαστάνω. Κυριολεκτικῶς, ἡ Νύξ δὲν ἐξεβλάστησεν, εἰ μὴ ὑπὸ τὴν ἔννοιαν ποὺ τὸ Χάος ἐγένετο κατὰ Ἡσίοδον.
- [35] Ἀπὸ τὸν Αἰθέρα μόνον κατὰ τὴν κυκλικὴ Τιτανομαχία Fr. 1 καὶ 2 Bernabé.
- [36] Τὸ ὑπερπληρωματικό, πληθωρικό, δυναμερὲς Χάος τοῦ Μονισμοῦ τοῦ Σκότους μεταπίπτει τοιουτορόπως εἰς τὸ ἀνενεργὸν καὶ ἀδρανὲς συνοθύλευμα ἀδιαφόριστου ὑλῆς. Τὸ δυναμικὸν Χάος γεννᾷ ἐξ ἔαυτοῦ τὴν γενετήσιον ροπὴν ὅταν ἡ ἀόριστος κινητικότης του συρρέῃ

καὶ ὅχετεύεται εἰς ἀρχέγονον ρεῦμα. Τὸ ἀργόν Χάος ἀκινήτου ἡρεμίας χρειάζεται ἀντιθέτως ἔξωτερικὴν κινητήριον πνοήν, πρωτοθεὸν ἐκτὸς Κόσμου κατὰ τὸ Σημιτικὸν βίωμα προαναλυθέν. Τὸ πρότυπον αὐτό, ἐκτὸς τῆς ἀρχῆς τῶν *Metamorphoseon* τοῦ Ovidius, περιγράφεται καίρια εἰς Ἡρακλείτου ‘Ομηρικὰ Προβλήματα, 65 §2-6: παλαιοὶ γὰρ ἥσάν ποτε χρόνοι, καθ' οὓς ἀτύπωτον ἡ ὑπόλιμνον (sc. βυθισμένον εἰς τὴν ἄβυσσον τῶν ὑδάτων ὡς εἰς Γένεσιν) ἦν, οὐδέπω κεκριμένοις χαρακτῆρσιν εἰς τέλειον ἡκουσα μορφῆς· οὔτε γὰρ γῇ τῶν ὅλων ἐστίᾳ κέντρον ἐπεπήγει βέβαιον οὔτ' οὐρανὸς περὶ τὴν ἀΐδιον φορὰν ἰδρυμένος ἐκυκλεῖτο, πάντα δ' ἦν ἀνήλιος ἡρεμία καὶ κατηφοῦσα σιγή, καὶ πλέον οὐδὲν ἦν [ἢ] κεχυμένης ὕλης, ἀμορφος γὰρ ἀργία, πρὶν ἡ δημιουργὸς ἀπάντων καὶ κοσμοτόκος ἀρχὴ σωτήριον ἐλκύσασα τῷ βίῳ τύπον τὸν κόσμον ἀπέδωκε τῷ κόσμῳ· διεξεύγνη τὸν μὲν οὐρανὸν γῆς, ἐχώριξε δὲ τὴν ἥπειρον θαλάττης, τέτταρα δὲ στοιχεῖα, τῶν ὅλων ρίζα καὶ γέννα, ἐν τάξει τὴν ἴδιαν μορφὴν ἐκομίζετο· τούτων δὲ προμηθᾶς κιρναμένων ὁ θεὸς <...> μηδεμιᾶς οὖσης διακρίσεως περὶ τὴν ἀμορφον ὕλην. (Στὴν lacuna ἀναμένεται κάτι σὰν <τὸν κόσμον συναπετέλει διακρίνων ἔκαστα> ἢ τι παρόμοιον).

- [37] Τὸ δόγμα ἐνὸς πρώτου Ὁοῦ στὴν ἀρχὴν τῶν κοσμικῶν ἔξελίξεων καὶ πραγμάτων, εἶναι συστατικῆς σημασίας γιὰ τὸν Ὁρφισμό. ‘Η φογένεσις ὡς τρόπος παραγωγῆς τοῦ Κόσμου εἶναι βασικὴ θέσις. Cf. Πλούταρχος, *Συμποσιακὰ Προβλήματα* II, 2 p. 636D: ἀείσω ξυννετοῖσι τὸν ὁρφικὸν καὶ ἱερὸν λόγον, διὸ οὐκ ὁρνιθος μόνον τὸ φῶν ἀποφαίνει πρεσβύτερον, ἀλλὰ καὶ συλλαβὼν ἄπασαν αὐτῷ τὴν ἀπάντων ὁμοῦ πρεσβυγένειαν ἀνατίθησι.
- [38] ‘Η συγκεκριμένη διάρθρωσις τῆς ἴδεας δίδεται στὴν ἐργασία μου *Origin and Nature of early Pythagorean Cosmogony*, op. cit. p. 126-162, εἰδικώτερα p. 135-139 μὲ τὶς ἀντίστοιχες σημειώσεις. (‘Η Ἑλληνικὴ ἔκδοσις ἔχει ριζικὰ συντετμημένες τὶς σημειώσεις).
- [39] ...’Ορφεὺς φῶν λέγει γενητόν, ἐξ ἀπείρου τῆς ὕλης προβεβλημένον, γεγονὸς δὲ οὕτω· τῆς τετραγενοῦς ὕλης ἐμψύχου οὖσης καὶ ὅλου ἀπείρου τινὸς βυθοῦ ἀεὶ ρέοντος καὶ ἀκρίτως φερομένου καὶ μνοίας ἀτελεῖς κράσεις εἰς ἄλλοτε ἄλλως ἐπαναχέοντος καὶ διὰ τοῦτο αὐτὰς ἀναλύοντος τῇ ἀταξίᾳ, καὶ κεχηνότος ὡς εἰς γένεσιν ζώου δεθῆναι μὴ

δυναμένου [Α' ΦΑΣΙΣ], συνέβη ποτέ, αὐτοῦ τοῦ ἀπείρου πελάγους ὑπὸ ἴδιας φύσεως περιωθουμένου κινήσει φυσικῇ ἐκτάκτως ρυῆναι ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ εἰς τὸ αὐτὸ δόπερ Ἰλιγγα [Β' ΦΑΣΙΣ] καὶ μεῖξαι τὰς οὐσίας καὶ οὕτως ἐξ ἐκάστου τῶν πάντων τὸ νοστιμώτατον, δόπερ πρὸς γένεσιν ζώου ἐπιτηδειότατον ἦν, ὃδε τὸν χώνη κατὰ μέσον ρυῆναι τοῦ παντὸς καὶ ὑπὸ τῆς πάντα φερούσης Ἰλιγγος χωρῆσαι εἰς βάθος καὶ τὸ περικείμενον πνεῦμα ἐπισπάσασθαι, καὶ ὡς εἰς γονιμώτατον συλληφθὲν ποιεῖν κριτικὴν σύστασιν. Ὡσπερ γὰρ ἐν ὑγρῷ φιλεῖ γίνεσθαι πομφόλυξ, οὕτως σφαιροειδές πανταχόθεν συνειλήθη κύτος. Ἐπειτα αὐτὸ ἐν ἔαυτῷ κυηθὲν ὑπὸ τοῦ παρειληφότος θειώδους πνεύματος ἀναφερόμενον προέκυψε εἰς φῶς μέγιστόν τι τοῦτο ἀποκύημα, ὡς ἀν ἐκ παντὸς τοῦ ἀπείρου δύνθοῦ ἀποκενημένον ἔμψυχον δημιούργημα, καὶ τῇ περιφερείᾳ τῶν φῶν προσεοικός, καὶ τῷ τάχει τῆς πτήσεως [Γ' ΦΑΣΙΣ]. - Cf. A. L. Pierris, Origin and Nature of Early Pythagorean Cosmogony, *op. cit.* p. 139, Ἐλληνικὴ ἔκδοσις p. 119-20.

- [40] Τὸ πνεῦμα ἐν τῷ ὑγρῷ ἀντιστοιχεῖ πρὸς τὴν ἴδεα τοῦ σπέρματος ἐν τῇ γονῇ κατὰ τὴν Στωϊκὴ προκοσμογονία. Cf. SVF I 102 p. 28. 25, etc. Cf. II 721.
- [41] Ὁ Οὐρανὸς εἶναι δινήεις (Κουΐντος Σμυρναῖος, *Μεθομηρικά*, V, 10). Ὁ δινήεις Ἀκμονίδης τοῦ Καλλιμάχου (Fr. 498 Pfeiffer) εἶναι ὁ Οὐρανὸς υἱὸς τοῦ Ἀκάμαντος (v. *infra*). Cf. Ἡσύχιος s. v. δεινήεντα. Καὶ τὴν περιδίνησιν τοῦ Οὐρανοῦ κατὰ τὸν Ἀναξαγόρα (59 A1 DK).
- [42] Συνήθως (e.g. OF 15) αὐτὸ θεωρεῖται ὡς ἀναφορὰ πρὸς τὴν Θεογονία 337 sqq., ὅπου ὅμως ἀπλῶς ὁ πολυπληθῆς γόνος τοῦ Ὡκεανοῦ καὶ τῆς Τηθύος κατὰ Ἡσίοδο ἀπαριθμεῖται. Ἀλλὰ στὴν Πλατωνικὴ ἐπιχειρηματολογίᾳ τοῦ Κρατύλειου χωρίου ἀπαιτεῖται ὄλοι (ἢ τουλάχιστον οἱ κυριώτατοι κλάδοι τοῦ γενεαλογικοῦ δένδρου) οἱ ἐπόμενοι τοῦ ἐτυμολογουμένου ζεύγους θεῶν θεοὶ νὰ γεννῶνται ἀπὸ τὸ ὑπ’ ὅψιν ζεῦγος, ὅπως στὰ δύο προηγούμενα παραδείγματα. Ὡστε μᾶλλον ἐδῶ προϋποτίθεται κάποια ἐτυμολογικὴ ἔρμηνεία τοῦ Ἡσιόδειου Χάους κατὰ τὸ μετέπειτα Στωϊκὸ ὑπόδειγμα, ἀπὸ τοῦ χέομαι, χεῖσθαι, ὥστε νὰ δηλοῦται ἡ ὑγρὰ φύσις.
- [43] Τὸ πρόβλημα δὲν παρουσιάζεται βεβαίως εἰς τὴν κοινὴ καὶ Ἡσιόδεια ἔκδοχή, ὅπου ὁ Ὡκεανὸς καὶ ἡ Τυθὺς εἶναι πρώτιστοι καὶ ἴδιό-

τυποι μέν, Τιτᾶνες ὅμως ἀδελφοὶ τοῦ Κρόνου καὶ τῶν λοιπῶν, τέκνα ἐπομένως τοῦ Οὐρανοῦ καὶ Γῆς.

- [44] Ὁ πρῶτος γάμος εἶναι ἀναγκαίως αἵμομικτικός· εἴτε μεταξὺ Μητρὸς καὶ Υἱοῦ, εἴτε μεταξὺ Ἀδελφοῦ καὶ Ἀδελφῆς.
- [45] Ὁ Ἐρωτικός = Φάνης = Πρωτόγονος ἀναδύεται ἀπὸ τὸ Κοσμικὸν Ὡόν, καὶ τοῦτο διασπώμενον καὶ σχηματιζόμενον κοσμοποιητικὰ ἐν συνεχείᾳ συνιστᾶ Οὐρανόν, Γῆ καὶ τὸν Σύμπαντα Κόσμον. - Ζαγρεὺς εἶναι δὲ Ὁρφικὸς Διόνυσος, διαμελιζόμενος ὑπὸ τῶν Τιτάνων. - Ὁ Ζαγρεὺς ἀποτελεῖ τὴν ἔκτην καὶ τελικὴν θείαν γενεὰ τοῦ Ὁρφισμοῦ ἡδη ὑπὸ τὴν παλαιότερη μορφῇ του (Πλάτων *Φίληθος* 66C): ἔκτη δὲ ἐν γενεῇ καταπαύσατε οἶμον ἀοιδῆς (ΟΦ 14). Τὸ ἀρχέγονον Σκότος δὲν λογίζεται οὕτε ὡς γενεὰ (ώς ἀγένητον) οὕτε ὡς βασιλεία (ώς ἀδιάρθρωτον).
- [46] Ἐτημολογικὸν Μέγα s. v. Ἀκμων. Καλλίμαχος Fr. 498 Pfeiffer. Σχόλια εἰς Καλλίμαχον Fr. 110. 65-6, p. 118 Pfeiffer. Συναγωγὴ λέξεων χρησιμων s. v. Ἀκμονίδης (ὅπου καὶ δὲ Χάρων ὀνομάζεται Ἀκμονίδης) Bekker, *Anecdota Graeca* I p. 367. 12. Ἡσύχιος s. v. Ἀκμονίδης. Φώτιος Λέξεων Συναγωγὴ s. v. Ἀκμονίδης I p. 84 No. 774 Theodoridis. Εὔσταθιος Σχόλια εἰς Ἰλιάδα p. 1154. 25. Ἀντίμαχος Fr. 44 Wyss. Σιμοίας Πτέρωνγες 1 (= *Ανθολογία Παλατινή* XV 24. 1. Κορνοῦτος, Ἐπιδρομὴ τῶν κατὰ τὴν Ἑλληνικὴν Θεολογίαν παραδεδομένων, 1, p. 2. 6 Lang. Πιθανὸν δὲ ἀντίληψις νὰ ἀνευρίσκετο τὸ πρῶτον εἰς τὴν κυκλικὴν Τιτανομαχία Fr. 2 Bernabé (= *Anecdota Oxoniensia* I, 75. 11 Cramer), μὲ τὸν Αἰθέρα εἰς τὴν ἀρχὴν τῶν ὄντων, Ἀκμωνα δηλαδὴ ἀκάματον. (Cf. Καλλίμαχος, *Eἰς Ἀρτεμιν*, 146: Ἡρακλῆς Τιρύνθιος ἀκμῶν). Ὁ στίχος ποὺ ἀποδίδεται στὸν Ἡσίοδο (Fr. 389 Merkelbach καὶ West) θέτει τὴν Γαῖα μητέρα τοῦ Ἀκμονος καὶ αὐτὸν πατέρα τοῦ Οὐρανοῦ. Εἶναι ἀβέβαιον ἐὰν δὲ Ἀλκμάν ἔταύτιζε τὸν Ἀκμονα μὲ τὸν Οὐρανὸν (cf. ἐπίσης Ἡσύχιος s. v. Ἀκμων. Εὔσταθιος 1154. 24: Ἀκμονίδαι οἱ Οὐρανίδαι) ἢ ἐθεώρει τὸν δεύτερον υἱὸν τοῦ πρώτου (Fr. 111 Bergk= 61 Davies).
- [47] Ἰσως νὰ σχετίζεται πρὸς τὴν ἔρμηνεία πόρος Ὡκεανοῦ ≡ Ὡκεανός ≡ ἀήρ ἢ Κοσμογονία τοῦ Ἀλκμάνος: ἐκ τοῦ ἀρχεγόνου Χάρους ἐγένετο δύναμις διατακτικὴ καὶ ἀφοριστικὴ τῶν πάντων, δὲ πρέσγυς (= πρεσβύτης) Πόρος καὶ τὸ Τέκμωρ. Τέκμαρ καὶ τέκμωρ εἶναι στὴν ὁμηρικὴ καὶ παλαιὰ χρῆσι, τὸ πέρας, τὸ ὄριον, δὲ ὄρος, τὸ τέλος, τὸ ἐπιστέγασμα, ἢ

λύσις. Cf. e.g. Ἡσίοδος Fr. 273 (ἀπὸ τὴν Μελαμποδία) Merkelbach και West, ἀπόσπασμα ἀπαντῶν αὐταῖς λέξεσι εἰς τὰ τοῦ Μουσαίου (2B7DK): δειλῶν τε καὶ ἐσθλῶν τέκμιαρ ἐναργές (διαχωριστική γραμμή). Τέκμωρ σὲ κοσμογονικὸ πλαίσιο εἶναι τὸ διαχωριστικὸ ὅριο τοῦ Κόσμου ἀπὸ τὴν ἔξωθεν περικεχυμένη πολλὴ Ἀπειρία. Πόρος εἶναι λοιπὸν τὸ μεσολαβοῦν ἐντὸς τῶν ὁρίων, τὸ πέρασμα, τὸ διαπερώμενον ἐνθεν κακεῖθεν, ὅπως πόρος Ἰόνιος (Πίνδαρος, Νεμεονίκαι, IV, 53), Πέλαγος Αἰγαίου πόρου (Εὐρίπιδης, Ἐλένη 130). Τέτοιο κοσμικὸ πέρασμα εἶναι ὁ ἀήρ. Κατὰ τὴν ὁρφικὴ Κοσμογονία τοῦ Ἀπίωνος εἴδαμε ὅτι ἡ ἐναρξις τοῦ κοσμικοῦ διασχηματισμοῦ συμβαίνει ὅπως μὲ τὴν δημιουργία φυσαλίδος ἢ πομφόλυγος ἐντὸς περιδινουμένου ὑγροῦ καὶ ἔτσι θὰ μποροῦσε νὰ ἐρμηνευθῇ ὑπὸ τοῦ Σχολιαστοῦ ὁ Ἀλκμάνειος Πόρος. Ἡ ἐρμηνεία εἶναι ὅμως ὕστερη. Ο Πόρος τοῦ Ἀλκμάνος εἶναι ἡ πρώτη ἐδραία βάσις μέσα στὴν Ἀβυσσο τῶν Υδάτων, στὸ προαιώνιο Χάος τῆς Ἀπειρίας (κατ' ἀναλογίαν πρὸς τὸν πόρο ἐνὸς ποταμοῦ), πιθανῶς αὐτὴ ἡ γῆ ἀναδυόμενη καὶ σχηματίζόμενη ἐκ τῶν ὑδάτων (πῆξις τῆς ἵλιος τῆς ἀρχεγόνου ὑγρότητος). Ἡ σχηματίζουσα ἀρχὴ ὀνομάζεται Θέτις (αὐτὴ ποὺ θέτει καὶ ὁρίζει), ταυτοδύναμη μᾶλλον πρὸς τὴν Αἴσα (ἥ μοῖδα καὶ μερὶς πεπρωμένης κάθε ὄντος). Ἡ κοσμογονία τοῦ Ἀλκμάνος περιλαμβάνεται σὲ Σχόλιο ἐπὶ ποιήματός του (πιθανὸν Παρθενίου), 5 Fr. 2 col. iii Davies:

- (v. 3) ...ἐκ δὲ τῶ π[ρέσγυς] Πόρος Τέκμωρ
 (v. 7) ὡς γὰρ ἥρξατο ἡ ὕλη κατασκευ[ασθῆναι]
 ἐγένετο πόρος τις οἰονεὶ ἀρχή· λ[έγει]
 οῦν ὁ Ἀλκμάν τὴν ὕλην πάντων τετα-
 ραγμένην καὶ ἀπότον· εἶτα [γενέ-
 σθαι τινά φησιν τὸν κατασκευάζοντα
 πάντα, εἶτα γενέσθαι [πό]ρον, τοῦ [δὲ πό-
 ρον παρελθόντος ἐπακολουθῆ[σαι] τέ-
 κμωρ· καὶ ἔστιν ὁ μὲν πόρος οἶον ἀρχή, τὸ δὲ τέ-
 κμωρ οἰογεὶ τέλος. τῆς Θέτιδος γενο-
 μένης ἀρχὴ καὶ τέλος ταῦτα πάντων ἐ-
 γένε[τ]ο, καὶ τὰ μὲν πάντα [όμο]ίαν ἔχει
 τὴν φύσιν τῇ τοῦ χαλκοῦ ὕλη, ἡ δὲ
 Θέτις τ[ῆ] τοῦ τεχνίτον, ὁ δὲ πόρος καὶ τὸ τέ-
 κμωρ τῇ ἀρχῇ καὶ τῷ τέλει. πρέσγυς

δὲ ἀντὶ τοῦ πρεσβύτης.

(Cf. Fr. 1. 13-4:

*Aīsa pantān
kai πόρος] γεραιτάτοι
σιῶν]*

συμπληρωμένο κατὰ Blass· ἀλλὰ ὁ Πόρος μνημονεύεται βεβαίως στὸ χωρίον ἀφοῦ ὁ Σχολιαστής *ad. loc.* (p. 31 Davies) παρατηρεῖ: ὅτι τὸν Πόρον εἴρηκε τὸν αὐτὸν τῷ ὑπὸ τοῦ Ἡσιόδου μεμυθολογημένῳ Χάει. Ὁ Πόρος ἀντιστοιχεῖ ὅχι στὸ Χάος, ἀλλὰ μᾶλλον στὴν Γῆ τοῦ Ἡσιόδου, πάντως σὲ δίοδο καὶ πέρασμα μέσα στὸ Χάος. Ἀλλὰ ὁ Σχολιαστής δυνατόν νὰ ἀντιλαμβάνεται τὸ Χάος ὡς τὸ Χάσιον καὶ Χάσμα ἐν μέσῳ τοῦ Ἀπείρου, τὸν δεκτικὸ χῶρο πρὸς ὑπαρξίαν καθωρισμένων πραγμάτων, τὸν Ἀέρα τὸν ἴδιο (τὸ κενὸ ἔχει φυσικὴ ὑπόστασι, ὁ τόπος εἶναι ἀήρ, γιὰ τὴν πρωτολογικούμενη ἀντίληψι).

[48] Ὁ Πρόκλος (*Σχόλια εἰς Πλάτωνος Τίμαιον* 40e, III, 186, Diehl =OF 117) συνδυάζει κατὰ Νεοπλατωνικὴ μέθοδο τὶς δύο παραδόσεις. Ἡ Τηθύς, καθ' ὅσον εἶναι Γῆ κατὰ μέθεξιν (ὡς προελθοῦσα ἐξ αὐτῆς), ὑφίστησι τὸν Φόρκυν ὁ Ὡκεανός, καθ' ὅσον ἐστὶ Πόντος κατ' αἰτίαν (ὡς πηγὴ τῆς θαλάσσης), ὑφίστησι τὸν Φόρκυν. Ὡστε ὁ Φόρκυς γεννᾶται τόσον ὑπὸ τοῦ ζεύγους Γῆ καὶ Πόντος κατ' οὐσίαν, ὃσον καὶ ὑπὸ τοῦ ζεύγους Τηθύς καὶ Οὐρανὸς κατὰ μέθεξιν μὲν τῆς κυρίως μητρὸς (Γῆς) ὑπὸ τῆς δευτερευούσης, κατ' αἰτίαν δὲ τοῦ κυρίως πατρός (Πόντου) ὑπὸ τοῦ δευτερεύοντος. - Ἀλλὰ καὶ ἔτσι πλήρης συμφωνία δὲν ἔπιτυχάνεται: ὁ Πόντος δὲν παράγεται ὑπὸ τοῦ Ὡκεανοῦ στὸν Ἡσιόδο, εἶναι μάλιστα ὑπέρτερος ὄντολογικὰ ἐκείνου (*Θεογονία*, 131-2). Εἶναι Ὁμηρικὴ ἡ ἵδεα περὶ τοῦ Ὡκεανοῦ ὡς πηγῆς ιαντὸς ποταμοῦ, θαλάσσης, κρήνης καὶ φρέατος (*Ιλιάς* Φ, 195-199. Cf. Πρόκλος στὸ OF 116). Καὶ αὐτὸ ταιριάζει μὲ τὴν ἀνώτατη θέσι τοῦ Ὡκεανοῦ στὸ πρώϊμο Ὁρφικὸ Σύστημα.

[49] Προέτειναν ταχυδακτυλουργικὴ λύσι, συνάπτοντες τὸ «ἄλὸς ἀτρυγέτοιο μέδοντος» μὲ τὸ ἀκολουθοῦν «ἐν σπέσσι γλαφυροῖσι» καὶ στίζοντες ὡς ἔξῆς, α 71-3:

Θόωσα δέ μιν τέκε νύμφη

Φόρκυνος θυγάτηρ, ἄλὸς ἀτρυγέτοιο μέδοντος
ἐν σπέσσι γλαφυροῖσι Ποσειδάωνι μίγεῖσα.

Ἐννοοῦν λοιπόν: ἡ θυγάτηρ τοῦ Φόρκυνος, ἡ δούλια ἐμίγη μὲ τὸν Ποσειδῶνα στὰ σπήλαια τοῦ βασιλέως τῆς θαλάσσης, δηλαδὴ τοῦ Ποσειδῶνος (*Σχόλια εἰς Ὀδ. α 72: Μέδοντος ἐν σπέσσι, ἥτοι τοῦ Ποσειδῶνος. ἥτοι ὅντινα ἔτεκεν ἐν σπέσσι τοῦ μέδοντος τῆς ἀλὸς τῆς ἀτρυγέτου ἥτοι τοῦ Ποσειδῶνος... ἥ συναπτέον, μέδοντος ἐν σπέσσι, ὥστε καὶ ἐν σπηλαίοις τοῦ Ποσειδῶνος γεννηθῆναι τὸν Κύκλωπα*).

Ἄλλὰ τὸ ἐγχείρημα εἶναι ἀδύνατο· τόσον διότι ἡ σύνταξις εἶναι σκληροτάτη, βενιασμένη, ἀταίριαστη καὶ ψυχρή (ἐμίγη μὲ τὸν Ποσειδῶνα στὰ σπήλαια τοῦ βασιλέως τῆς θαλάσσης, ποὺ εἶναι ὁ Ποσειδών): ἀλλὰ καὶ διότι, ὅπως παρατηροῦν τὰ *Σχόλια εἰς Ὀδ. ν, 96*, ὁ Φόρκυς εἶναι ὄντως θαλάσσιος θεός (ἄλιος γέρων): ἐδείχθη σαφῶς ὅτι θαλάσσιος θεός ὁ Φόρκυν. *Κακῶς ὁ Ἀριστοφάνης ἔγραφεν ἐκεῖ* (sc. στὸ α, 72) «Φόρκυνος θυγάτηρ, ἀλὸς ἀτρυγέτοιο μέδοντος» ἀντὶ γὰρ τοῦ «μέδοντι» (ἔτσι διορθωτέον ἀντὶ τοῦ παραδεδομένου «μέδοντος»), φησὶν ἵν' ἥ ἐπὶ τοῦ Ποσειδῶνος, καὶ συνάπτεται τῷ ἔξῆς. Ὁ Ἀριστοφάνης ἐπομένως, πλέον διηρθρωμένα, ἐθεώρησε τὸ μέδοντος ὡς κείμενο ἀντὶ τοῦ μέδοντι κατὰ σύγκρασι δύο διαφορετικῶν συντάξεων: α) μιγεῖσα Ποσειδάωνι ἐν σπέσσι γλαφυροῖσι μέδοντος ἀλὸς ἀτρυγέτοιο, καὶ β) μιγεῖσα Ποσειδάωνι μέδοντι ἀλὸς ἀτρυγέτοιο ἐν σπέσσι γλαφυροῖσι. Στὴν πρώτη τὸ «μέδοντος» προσδιορίζει τὴν κυριότητα τῶν σπηλαίων, στὴν δεύτερη τὸ «μέδοντι» προσδιορίζει τὸν Ποσειδῶνα. Τέχνασμα ἄχρηστο ὅσο καὶ τὸ ἀπλοϊκὸ προηγούμενο. - Τὰ *Σχόλια εἰς α 72* παρέχουν καὶ μία ἐναλλακτικὴ διαφυγὴ ἀπὸ τὸν ὕφαλο: (έρμηνεύουν τὸ «μέδοντος») βασιλεύοντος, δηλονότι τοῦ Φόρκυνος. συνήθως γὰρ καὶ τοὺς ὑπάρχοντας βασιλεῖς ἔλεγον. Ἄλλὰ ὁ Φόρκυν δὲν εἶναι ὑπαρχος τοῦ Ποσειδῶνος: εἶναι ὁ παλαιὸς κράτωρ τοῦ πόντου.

[50] Τὸ κῦρος του ἦταν μέγα, συγκρινόμενο πρὸς τὸ τοῦ Κρόνου αὐτοῦ. Πρόκλος *Σχόλια εἰς Τίμαιον 40e* (III 189. 10 Diehl): ἐκεῖνο μὴν γινώσκειν ἄξιον, ὡς οὐ προσῆκεν ἀμφιβολογεῖσθαι περὶ τῆς ἐν αὐτοῖς τάξεως, πότερον ὁ Κρόνος ἐστὶν ὑπέρτερος ἢ ὁ Φόρκυς. ἐνωσις γὰρ αὐτῶν ἐστι καὶ ὁμοιότης (sc. ὅλων τῶν Τιτάνων).

[51] Ἐντιθέτως ἡ Νὺξ συμπαθεῖ ἴδιαιτέρως καὶ τιθηνεῖ καὶ προσέχει τὸν Κρόνον ἐκ τῶν Τιτάνων, OF 129:

ἐκ πάντων δὲ Κρόνον Νὺξ ἔτρεφεν ἥδ' ἀτίταλλεν.

Κατὰ τὸν Ραψωδικὸν Ὁρφισμὸν ἡ Νὺξ εἶναι γεννήτωρ Οὐρανοῦ καὶ Γῆς (OF 109), ἀλλὰ εὐρίσκεται ἀρκετά μακρὰν τῆς Πρωτίστης Ἀρχῆς, τοῦ Χρόνου, ἀφοῦ μεσολαβοῦν Αἰθὴρ καὶ Χάος, Τὸν δὲ Φόνον, καὶ ἡ τριπλῆ ὑπόστασις τοῦ Φάνητος - Ἡρικεπαίου - Μήτιος. Βεβαίως μὲ τὸ Χάος εἶναι σύμφυτος ἡ σκοτόεσσα Ὀμίχλη (OF 67), καὶ τὸ ἀξηχές σκότος (OF 66 p. 148), καὶ τὸ σκότος τὸ ἀρχαιότατον (OF 136). Τὸ δὲ στὶς Ὁρφικὲς Ραψωδίες ἡ Νὺξ διακρίνεται τοῦ ἀρχεγόνου Σκότους ὡς μεταγενεστέρα ὄντολογικὰ ὑπόστασις ἀποδεικνύει τὸν συγκριτισμὸν τῆς Ραψωδικῆς Θεογονίας. Ὁ ἀρχαϊκὸς Ὁρφισμὸς ἐνήρχετο μὲ τὴν Νύκτα, ἡ ὅποια ἀσφαλῶς ἔλειτούργει ὡς τὸ Χάος τοῦ Ἡσιοδείου συστήματος. Ἡ Νὺξ τοῦ Ἡσιόδου παράγεται ἀπὸ τὸ Χάος, ἀλλὰ δὲν ἐντάσσεται ὁργανικὰ στοὺς κύριους ἄξονες τῶν ὄντολογικῶν παραγωγῶν. Ἡ Απὸ τὴν Νύκτα μόνη ἐτέχθησαν οἱ σκοτεινὲς δυνάμεις τῆς Μοίρας, τῶν Νόσων, τοῦ Γήρατος, τοῦ Θανάτου, τῆς Ἐκδικήσεως, τῆς Ἐχθρότητος, τῆς Ὁδύνης, τῆς Ἀδικίας, τοῦ Ὁρκου. Σὲ σύζευξι μὲ τὸ συμπροελθὸν ἀπὸ τὸ Χάος Ἑρεβος ἡ Νὺξ ἀπεγέννησε τὸν Αἰθέρα καὶ τὴν Ἡμέρα. Προφανῶς ὑπόκειται τὸ ὑπόδειγμα δύο ἡμισφαιρίων τοῦ Κόσμου, ἐνὸς φωτεινοῦ (πεπληρωμένου πυρὸς) καὶ ἐνὸς σκοτεινοῦ (πεπληρωμένου ἀέρος), ὅπως διαρθρώνεται στὸν Ἐμπεδοκλῆ, A30 καὶ 56 DK. Ἡ Νὺξ εἶναι τὸ ἀέριον ἡμισφαίριο, τὸ ὅποιο φωτίζεται περιοδικὰ ἐξ ἀνακλάσεως τοῦ πυρώδους ἡμισφαιρίου ἐπὶ τῆς Γῆς προβαλλομένης της ἀνακλάσεως ὡς Ἡλίου καὶ συνιστώσης τὴν Ἡμέρα· ἡ περιοδικότης ὀφείλεται στὴν ἔγκλισι τῶν πόλων καὶ τοῦ ἄξονος κοινωνῆς περιφορᾶς. Στὸν Ἡσίοδο τὸ σχῆμα εἶναι στοιχειωδέστερο: "Ἐρεβος εἶναι τὸ κάτω τῆς Γῆς Ταρτάριον Σκότος, ἀπὸ τὸ ὅποιο ἡ Νὺξ ἐρχεται καὶ ἐπικαλύπτει τὸν φωτεινὸν Αἰθέρα τῶν ἀνω δρίων τοῦ Κόσμου. (Ἡ Νὺξ κατοικεῖ στὸ Ἑρεβος, Εὔριπίδης, Ὁρέστης 174-6. Ὡς κόρη τοῦ Ἑρέδους θεωρεῖται ἀπὸ τὸν Varro (Festus, *de Verborum significatione* V, s. v. Erebum, ὅπου ἀναφέρεται καὶ στίχος *Erebo creata fuscis crinibus Nox, te invoco.* Ἀποκαλεῖται *Nox Erebeis, Culex*, 202. Νὺξ ἐρεβενή εἶναι χαρακτηριστικὴ ἔκφρασις, Ἰλιάς Θ, 488. Ἑργα καὶ Ἡμέραι 17 etc.). Τὸ "Υδωρ τῆς Στυγὸς πηγάζει ἐκ τοῦ Ὡκεανοῦ καὶ ρέει ὑπογείως διερχόμενον τὴν Νύκτα, δηλαδὴ τὸν κατώτατον ταρτάριον τόπον, Θεογονία, 785 sqq.:

ὑδωρ

ψυχρόν, ὃ τ' ἐκ πέτρης καταλείβεται ἡλιδάτοιο

ὑψηλῆς, πολλὸν δὲ ὑπὸ χθονὸς εὐρυοδείης
ἔξιεροῦ ποταμοῖο ρέει διὰ νύκτα μέλαιναν
'Ωκεανοῖο κέρας· δεκάτη δ' ἐπὶ μοῖρᾳ δέδασται.]

Οἱ Ὁρφικὲς Ραψῳδίες συμμερίζονται τὴν σχετικὰ ὑφειμένη θέσι τῆς Νυκτὸς στὴν ὄντολογικὴν πυραμίδα κατὰ Ἡσίοδο, ἀλλὰ τὴν συνδέουν δργανικὰ πρὸς τὸν μόνον γιὰ τὸν Ὁρφισμὸν ἄξονα διαδοχῆς ὡς κύριο κρίκο του. Λαμβάνουν τὸ Ἡσιόδειο Χάος ὡς ἰσοδύναμο πρὸς τὸ ἀρχέγονο Σκότος, ἀλλὰ καὶ τὸ ὑποτάσσουν στὸν Χρόνο καὶ τὸ ἔξαιροῦν ἀπὸ τὴν γραμμὴν προόδου τῆς πραγματικότητος (τὸ κοσμικὸν Ὅδὸν γεννᾶται ὑπὸ τοῦ Χρόνου ἐν Αἰθέρι, OF 70 [cf. *supra* περὶ γεννήσεως - ἐν]. Ὁ Πρωτόγονος = Φαέθων = Φάνης (ὅ δοποῖος ἀνώρουσε φαγήσας τὸ Ὅδον, τὸν Αἰθέρα καὶ τὸ Χάσμα, OF 72) θεωρεῖται ὡς ἐκ τούτου υἱὸς τοῦ Αἰθέρος μόνον, OF 73-74, cf. 75. Τὸ Χάος περιβάλλει, ἀλλὰ δὲν ὑπεισέρχεται οὐσιωδῶς στὴν γενετικὴν σύστασι τοῦ Κόσμου, δὲν ἔχει κοσμογονικὸν ρόλο σαφῆ, μόνον κοσμολογικὴ θέσι, cf. Ἡσίοδος, *Θεογονία* 807 sqq. Ἰδίως 814.

- [52] Διόρθωσις τοῦ Housman ἐπὶ τοῦ χειρογραφικοῦ *astra*. Ἡ Μεγάλη "Αρκτος δὲν δύει (δὲν βυθίζεται στὸν Ὡκεανὸν) κατὰ τὴν κατάστασι τῆς παρούσης Διακοσμήσεως. Τὸ repetent εἶναι διόρθωσις τοῦ Rutgers, ἀντὶ τοῦ repetens.
- [53] Μετὰ τὸν v. 829 ὑφίσταται lacuna στὴν παράδοσι τοῦ κειμένου. Ὁ περίφημος καὶ διαμφισθῆτούμενος ἀπολωλῶς codex Carthonis (C) εἶχε στὸ περιθώριο τὴν ἔξης συμπλήρωσι:

Iuppiter et primae velit omnia reddere massae.

Δὲν εἶναι δῆμως ἴδιαίτερα πειστικὸν πρόσθεμα. Ἡ περιστροφὴ τοῦ Κόσμου διακρίνει τὰ δόντα, καὶ δὲν τὰ συγχέει, ὅπως προανελύθη. Διὰ αὐτὸν ἔξι ἄλλους ἔχει προταθῆ ἥ διόρθωσις εἰς *solvere* στὸν v. 829. Ἀλλὰ ἥ διάλυσις μιᾶς μάζας, ἐνὸς σωροῦ (*moles, massa*) σημαίνει διάκρισι καὶ δῆμον συγχυτοῦ μελῶν καὶ ἔτσι χρησιμοποιεῖται, Ovidius *Fasti*, I 106-8. Διαλύεται ἥ σύνθεσις τοῦ Κόσμου στὸ τέλος τοῦ Χρόνου, ὅχι ἥ ὑλικὴ του μάζα. Cf. e. g. τὸ προμνημόνευθὲν χωρίο Lucanus, *Bellum Civile*, I, 72-4. Ἐπίσης v. κατωτέρω τὸ χωρίο τοῦ Claudianus: *compage soluta*. Καὶ Claudianus, *Raptus Proserpinae*, I, 115-6: *compage soluta / fulgidus umbroso miscebitur axis Averno*. Ὁ Οὐρανὸς ὡς διαμορφωμένη ὄντότης ἀναλύεται

στὸν χαώδη Τάρταρο, Virgilius, *Aeneis*, XII, 204: *coelumque in Tartara solvat*. Ὁμοίως ὁ Silius Italicus, ἀλλὰ πιὸ διαρθρωμένα, μὲ χρῆσι τοῦ *compages* (*compago*) = σύμπηξις, *Punicorum*, XVII, 606-7: *Caelum licet omne soluta / in caput hoc compage ruat*. Prudentius, *Cathemerinon*, XI, 107-8: *Et scissus axis cardinem / Mundi ruentis solverit*. (Διαρρήγνυται ὁ ἄξων τοῦ Κόσμου καὶ διαλύεται ἡ πολικὴ ἔδρα περιστροφῆς του). Ἡ ἐκφρασις στὸ *Hamartigenia*, 505-6 τοῦ Ἰδίου εἶναι χαλαρωτέρα: *ex elementis / cuncta solubilibus fluxoque creamine constant*: τὰ στοιχεῖα καὶ μέρη τοῦ Κόσμου διαλύονται ως εύστοῦ ὄντος τοῦ δημιουργήματος καθόλου. Κατὰ τὴν ἀκριβῆ χρῆσι τῆς Ἰδέας, πάντοτε ἐκφράζεται ἡ διάλυσις μιᾶς διαρθρώσεως, μιᾶς συνθέσεως, τοῦ κοσμικοῦ τεταγμένου συστήματος. Seneca, *Epistulae Morales* IX, 16: *Qualis est Jovis, cum resoluto mundo et diis in unum confusis paulisper cessante natura adquiescit sibi cogitationibus suis traditus*. Ἀναφέρεται στὴν Στωϊκὴ ἐκπύρωσι κατὰ τὸ τέλος τοῦ Χρόνου, ὅταν ὁ Ζεὺς ἀνολύη τὰ πάντα εἰς ἔαυτόν. Λεπτομερέστερον περιγράφεται στὸ *De Beneficiis*, VI, 22, ὅπου τὰ μέρη τοῦ Κόσμου λέγονται ὅτι ἀπολύονται ἀπὸ τὴν κρατοῦσα Διακόσμησι καὶ συμφύρονται εἰς μία ἀδιαφόριστο μάζα: *ex tanta varietate solvantur, atque eant in unum omnia*. - Ο Manilius (τὸ χωρίο προσήνεγκε ἦδη ὁ Burmann) ἔχει ὄντως τὴν αὐτὴ ἐκφρασι (ὅπως τὸ προταθὲν *solvere molem*), *Astronomicon*, I, 718, στὴν πρώτη ἐξήγησι ποὺ παρέχει τοῦ Γαλαξίου, (ὅτι εἶναι ἀρχὴ σχίσεως τοῦ Οὐρανοῦ εἰς δύο ἡμισφαίρια):

*num se diductis conetur solvere moles
segminibus, raraque labent compagine rimae
admittantque novum laxato tegmine lumen.*

Ἐδῶ *moles* εἶναι τὸ οὐράνιο στερέωμα καὶ *solutio* ὁ διαχωρισμός του εἰς δύο· στὸ *Argonauticon* ἡ ἔννοια ἀπαιτεῖται μᾶλλον νὰ εἶναι κατ’ ἀμφότερα γενικώτερη. Πάντως στὸ ἴδιο πλαίσιο ἀπαντᾷ ἡ *moles* ὡς στερέωμα, Minucius Felix, *Octavius*, X *ad fin.*: *quasi aut naturae divinis legibus constitutus aeternus ordo turbetur, aut rupto elementorum omnium foedere, et coeleste compage divisa* (ὅπως στὸν Γαλαξία τοῦ Manilius) *moles ista qua continetur et cingitur subruatur*. Ὁ Ζεὺς ἐπίσης, ὡς ὁ μόνος καὶ μέγιστος κοσμικὸς θεὸς ποὺ διαμένει ἀδιάλυτος κατὰ τὴν ἐπανάληψι τῶν κοσμικῶν κύκλων σύμφωνα μὲ τὸ Στωϊκὸ σύστημα, ταιριάζει στὴν συζητούμενη προσθήκη. Ἀλλὰ ἐὰν *moles* στὸν

Valerius Flaccus ἔχει τὴν εἰδικὴν ἔννοιαν τοῦ Μανιλιανοῦ χωρίου, τότε πῶς καὶ γιατὶ εἶναι ἡ ττημένη (*victa*); [Ο Vossius πρότεινε *vincitam*, ἀλλὰ αὐτὸν εἶναι νὰ ξαναγράφησ τὸ κείμενο διάσει τοῦ προστεθέντος στίχου. Ἐξ ἄλλου τὸ παραδεδομένο *volvere* ἐνισχύη ὁ Valerius Flaccus στὸ I, 358: *Iuppiter aeternum volvens opus*, τὸν Οὐρανό.] Τὸ *victam* φαίνεται νὰ ἀντιστοιχῇ στὸ *pondere fessam materiem*, καὶ νὰ ἀναφέρεται στὴν τελικὴν ὑπερίσχυσι τοῦ βάρους, τῆς ἀντιτυπίας καὶ ἀδράνειας τῆς ὕλης, στὴν κόπωσι, ἥττα καὶ ἔλλειψι ἀντοχῆς τοῦ ὑλικοῦ. Τὸ ζητούμενο συνολικὸ νόημα ἐπομένως πρέπει πιθανώτατα νὰ εἶναι ὅτι ἡ αὐλὴ τοῦ "Ἄδου στὴν ρίζα τοῦ Κόσμου (ὅπου ἐδράζεται ἡ περιστροφή του ἀπὸ τὴν ὁποία συγκρατεῖται ἡ διάρθρωσίς του κατὰ τὴν κοσμικὴν συνοχὴν της), δὲν πρόκειται νὰ σώσῃ τὸν Κόσμο, ὅταν ἡ μάξα τῆς ὕλης καταρρεύσῃ ἀπὸ τὸ βάρος τῆς ἀδρανείας της καὶ ἡ Διακόσμησις τοῦ Σύμπαντος φθάσῃ στὸ τέλος τοῦ Χρόνου. Χρειάζεται λοιπὸν συμπλήρωσις *οἴα* ἡ τῆς ἐκδόσεως *Aldina*:

- 829 *victam si volvere molem*
- 829 *a< senserit, atque gravi totam subsidere motu*
- 829 *bfata velint, si summa dies subverterit orbem>*
- 830 *Ingenti iacet ore Chaos; etc.*

Ἡ διάσημη τοῦ Κόσμου δὲν θὰ συνδράμῃ τὸν καταρρέοντα Οὐρανὸν ὅταν ἀντιληφθῇ καὶ πάσχῃ τὴν ἐπ' αὐτῆς περιστροφὴν ἡ ττημένης πλέον καὶ διαλυομένης ὕλης, ὅταν ὁ Κόσμος ὡς σωρὸς καθιζάνῃ καὶ συμπίπτῃ, μὲ τὴν κίνησί του βαρεῖα καὶ βραδεῖα.

- [54] Εἶναι ἡ δεύτερη ἀπὸ τὶς περίφημες ἐπιστολὲς τοῦ Plinius πρὸς τὸν Tacitus ὅπου περιγράφει τὰ συμβάντα κατὰ τὴν διαβόητην ἔκρηξι τοῦ Vesuvius τὸ 79 μ. Χ. ποὺ κατέστρεψε τὸ Herculaneum καὶ τὴν Πομπηία. Ἐδῶ ἔξιστορεῖ τὰ περὶ ἑαυτοῦ γεγονότα, ἐνῷ στὴν VI,16 διεξοδεύει τὶς περιστάσεις ποὺ ὀδήγησαν στὸν θάνατο τὸ θεῖο του Plinius κατὰ τὴν ἐπιζήτησι ἵκανοποιήσεως τῆς ἐπιστημονικῆς του περιεργείας περὶ τὴν παρατήρησι καὶ αἰτιολόγησι τοῦ φαινομένου.
- [55] Ἡ προβληματικὴ τῆς κοσμοποιίας ὑπὸ τὸν μετεξειλιγμένο κλασσικὸ Πυθαγορισμὸ καὶ ἐν σχέσει πρὸς τὴν ἀναφυεῖσα τάσι παρουσιάζεται ἔξαιρετικὰ διαυγῶς στὸν Πλατωνικὸ *Tίμαιο*. v. Παράρτημα B'